

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ Κ'.

ΙΟΥΝΙΟΣ, 1955

ΑΡ. 240

ΕΙΣ ΑΡΧΕΤΥΠΑ ΝΟΣΤΟΣ

Εἰς Ρ. Προβελέγγιον
(ἐκπλήρωσις ὀφειλῆς)

The shadowy flowers of arkus
remember thee.

E. POUND

I

Τὸ θρόισμα τοῦτο πάνω στὰ κλαριά
ἦταν μιὰς ἄλλης μνήμης.
Ἄκόμα ὑγρὸ τὸ χῶμα τοῦ κατήφορου,
τὸ ἀχνὸ φεγγάρι ποὺ κομμάτιαζε τὰ κύματα,
ἐνῶ ἀνάμεσα στὰ ἀχνάρια μιὰς ἄλλης φύλλης,
ποὺ χειρονομεῖ, ξελαρυγγίζεται καὶ παζαρεύει ὀλημερίς
ἐκείνη τῆ ζωῆ μας ποὺ δὲ σταθήκαμε νὰ τῆ μετρήσουμε
διώχοντας τὴν ἀφή ἀπὸ τὰ ρημαγμένα μας χέρια
χέρια φυλακισμένου ποὺ ἀπλώνονται πέρα ἀπ' τὸν ὀρίζοντα
ἀδράχοντας ἀπελπισμένα ἓνα κουρέλι τοῦ ἡλίου,
ἢ πάλι συλλογίζοντας τὸ καράβι ποὺ πέρασε,
τοὺς φίλους ἀντίκρυ ποὺ ἀναβάν κάθε θράδῳ φωτιῆς
τὴν ἴδια ὥρα πάντα γιὰ νὰ σὲ περιμένουν,
ἢ τὸ σκούξιμο ἑνὸς πουλιοῦ στὴ νύχτα
καθὼς ἐδιάβαινες τὸ δρόμο τὸν παραλιακὸ
μ' αὐτὰ τὰ μαῦρα πεῦκα.

Ξύλα τῆς θάλασσας,
λησμονημένα ἀδέρφια,
σκοτωμένοι πολεμιστῆς,
ὥρα ποὺ σκοτεινιάζει ὁ πρῶτος οὐρανὸς
ξεσέρνοντας ἓνα σωρὸ πατήματα
πάνω στὰ σκίνα.

Τώρα τὰ χρώματα θάχουν σκοτεινιάσει βέβαια,
ἴδια σὰν τὴν εἰκόνα κείνη
ποὺ ἀπόμεινε μιὰ κουφή μνήμη
ἀνάμεσα σὲ μαυρισμένα σκαλοπάτια
σὰ σὲ χόρτα ὑπουλά καὶ γλυστερά,
σκοταδιασμένες οἱ φωνές
τῶν παιδιῶν ποὺ κάποτε παίξανε σ' αὐτὸ τὸν κῆπο,
γλάστρες πελώριες πέτρινες μὲ τοὺς ἀθάνατους,
—κι' ὅλα μετριῶνται ὄλο καὶ μεγαλύτερα,
ὄλο καὶ πιὸ κοντὰ μας,
ὄλο ἢ ἐ κάποιο λάθος ὄλοφάνερο
σε τοῦτες τίς διαστάσεις.
Στὸ τέλος πληθαίνουν γύρω σου οἱ σχισμὲς τῆς γῆς,
ἀδιόρατες πρὶν, γίνονται τώρα βάραιρα ποὺ χάσκουν
κι' ἐσύ μικραίνεις καὶ χάνεσαι
χωρὶς κραυγὴ, χωρὶς τριγμὸ,
χωρὶς κἄν ἦχο
μέσα στὴν πρώτη μαῦρη τρύπα ποὺ σοῦ παρουσιάζεται
καὶ ποὺ εἶναι

τὸ σπιεῖο τριθῆς
τῶν Συμπληγάδων.

Ι Ι

Ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ χρόνου μας αὐτὴ
σὲ τούτῃ τὴν ἀκτὴ πού μᾶς ρίξανε
τὰ κύματα, ὁ κακὸς βοριάς καὶ οἱ ἐλπίδες μας.
Τάχαμε ὄλα ξαναδεῖ στις γενικὲς δοκιμές,
ὅταν ἀκόμα κι' ἐκεῖνοι κι' ἐμεῖς παλεύαμε
νὰ πείσουμε τὸν ἑαυτὸ μας.
Τάχαμε ὄλα κανονίσει με μεγάλη ἀκρίβεια,
δὲν ξέμενε καμμιά λεπτομέρεια ξεκάρφωτη,
καμμιά χειρονομία πού νὰ μὴν τὴν εἶχαμε
κιδόλας ἀποστηθίσει,
(γνώριμες ἐναλλαγές πού ἔχαναν
τὸ παρήγορο ξάφνιασμα τῆς πρωτοτυπίας).
Προχώρῳσαμε ἐπιδέξια ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ σκηника
καὶ τίς ἀπατηλές μορφές με τὰ πολύχρωμα φορέματα
πού θ' ἀποδεικνυότανε πὼς εἶναι τὸ φάντασμα τοῦ Καρόλου
στὴ σκηνὴ τοῦ φιλήματος στὸ λεπρό.
Κρυφογελοῦσαμε καρτερώντας τοὺς ἄλλους πού θάπεφταν
στὴν ἴδια πλάνη πού κάποτε κι' ἐμᾶς μᾶς εἶχε ὀπλίσει
γιὰ ἓναν κόσμο πιστότερο στὸν ἑαυτὸ του,
ἐνῶ τὰ χέρια μας ἐπλάθαν ἀμάθητα
τὴ μοῖρα πού μᾶς πελέκησε στὸ τέλος.
"Ἄν καμμιά φορὰ σηκῶναμε τὰ βλέμματα
ἀπὸ τὸ μονοπάτι με τὸ ψεύτικο χιόνι,
ἦταν μονάχα μήπως ξεγελάσουμε τοὺς φύλακες
καὶ κλέψουμε κείνο τὸ μαβὶ φεγγάρι
καὶ κείνοι μᾶς παρακολούθῳσαν
μέσα στὴ θλοσυρὴ νωθρότητά τους,
γιατὶ δὲν εἶχαν τίποτ' ἄλλο πιά νὰ κάνουν.
"Ὑστερα μοιράσαμε τὸ σφαγμένο ἥλιο
σ' ἐκείνη τὴν ἀπάτητη ρεματιά
ἀπομεινοντας μ' ἓνα χάχανο παγωμένο στ' αὐτιά μας
καθὼς ἐρχότανε ἡ ἐποχὴ τῶν παγετῶνων.
Τὶ περίεργο!
Ἔσὺ λοιπὸν προχώραγες κι' ὄχι τὰ πράγματα
αὐτὸς ὁ δρόμος, αὐτὸς ὁ γκρεμὸς, αὐτὴ ἡ φωτιά
μέναν ἀκίνητα, ἐσὺ προχώραγες, ἐσὺ ξεκινούσες,
καὶ τὰ δέντρα δὲ σ' ἄφηναν γιατί δὲν ἤξεραν
πὼς οἱ δικές σου ρίζες πῆγαιναν βαθύτερα,
πέρα ἀπ' τὸ σιωπηλὸ νερὸ καὶ τὸ τυφλὸ μετάλλευμα,
πέρα ἀπὸ τὰ νεῦρα τῶν θράχων καὶ τὸ ζεστὸ σκοτάδι τους,
σα νὰ ξέμενες σὲ νισκαφτο ξεροπήγαδο
πυρετιασμένα ἀναζητώντας στὰ τοιχώματα
τὸ λιγιστὸ χορτάρι
βρίσκοντας μονάχα τὰ χέρια σου καθημαγμένα
στὸ ρυθμὸ μιᾶς ἀβουλῆς παραίτησης,
ἀντηχήματα ἀπρόσιτα
μιᾶς θελῳιατικῆς κακοτυχιάς.
Καὶ τούτῃ ἡ στιγμή λοιπὸν θὰ τελειῳσει
πού με τὴν ἐπιμέλεια τὴν προεξοφλοῦσες
ξεδιπλώνοντας τὸ βραδυνοῦ βουνὸ
μπροστὰ στὰ μάτια σου
κρύβοντας με στενοχώρια καὶ ντροπὴ
τὰ ἐμφανῆ μπαλώματα τῶν σκηνικῶν
—χωρὶς νὰ ξέρω μήτε κᾶν τί γύρευα

οὐ τόσο κόσμο μέσα
ὅταν ἄρνιζα ἕνα ταξίδι
ποῦ μῆτε πιά τὸ θυμάμαι.

Βηρυτός, Ἰανουάριος 1955.

ΚΟΙΛΗ ΣΥΡΙΑ ΑΝΟΙΞΗ 1955

Ἡ κάθε μέρα κλείνει μέσα μας μιὰν ἄλλην ἀνηλιὰ
σκόρπισαν στοὺς πέντε ὀρίζοντες οἱ χτεσινοὶ πιστοὶ μας φίλοι
καὶ τὰ ποιήματα στερεοῦν κάποτε καὶ μένουν
ἄδεια θήματα σὲ μιὰ σπηλιά,
ὅταν σπάνε τὸ πουκάμισό τους τὰ ἔντομα, γιατί κι' ἐκεῖνα
πονᾶνε σὰν μεγαλώνουν.

Ἔχουμε ὅλοι μας μιὰν ἄδεια καρδιά
καὶ λίγο πολὺ μᾶς πληγώνει νὰ τὴν καταλαβαῖνουμε ἀνοικονόμητη
καὶ τὴν ταῖζουμε ζεστά χαλίκια τῆς ξεχασμένης ἀκτῆς ἢ
λιοθότανο γιὰ νὰ μᾶς ξεχάσει.
βαδίζουμε πάνω στὰ κύματα ἢ ἐκτελοῦμε κάθε ἄλλη ἀκροβασία
γνωριμὴ σὲ τοῦτα τὰ στενὰ μέρη ἀπὸ ἄλλες πηγές
κι' ὕστερα νοιώθουμε πὼς τέτοια ζωὴ δὲν ἦτανε γιὰ μᾶς,
ξαναγουρίζουμε στὸ πιστὸ περίγραμμά μας ποῦ καθεμέρα
μᾶς κατατρῶγει τὴ σάρκα μας σὰν τὸ κλουβὶ στὸ κατώι.

Ἡ κάθε μέρα πέφτει μέσα μας σὰν ἄλλος ἕνας ἴσκιος
καὶ τὴ μνημονεύουμε μὲ σπασμένες λέξεις
ἀπὸ ξένες γλῶσσες ποῦ γράφονται μ' ὄλων τῶν εἰδῶν τὰ
γράμματα καὶ τὰ ψηφία.
κάτω ἀπὸ γέφυρες μισοχαλασμένες κυλᾶνε
τὰ ποτάμια μὲ τὰ πανάρχαια ὀνόματα καὶ
τὸ λασπερὸ νερό τους,
καλὴ ὑπόμνηση μιᾶς ἀντιδικίας ποῦ δὲν ἔπαφες ν' ἀντιμάχεσαι
μ' ὄση σοῦ δίνονταν ἀψηφισιά.
Κάτω στὸ δρόμο φίδι ζωντανὸ γυρνᾶνε
μαῦρα στίγματα τ' ἀμάξια,
στριφογουρίζουν κλώθοντας τὴ μοῖρα τους ἀργή,
στὸ θουνὸ ἀπλώνει ὁ Χριστὸς τὰ χέρια του
εὐλογώντας ἀποκλειστικά καὶ μόνο τοὺς πιστοὺς του,
ὁ Χριστὸς τῶν ἑλαιῶνων, ἕνα ἄσπρο μάρμαρο
θριαμβικὸ ποῦ σοῦ ἀπαγορεύει τὴν ἀγωνία,
τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν,
ὁ Χριστὸς τῶν Μαρωνιτῶν, πολὺ μισαλλόδοξος
καὶ μ' ἕνα κυρτὸ γιαταγάνι γιὰ τοὺς
ἀπίστους,
κι' ἡ Παναγία τῆς Χάρισσας, μιὰ πυργοδέσποινα
περήφανη καὶ ἀπατηλή.
κι' ἔβρεχε στὴ θάλασσα σὰν μιὰ στιγμή
θλίψης τῶν ψαριῶν στὰ δίχτυα τοῦ Πέτρου καὶ
τοῦ Ἰωάννη
καὶ πίσω ἀπὸ ὅλα τοῦτα τὰ θουνὰ μιὰ
φυλὴ ποῦ μιᾶ ἀκόμα τὴ γλῶσσα ποῦ κήρυξε
ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ
καὶ ζοῦν ἀκόμα σὲ τρῶγλες σκαμμένες στὰ
μάγουλα τῶν βράχων καὶ πουλᾶνε γκαμηλές

κι' ἀνακατεύουν στή γλῶσσα τους τὰ λόγια
 τοῦ ξυλουργοῦ τῆς Γενησαρέτ.
 Δὲν εἶναι χωρατά, ἐδῶ εἶν' ἡ γῆ τοῦ Θεοῦ
 ποῦ διάλεξε νὰ κατέβει
 ὄχι στὶς ὄμορφες πεδιάδες, στὰ πλούσια ποτάμια,
 στὰ θλιμμένα δάση ἢ στὰ λιόχαρα νησιᾶ
 μὲ τὸ φῶς ἀλαφρωμένα,
 ἀλλὰ ἐδῶ, μὲ τὸ χῶμα, τὸν πηλό, τὴν
 ἀνυδρὴ ἔρημο, τὸ βράχο, τὸν
 δυσοῖωνο ἥλιο, τὸν κόσμον
 γεμάτο τραχώματα καὶ πληγές καὶ ἔλκη νὰ συνωστίζεται
 στὶς διάφανες κολυμπήθρες τοῦ Σιλῶαμ,
 στημένες ἀπὸ ἐπιτηδείους ἀπατεῶνες.

Δὲν εἶναι χωρατά, ἐδῶ καὶ μονάχα ἐδῶ
 μπορεῖ ἓνας Θεός ν' ἀναπηδήσει καὶ ν' ἀναπαυτεῖ
 κι' εἶν' εὐχάριστο τὸ νὰ σκέφτεσαι
 πὼς ἀπέχουμε ἀκόμα ἀρκετὰ
 ἀπὸ τῆ δευτέρῃ παρουσία, ποῦ κι' αὐτὴ ἀπὸ δῶ
 θὲ ν' ἀρχίσει.

Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

27)3)1955.

Μ Ν Η Μ Ο Σ Υ Ν Ο

Στὴ μνήμη τοῦ Σ. Σταυρινίδη

Ἐδῶ βρεθήκαμε γυμνοὶ κρατώντας
 τὴ ζυγαριὰ ποῦ θάβαινε κατὰ τὸ μέρος
 τῆς ἀδικίας.

Γ. ΣΕΦΕΡΗΣ

Ὁ πόνος ποῦ πέρασε τὰ ὄρια τοῦ πόνου
 καὶ μῆκε στὸ σπίτι μας
 δὲ υἷας ἀφήνει νὰ κλάψουμε ὅπως ἄλλοτε.
 Στὸ σφιχτὸ κι' ἀκίνητο πρόσωπο κάποιου ἀγαπημένου
 σουλατσέρνει ἓνας χαρούμενος Ἄγγελος
 μὲ διπλωμένα φτερά.

Βούλιαξε πίσω μας ἡ Ἀτλαντίδα,
 παίρνοντας μαζί της δυὸ τριαντάφυλλα κι' ἓνα σπασμένο θάζο,
 παίρνοντας μαζί της τὰ καράβια τῆς εὐτυχίας·
 βούλιαξε πίσω μας ἡ Ἀτλαντίδα
 καθὼς βουλιάζουν ἐκεῖνοι ποῦ σηκώνουν τὶς μεγάλες πέτρες,
 καθὼς βουλιάζουν οἱ θαρειῆς ψυχές μας κάθε μέρα.

(Στὸ δρόμο ποῦ γυρίζαμε
 σκοντάψαμε πάνω στὰ φτερά τῶν ἀγγέλων
 ποῦ μᾶς περίμεναν
 ὅλη μέρα καθισμένοι στὸ πεζούλι τοῦ δρόμου,
 ὥσπου κοιήθηκαν).

Οἱ φίλοι, ποῦ μᾶς ἀκολουθοῦσαν,
 λαφιάστηκαν
 κι' ἔφυγαν τρέχοντας μέσα ἀπὸ πηγᾶδια καὶ θάλτους
 κρατώντας τὶς ψυχές τους ἀψηλά στὸ κεφάλι,
 μὴ λερωθοῦν.

Μὰ ἐμεῖς προχωρήσαμε
 βουλιάζοντας ὀλοένα καὶ πιὸ βαθειά,
 καθὼς βουλιάζουν ἐκεῖνοι ποῦ σηκώνουν τὶς μεγάλες πέτρες,
 καθὼς βουλιάζουν οἱ θαθειῆς ψυχές μας κάθε μέρα.

ΝΙΝΟΣ Α. ΜΙΚΕΛΛΙΔΗΣ

Α Π Ο Ψ Ε Ι Σ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Στή λογοτεχνία τὸ θέμα δὲν ἀποτελεῖ πιά, παρά ἕνα δευτερεύον στοιχεῖο, ἕνα βοηθητικὸ μέσο, ποῦ χρησιμεύει ἀπλῶς γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ ἀπαραίτητου ἱστορικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πλαισίου καὶ τῆ διαμόρφωση τοῦ ἀναγκαίου ψυχουσυναισθηματικοῦ κλίματος, μέσα στοῦ ὁποῖον ὁ συγγραφέας θὰ μπορέσει νὰ τοποθετήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὶς ἰδέες του, μὲ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερη ἐλευθερία, φυσικότητα καὶ ἀληθοφάνεια. Ἐκεῖνο ποῦ προέχει σήμερα στὴ λογοτεχνία δὲν εἶναι ἡ ὑπόθεση, ἡ πλοκή, ἡ σύνθεση τοῦ μύθου, ἀλλὰ ἡ κίνηση καὶ ἡ ἀνάπτυξη ἰδεῶν, ἡ δημιουργία πνευματικῶν καταστάσεων καὶ ἡ προβολὴ τῶν μεγάλων αἰτημάτων, τῶν προσδοκιῶν, τῶν ἀγωνιῶν καὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε σὲ γενικὲς καθολικὲς, εἴτε σὲ εἰδικὲς χαρακτηριστικὲς ἐκδηλώσεις τους.

Ἡ λογοτεχνία μας ἐπιδιώκει καὶ καλλιεργεῖ σήμερα περισσότερο τὸ βάθος παρά τὴν ἔκταση. Ἐπαυσε πιά ν' ἀντιμετωπίζει τὴ ζωὴ μὲ τὸ ἐκθαμβω μᾶτι τοῦ παρατηρητῆ καὶ νὰ προσβλέπει — μὲ παιδικὸ θαυμασμό — στὴν ἐπεισοδιακὴ ἀνέλιξη τοῦ μύθου τῆς. Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι μιὰ ἐποχὴ βιαίων συγκρούσεων, τῶν ὁποίων οἱ ἥρωες δὲν εἶναι πιά μεμονωμένα πρόσωπα, ἀλλὰ ὁμάδες προσώπων ποῦ ὑφίστανται ὡς φορεῖς γενικωτέρων καταστάσεων καὶ ὡς διερμηνεῖς ἰδεῶν, τῶν ὁποίων εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ καθορίσῃ κανένας τὴ μορφή καὶ νὰ διαγράψῃ ἐπακριβῶς τὸ περίγραμμα. Οἱ ἰδέες αὐτὲς ὑπάρχουν σήμερα περισσότερο σὰν δύναμη παρά σὰ θέση ζωῆς, σὰν κίνηση παρά σὰν στατική, διαμορφωμένη κατάσταση. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ λογοτεχνία δὲν εἶναι πιά εὐκόλο νὰ τὶς προβάλῃ μέσα ἀπὸ ἕνα μῦθο ποῦ ν' ἀκολουθεῖ τὴν κλασσικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἀνέλιξη — ἀπὸ τὴ γένεση, στὴν πλοκὴ καὶ τὴ λύση του, ὅπου ὅλα εἶναι καθαρὰ διαγραμμένα, πρόσωπα, ἰδέες, καταστάσεις. Ὁ πυρρετικός ρυθμὸς τῆς ζωῆς μας συνεπάγεται περισσότερο ἐγκεφαλισμό, περισσότερη αὐτοανάλυση, περισσότερη ἀναζήτηση, περισσότερο παλμό, περισσότερη κίνηση. Γι' αὐτὸ, τὸ θέμα, ὑπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ μύθου, παρουσιάζει σήμερα στὴ λογοτεχνία κενά, διαλείψεις, καὶ τείνει νὰ προβάλῃ περισσότερο τὶς ἰδέες παρά τοὺς ἥρωες, τὴν ὕψή, τὴν ποιότητα καὶ τὸ βάθος τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων, παρά αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα.

Ἡ στροφή αὐτὴ φαίνεται πολὺ καθαρῶτερα στὴν ποίηση, ὅπου σήμερα τὸ θέμα τείνει νὰ καταστῇ καθ' ὅλοκληρίαν ὑποτυπῶδες καὶ νὰ ὑποκατασταθῇ ἀπὸ μιὰ καθαρὴ κίνηση ἰδεῶν περιθεβλημένη, τὶς περισσότερες φορές, τὸ σχῆμα γενικώτερων συμβόλων καὶ καθολικώτερων ἐννοιῶν.

Καὶ στὸν πεζὸν ὅμως λόγῳ ἔχει εἰσχωρήσει ἀρκετὰ τὸ νέο πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξοστρακισθῇ ὡς ἕνα σημεῖο τὸ ἐπικὸ στοιχεῖο, ποῦ διακρίνε κατὰ μέγα μέρος τὴν προπολεμικὴν πεζογραφίαν, καὶ νὰ κερδίσει περισσότερο ἔδαφος ἢ φιλοσοφικὴ ἀναζήτηση, ἢ ψυχογραφία καὶ γενικώτερα ἢ διάχυτη κίνηση τῶν ἰδεῶν.

Εἶναι φανερό πὼς μ' ὅλα αὐτὰ ἡ τέχνη τείνει σὲ καθολικότητες καὶ προσανατολίζεται πρὸς λύσεις ὅπου τὰ ἀτομικὰ καὶ ἔθνικὰ προβλήματα συμπλέκονται μὲ τὰ παγκόσμια καὶ πανανθρώπινα. Γιατί, ὅταν φτάσουμε στοῦ σημεῖο νὰ ξεπεράσουμε τὰ προσωπικὰ μας προβλήματα καὶ νὰ ἐξαρθοῦμε στὴ σφαῖρα τῶν γενικώτερων ἐθνικῶν καὶ διεθνῶν προβλημάτων, ἔχουμε κιόλας ἐπιτύχει νὰ δοῦμε πίσω ἀπὸ τὴ λεπτομέρεια τὴν οὐσία, καὶ νὰ συλλάβουμε πίσω ἀπὸ τὸ συμβατικὸ σχῆμα, αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ὕψή καὶ τὴ φιλοσοφικὴν ὑπόσταση τῶν πραγμάτων.

Γιὰ νὰ μπορέσουμε ὅμως νὰ φτάσουμε ὡς ἐδῶ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουμε μιὰ λογικὴν πορείαν, ἢ ὅποια μοιραία ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ ἄτομο τὸ δικό μας, τὸ δικό μας περιβάλλον, τὴ δική μας πατρίδα, τὴ δική μας φυλὴ, τὸ δικό μας ἔθνος. Ἄν χρησιμοποιήσουμε αὐτὴ τὴν ἀφετηρία καὶ δὲν ἐξαντλήσουμε τὰ εἰδικὰ αὐτὰ θέματα, εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ διασκελισσομε τὸ κατώφλι τῶν μεγάλων γενικοτήτων, μέσα στὶς ὁποῖες κατ' ἀνάγκην συνοψίζονται καὶ

ὑπάρχουν, ἂν ὄχι στατικά ἀλλὰ πάντως ἐν δυνάμει, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπὶ μέρους παράγοντες.

Στὴν Κυπριακὴ λογοτεχνία, πού σάν παρακλάδι τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας, εἶναι μιὰ νεαρὴ σχετικὰ λογοτεχνία μὲ πολλοὺς ἰδιάζοντες τοπικοὺς ὅρους καὶ ἰδιότυπες πολιτικοκοινωνικὲς συνθήκες, εἶναι πολὺ φυσικὸ τὰ προβλήματα αὐτὰ νὰ παρουσιάζουν ἀκόμη πολλὴ ρευστότητα καὶ σύγχυση.

Οἱ Κύπριοι λογοτέχνες, πού παρακολουθοῦν μ' ἓνα ἀσθματικὸ ρυθμὸ — χωρὶς ὅμως νὰ μποροῦν νὰ τοὺς φτάσουν — τοὺς λογοτέχνες τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας, παρουσιάζουν στὴ φιλολογικὴ πορεία τους πολλὰ κενά, πράγμα τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ὅλην αὐτὴν ἀνομοιογένεια καὶ ἀνισότητα, πού διακρίνει τὴ σημερινὴ Κυπριακὴ λογοτεχνία, καὶ πού εἶναι ἰδιαίτερα καταφανῆς στὰ θέματα, στὸ ὕλικό δηλαδή τοῦ λογοτεχνικοῦ μύθου, καὶ τὸν τρόπον ἐπεξεργασίας του.

Ἄν εἶναι κάτι πού χαρακτηρίζει σήμερα τὴν Κυπριακὴ λογοτεχνία εἶναι ἡ ἔλλειψη σταθεροῦ προσανατολισμοῦ. Δὲν ἐννοῶ τὸν ἐθνικὸ προσανατολισμὸ, ὁ ὁποῖος δὲν ἔλειψε ποτὲ καὶ ὁ ὁποῖος, ἀπεναντίας, κυριαρχεῖ σ' ὅλες τὶς σοβαρῆς ἐκδηλώσεις τῆς τέχνης μας. Ἐννοῶ ἀκριβῶς τὸ ξεδιάλεγμα τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν ἰδιαίτερων τοπικῶν στοιχείων, τὸν τρόπο τῆς προβολῆς καὶ τὴν ἀξιολόγησή τους στὴν κλίμακα τῶν φιλολογικῶν ἀξιών. Ἐχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ φιλολογικὴ μας πορεία παρουσιάζει κάποια ἀνακολουθία καὶ σπασμωδικότητα. Πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι τὴν ἀνακολουθία καὶ τὴ σπασμωδικότητα αὐτὴν ἔχει νὰ ἐπιδείξει, σὲ μικρότερο θέβαια βαθμὸ, καὶ ἡ Ἑλλαδικὴ λογοτεχνία, πού ἄρχισε μὲ ἓνα καθολικὸ πνεῦμα, σάν τὸ Σολωμὸ, γιὰ νὰ ὀπισθοδρομῆσι στὴν εἰδυλλιακὴ ποίηση καὶ τὴν ἠθογραφικὴ διηγηματογραφία τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ 19ου αἰῶνα, καὶ νὰ ὑποστῆ τὶς ἀλλεπάλληλες διακυμάνσεις τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου καὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ὅλα αὐτὰ θέβαια εἶχαν βαθύτερα κοινωνικά καὶ πολιτικὰ αἰτία, μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ἀντλοῦσε κάθε φορὰ τὰ στοιχεῖα τῆς σὲ τρόπο πού νὰ δικαιολογεῖται ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ ἀνεβοκατέβασμα ἀπὸ τὸν ἀγνὸ Ἑλληνισμό τοῦ Σολωμοῦ—πού ἐκδηλώνεται σάν ἀπόλυτη κατάφαση τοῦ καθολικοῦ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ιδεώδους μιᾶς ἡρωικῆς ἐποχῆς—στὴν ἀσθματικὴ ἀναζήτηση καὶ τὴν ἄγωνα περιπέτεια τῶν ἐτῶν τῶν πολιτικῶν μας ταλαντεύσεων, τὴν ἀναγέννηση τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδι καὶ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ τὸ ἰδεολογικὸ βάθος τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ἐθνικῆς μας περιουλογῆς.

Ἐδῶ στὴν Κύπρον δὲν ἀφήσαμε δυστυχῶς πάντα τὴν καρδιά μας ἀνοικτὴ καὶ τὴν ψυχὴ μας εὐαίσθητη στὰ προβλήματα τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ τόπου μας. Ἐπροτιμήσαμε, ἀντὶ νὰ διαμορφώσουμε μόνοι μας τὰ θέματα καὶ τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν μας, νὰ ἀντιγράψουμε τὶς μορφές πού μᾶς παρεῖχε διαμορφωμένες κι' ἔτοιμες ἓνα Ἑλληνικὸ—καὶ σπάνια ἓνα ξένο—πρότυπο, χωρὶς πολλὰς φορές νὰ ἔχουμε ἀφομοιώσει τὶς ἰδέες τοῦ προτύπου αὐτοῦ, καὶ χωρὶς νὰ ἔχουμε ἐξοικειωθεῖ μὲ ἐκεῖνο πού γιὰ τοὺς ἄλλους ἀποτελοῦσε ἱστορικὴ ἀνάγκη καὶ παράδοση.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ δικὴ μας, ἡ τοπικὴ φιλολογικὴ παράδοση παρουσιάζει πολλὰ κενά:

Ἡ Κυπριακὴ Ἀκριτικὴ ποίηση καὶ μερικὲς μεσαιωνικὲς Κυπριακὲς μπαλάντες εἶναι τὸ τελευταῖο ἀγνὸ στοιχεῖο τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνικῆς μας παράδοσης. Τὰ Κυπριακὰ μεσαιωνικὰ ἐρωτικὰ τραγούδια, παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητη ποιητικὴν ἀξία τους, εἶναι μιὰ ἐκδήλωση πού δὲν συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ἐθνικὴν μας ζωὴ καὶ τὶς λαϊκὲς ἀξίες τοῦ τόπου μας. Γιαυτὸ ἔμειναν χωρὶς συνέχεια. Σ' ἃ μιὰ ὄση μέσα σὲ μιὰν αὐχηρὴ ἔρημον. Ὅταν στὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα οἱ ἰδιαίτερες πολιτικὲς συνθήκες ἄρχισαν νὰ δημιουργοῦν τὴ νεώτερη δημοτικὴ μας ποίηση μὲ τὰ κλέφτικα, τὰ ἄρματωτικά καὶ τ' ἄλλα τραγούδια τοῦ λαοῦ μας, ἐμεῖς—λόγω τῆς καταθλιπτικῆς Τουρκικῆς διοικήσεως—μείναμε μακριὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐκδήλωση. Κι' ὅταν ὕστερα ἀπελευθερώθηκε ἓνα τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδας καὶ γίνονταν οἱ πρῶτες προσπάθειες γιὰ τὴν περισυλλογὴ κι' ἀναδημιουργία τῆς ἐθνικῆς μας λο-

γοτεχνικής παράδοσης, έμεις θρεθήκαμε πάλι έξω από τήν κίνηση αυτή. Ή εξαθλίωση, στήν όποιαν ή Τουρκική τυραννία είχαν οδηγήσει τό νησί, δέν είχαν έπιτρέψει ακόμη νά ώριμάσουν οί συνθήκες, πού θά εύνοούσαν τή δημιουργία μιάς όποιασδήποτε καλλιτεχνικής έκδήλωσης.

Οί συνθήκες αυτές άρχισαν, μόλις και μετά θίας, νά δημιουργούνται γύρω από τά χρόνια τής Άγγλικής κατοχής, όποτε άρχίζει στό νησί νά έκδηλώνεται δειλά—δειλά μιά κάποια λογοτεχνική κίνηση, ή όποία όμως—μέ τήν έξαίρεση τών δυό διαλεκτικών μας ποιητών δέν στηρίζεται άπάνω στίς έθνικές δυνάμεις και τό λαϊκό κεφάλαιο του τόπου, αλλά σέ πρότυπα άνεδαφικά και ξένα από εκείνο πού άποτελούσε τήν πνευματικήν ίδιουσασία και τό χαρακτήρα του τόπου μας. Τά προβλήματα τών νησιωτών, ό θησαυρός τής έθνικής τους ζωής και τής έθνικής τους παράδοσης, έμειναν έξω από τό περίγραμμα τών φιλολογικών επιδιώξεων τών πρώτων έκείνων χρόνων. Τό άτομικό στοιχείο, ό πρόχειρος συναισθηματισμός, μιά έκτός τόπου και χρόνου ώραιολογία είναι ό,τι χαρακτηρίζουν τά κείμενα τής έποχής γύρω από τό 1900. Μόνον ό Βασίλης Μιχαηλίδης κι' ό Δημήτρης Λιπέρτης έσκυψαν μ' αγάπη πάνω από τά προβλήματα του λαού και διερμήνευσαν ως ένα σημείο τά αισθήματα και τούς πόθους του μέ ειλικρίνεια και έμπνευση.

Ύστερα έγιναν επανειλημμένες προσπάθειες άναπροσαρμογής τής Κυπριακής λογοτεχνίας. Μερικοί Κύπριοι λογοτέχνες έδωσαν γύρω από τό 1920 θιώσιμα έργα, πού δέν ήσαν έντελώς ξένα από τό περιβάλλον και τις ιδιαίτερες συνθήκες του νησιού.

Ύστερώτερα, στό διάστημα του μεσοπολέμου και στά λίγα τελευταία χρόνια, έκδηλώθηκαν νέες αξιέπαινες προσπάθειες. Ή ιστορία κι' οί άνθρωποι του νησιού άρχισαν πού και πού νά γίνονται αντικείμενο του ένδιαφέροντος τών Κυπρίων λογοτεχνών. Στή μεγάλη της όμως πλειονότητα ή Κυπριακή λογοτεχνία εξακολουθεί μέχρι σήμερα νά παραμένει ξένη πρός ό,τι άποτελεί γνήσιο τοπικό φιλολογικό στοιχείο και τοπική λαϊκή παράδοση. Οί περισσότεροι από τούς λογοτέχνες μας εξακολουθούν μέχρι σήμερα νά κλείουν τά μάτια τους σ' αυτό πού κινείται, ζει, άναπνέει, αγωνιά, πάλλεται και άγωνίζεται γύρω τους. Περιφρονώντας τά προβλήματα του τόπου τους ζητούνε νά καταπιαστούν με άπόλυτες μορφές ιδεών και τέχνης, πού δέν είναι εύκολο νά προσεγγίσουν, άν πρώτα δέν έξοικειωθούν με τό περιβάλλον τους, δέν συγκινηθούν από τό δικό τους κόσμο και δε γεμίσουν τήν καρδιά τους με τήν αγάπη, τή λαχτάρα και τή συγκίνηση πού άπορρέει από τά δικά τους πρόσφατα και πράγματα.

Δέν εισηγούμεθα βέβαια τήν έπιστροφή στην ήθογραφία. Μολονότι, άν θοισκόμαστε σ' αυτό τό χάος πιστεύουμε πως αίτία είναι τό γεγονός ότι δέν διανύσαμε κανονικά τή φιλολογική μας πορεία — από τήν ήθογραφία, στό ψυχογραφικό και τό βαθύτερα πνευματικό κείμενο—κι' αφήσαμε πίσω μας κενά πού δέν είναι εύκολο νά συμπληρωθούν, ώστε με ασφάλεια νά μπορέσουμε νά στηριχθούμε έκει ψηλά πού φιλοδοξούμε σήμερα νά φτάσουμε. Μπορούμε όμως νά μη είμεθα τόσο άπόλυτοι. Μπορούμε ακό'η και τώρα νά δούμε τά παγκόσμια προβλήματα μέσα από τά δικά μας' νά δημιουργήσουμε πνευματικές μορφές, προβάλλοντας τις άγωνίες και τούς άγώνες τών ανθρώπων πού άποτελούν τή ζωντανήν ύπόσταση και τήν παράδοση αυτού του τόπου, και νά φτάσουμε σέ εύρύτερους πνευματικούς όρίζοντες έξερυνώντας πρώτα τούς δικούς μας.

Πολλοί από τούς νέους μας, δυστυχώς, δέν θέλουν νά τό κατανοήσουν. Προβάλλουν μάλιστα σάν έπιχείρημα τήν καθολικότητα και τό άπόλυτο σήμα του μύθου πού χρησιμοποιεί σήμερα ή Τέχνη. Γιαυτό έπέμεινα τόσο πολύ—στήν άρχή του σημειώματός μου αυτού—στόν ιδιαίτερο χαρακτήρα πού ένέχει τό θέμα μέσα στή σημερινή τέχνη, γιά νά καταδειχθεί άκριβώς ότι τό ύλικό πού συνθέτει σήμερα τό περιεχόμενο και κινεί τις ιδέες ένός λογοτεχνήματος δε μπορεί ν' άποκτήσει καθολικότητα, άν δέν περάσει πρώτα από τό χωνευτήρι τής άτομικής, τής στενής τοπικής και τής εύρύτερης έθνικής εύαισθησίας.

ROBERT FROST

Μ' ΕΝΑ ΒΗΜΑ ΠΙΣΩ

"Όχι μόνο βότσαλα και ἄμμοι
γλιστροῦσαν γιὰ ταξίδι ἀκόμη μιὰ φορά,
ἀλλὰ μπιτόνια λασπωμένα διαχέονταν,
μεγάλοι θράχοι χάνανε τὴν ἰσορροπία,
σκουντροῦσαν τὰ κεφάλια τους ὑπόκοφα μαζὺ
καὶ κατακυλοῦσαν στοὺς ξεροπόταμους.

"Ολόκληρα ἀκρωτήρια κόβονταν φέτες-φέτες.
"Ενοιωσα τὸ σταθερὸ σημεῖο μου νὰ τρέμει
μὲς τὴν παγκόσμια κρίση.
"Ὁμως μ' ἕνα βῆμα πίσω
γλύτωσα καὶ δὲ μὲ πῆρε ἡ φόρα.
"Ενας λυμένος κόσμος, κουρελιασμένος πέρασε μπροστά μου.

Μετὰ σταμάτησε ἡ βροχὴ καὶ φύσηξε
καὶ βγήκε ὁ ἥλιος γιὰ νὰ μὲ στεγνώσει.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΩΒ

Ναί, λίγο-λίγο. Μὰ πρῶτα ἕνα ζήτημα πιὸ σοβαρό.
Τὸ εἶχα στὸ νοῦ μου χίλια χρόνια
νὰ σ' εὐχαριστήσω, πού κάποια μέρα μὲ βοήθησες
νὰ καθιερώσω μιὰ γιὰ πάντα τὴν ἀρχή,
πὼς δὲν ὑπάρχει σχέση νάθρει λογικὴ ὁ ἄνθρωπος
ἀνάμεσα στὶς δίκαιες ἀπαιτήσεις του καὶ στὶς ἀπολαυές του.
Γίνεται νὰ καταπατεῖται ἡ ἀρετὴ καὶ νὰ θριαμβεύει ἡ κακία.
"Αναγκαστήκαμε νὰ τὸ τονίσουμε αὐτὸ μ' ἐπίδειξη.
Θὰ μιλοῦσα νωρίτερα, φτάνει
νάθρυσκα τὸ λόγο τὸ σωστό. Θὰ νόμιζες ἐσύ,
ὅτι αὐτός, πού στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ λόγος,
θα μπορούσε καὶ νὰ τὸν ἐξουσιάσει.
Πρέπει νὰ ψάχνω γιὰ λόγια, καθὼς ὅλοι.
Καιρὸ τώρα σοῦ ὀφείλω μιὰ ἀπολογία
γιὰ τὴ φαινομενικὰ παράλογη θλίψη,
ὅπου σὲ πότισαν οἱ παλαιές ἐκεῖνες μέρες.
Μὰ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῆς δοκιμασίας
δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ καταλάβεις ἐκεῖνο τὸν καιρὸ.
"Ανάγκη νὰ φανεῖ παράλογη ἀκριβῶς γιὰ νάχει λογικὴ.
Καὶ κατορθώθηκε πολὺ καλά. Δὲν ἀμφιβάλλω,
ὅτι νοιώθεις τώρα τὸ ρόλο πού ἔπαιζες
γιὰ νὰ γελοιοποιήσεις τοὺς Δευτερονομιστὲς
καὶ ν' ἀλλάξει τὸ περιεχόμενο τῆς θρησκευτικῆς ιδέας.
Σὲ σένα στέλνω τὶς εὐχαριστίες μου,
γιατὶ μὲ λύτρωσες ἀπὸ τὰ ἠθικὰ δεσμὸ τῆς ἀνθρώπινης ράτσας,
"Ἡ μόνη ἐλεύθερη θέληση ἦταν τοῦ ἀνθρώπου,
ὅπου μπορούσε νὰ πράξει—κατὰ βούληση—καλὸ ἢ κακό.
"Εγὼ βούληση δὲν ἔχω μὰ πρέπει νὰ τὸν παρακολουθῶ
μὲ δημεύσεις καὶ ἀμοιβές σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ του.
"Εκτὸς ἀν ἤθελα νὰ ὑποφέρω τὸ χαμὸ τῆς λατρείας.
Χρέος μου ἦταν τὸ καλὸ νὰ μακαρίζω καὶ τὸ κακό νὰ τιμωρῶ.
Τ' ἀλλάξεις ὅλα αὐτά. Μ' ἄφησες ἐλεύθερο νὰ βασιλέψω.
Χειραφέτησες τὸ Θεό σου,
καὶ γιὰ τὸ λόγο τοῦτο σὲ προάγω σὲ ἅγιο.

Μεταφρ. Ν. ΣΠΑΝΙΑΣ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Στὸν αἰῶνα μας, πού ὅλα δοκιμάζονται σκληρὰ καὶ τὸ πρόσωπο, ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, χάνεται μέσα στὴν μάζα καὶ ἐξουθενώνεται ἀπὸ τὴν μηχανή, ἐνῶ ἡ πολιτεία, ἡ ἠθικὴ τούτῃ τάξη, γίνεται ὄργανο τυραννίας, θὰ μπορέσωμε τάχα νὰ ἀποκαταστήσωμε μέσα μας τὴν ἐλευθερίαν ὡς ἐννοία καὶ ὡς ζωὴ, σήμερα, πού τόσο δεινοπαθεῖ παραμορφωμένη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της καὶ παρεξηγημένη ἀπὸ τοὺς φίλους της; Γιατὶ ἀληθινὰ θρῆσκομαστε μπροστὰ σὲ ἕνα οἰκτρὸ θέαμα. Κάθε ἀνθρώπος καὶ κάθε λαὸς ἔχει τὸ δικό του εἶδωλο τῆς ἐλευθερίας καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἔτοιμος νὰ σκοτώσει καὶ νὰ σκοτωθεῖ. "Ἐτσι ἡ ἐλευθερία πῆρε χίλιες μορφές, πού ἡ κάθε μιά τους γυρίζει νὰ κατασπαράξει τὴν ἄλλη. Νὰ ἐνώσωμε τὰ διασκορπισμένα τῆς μέλη καὶ νὰ τὴν ἀναστήσωμε ὡς τὸ μυθικὸ Ζαγρέα γιὰ νὰ λυτρώσει τὸν ἀνθρώπο, νὰ τὸ ἔργο μας.

Ἐλεύθερο εἶναι ὅτι, ὑπάρχει ἡ ἐνεργεὶα χωρὶς αὐτὴ ἡ ὕπαρξη ἢ ἡ ἐνεργεία του νὰ ἔχει ἄλλην αἰτία ἐκτός ἀπὸ τὸν ἐαυτό του.

"Ἄν δεχθῶμε ὅτι ἡ φύσις δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀπαράβατη σειρά αἰτίων καὶ αἰτιατῶν, τότε μέσα σ' αὐτὴ τὴ σειρά κανένα γεγονός δὲν εἶναι ἐλεύθερο παρὰ μόνο ἡ πρώτη αἰτία, ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιοκρατούμενης αὐτῆς σειράς. Ἀντίθετα, ἂν δεχθῶμε, ὅτι αὐτὴ ἡ σειρά διασπάζεται καὶ μπορεῖ ἕνα γεγονός νὰ μὴν ἔχει ἄλλην αἰτία ἐκτός ἀπὸ τὸν ἐαυτό του, τότε εἶναι σὰ νὰ δεχθῶμε τὴν ἐλεύθερη ἐνεργεία στὶς φυσικὲς δυνάμεις. (Θεωρία τοῦ Heisenberg).

Τὸ πρόβλημα τίθεται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. "Ἡ θὰ δεχθῶμε ὅτι τὰ ψυχικὰ γεγονότα ὑποτάσσονται ἀπόλυτα σὲ μιὰ σειρά αἰτιοκρατικῆ, ὅποτε ὁ ἀνθρώπος εἶναι δούλος, ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ σειρά (ἀπόλυτη ἐλευθερία) ἢ ὅτι ἡ σειρά αὐτὴ ὑπάρχει, ἀλλὰ μπορεῖ κάποτε νὰ ξεπεραστεῖ (σχετικὴ ἐλευθερία). "Ἄν δεχθῶμε ὅτι ὁ ἀνθρώπος ρυθμίζεται αἰτιοκρατικὰ, δύο εἶναι οἱ αἰτίες, πού τὸν ρυθμίζουν: ἡ κληρονομικότητα καὶ τὸ περιβάλλον. "Ἄν τὸ σύνολο τῶν καταβολῶν (κληρονομικότης) καὶ τὸ σύνολο τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων (περιβάλλον) συνθέτουν τὴν ψυχικότητα τοῦ ἀνθρώπου, τότε αὐτὸς εἶναι ὄργανο μιᾶς Μοίρας, πού δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσει, εἶναι ὁ ὑπηρετὴς ἐνὸς θαυμαστοῦ ἴσως κυρίου χωρὶς νὰ ἔχει ὅμως καμμὴν εὐθύνη γιὰ τὸ ἔργο, πού τὸ ἐπέταξε ὁ Κύριός του. ("Ἐτσι εἶδε ὁ Hegel τὴν ἱστορίαν. Τὰ πρόσωπα εἶναι ὄργανα τοῦ Πνεύματος. "Ἐτσι τὴν βλέπει καὶ ὁ Marx ἀπὸ τὴν ἀντίθετη ὅμως πλευρὰ. Τὰ πρόσωπα εἶναι ὄργανα τῆς "Υλῆς).

Ἄναμφισβήτητο εἶναι ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὑπάρχει μέσα στὰ ὅρια, πού τοῦ ἐπιβάλλει ἡ φύσις γύρω του καὶ μέσα του.

Τὶ ἐννοοῦμε ὅμως, ὅταν λέμε π ε ρ ι β ἄ λ λ ο ν; Περιβάλλον εἶπαμε ὅτι εἶναι τὸ σύνολο τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων πάνω στὸν ἀνθρώπο. "Ἐτσι μπορούμε νὰ χωρίσωμε τὸ περιβάλλον σὲ φυσικὸ καὶ σὲ κοινωνικὸ. Στὸ φυσικὸ περιβάλλον ἀνήκουν ὁ χώρος, οἱ φυσικοὶ νόμοι, τὸ κλίμα, ἡ τροφή. Στὸ κοινωνικὸ περιβάλλον ἀφ' ἑτέρου ἀνήκει κάθε ἀνθρώπινη ἐπίδραση: ἡ παράδοση, δηλ. οἱ ἰδέες καὶ τὰ ἔργα, πού παραδίδει ἡ μιὰ γενεὰ στὴν ἄλλη, οἱ θεσμοὶ μιᾶς πολιτείας, οἱ συνήθειες, ἡ ἀγωγή, ἡ συμπεριφορὰ ἐνὸς ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσει τὸν ἄλλο. "Ὅλα τούτα, ἐφ' ὅσον προσφέρονται πρὸς ἀνθρώπο ἀπ' ἔξω, εἶναι γι' αὐτὸν μιὰ Μοῖρα πού τὸν δεσμεύει.

"Ἐτσι ὁ χώρος περιορίζει κάθε του κίνηση καὶ θέτει μὲ τὶς αἰσθητὲς μορφές του ἀπατήλα ὅρια. Οἱ φυσικοὶ νόμοι τὸν κρατοῦν ἀμετάκλητα μέσα στὸν κλοιό τους (π.χ. οἱ νόμοι τῆς μηχανικῆς). Τὸ κλίμα πού ἐπιβάλλει ὀρισμένον τρόπο ζωῆς καὶ ἡ τροφή καθορίζει ἐν μέρει τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του. Τὸ ἀνθρώπινο περιβάλλον ἐξ ἄλλου τοῦ ἐπιβάλλει ἀναγκαστικὰ ὀρισμένους τύπους πρὸς τοὺς ὁποίους ὑποχρεώνεται νὰ προσαρμόσει τὴν συμπεριφορὰ του ἢ τοῦ ἐπιβάλλει συνήθειες καὶ πεποιθήσεις.

Ἡ κληρονομικότης πάλι εἶναι τὸ σύνολο τῶν καταβολῶν, πού περιέχουν μέσα τους δυνάμεις τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἰδιοσυστασίαν τοῦ ἀνθρώπου. Φορέας ὑλικὸς τῆς κληρονομικότητος εἶναι τὰ χρωματοσώματα. "Ἐτσι ὁ ἀνθρώπος γεννιέται φέρνοντας μαζί του ἀπὸ πρὶν ἐντεθειμένα δυνάμεις τὰ γνωρίσματα τῆς σωματικῆς του κατασκευῆς (ὄργανα, μυϊκὸ, νευρικὸ σύστημα κτλ.)

καί τῆς ψυχικῆς του ὑπόστασης (ὀρμές, εὐφυΐα κτλ.), δηλαδή εἶναι δεσμευμένος ἀπὸ πρὶν σ' αὐτά.

Ἐπομένως ὁ γόνυτος τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. τὸ σύνολο τῶν καταβολῶν του, εἶναι μιὰ δυνατότητα, ποὺ γίνεται φαινόμενον, δηλ. παίρνει μιὰ σχετικὰ σταθερὴ μορφή μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος. Ὁ ἴδιος γόνυτος μὲ τὴν ἐπίδραση διαφορτικοῦ περιβάλλοντος μπορεῖ νὰ μᾶς παρουσιάσει ἄλλο φαινόμενο. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος δὲν παύει νὰ εἶναι ἡ συσταμένη τῆς κληρονομικότητος καὶ τοῦ περιβάλλοντός του. Κι' ἂν ἀκόμα λάβουμε ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ σύνθεση τῶν δύο τούτων παραγόντων γίνεται μέσα στὸν χρόνο, ὁ ἄνθρωπος εἶναι δεσμώτης καὶ τοῦ Χρόνου, γιατί κάθε του ἐνέργεια ἔχει ὅρια κι' αὐτὴ ἀκόμα ἢ ὑπαρξὴ του ἔχει ὡς ὅριο τὸν θάνατο.

Τὶ ἀνήκει λοιπὸν στὸν ἄνθρωπο, ὅταν ὅλα μέσα του καὶ γύρω του εἶναι ξένα καὶ πειθαρχοῦν στοὺς δικούς του ἀνεγκτούς νόμους; Τὶ ἀπομένει στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν καὶ μιὰ πράξη φιλάλληλη δὲν τὸν ἀνήκει, ἂν ὡς αἰτία τῆς θεωρήσωμε ὄχι τὸν ἴδιο ἀλλὰ τὴν ὀρμὴ πρὸς συντήρησιν τοῦ εἶδους. Μέσα στὸ μοιραῖο καὶ θαυμαστὸ ἴσως παιχνίδι τῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου, ὅπου ὅλα τὰ ὄντα γεννιοῦνται καὶ πεθαίνουν χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὴν ὑπαρξὴ τους καὶ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἄλλων, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ μόνος θεατής. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη βαθμίδα τῆς ἐλευθερίας του. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύση καὶ γι' αὐτὸ ὑπακούει σὲ νόμους, ποὺ δὲν τοῦ ἀνήκουν, ἀλλὰ εἶναι ἡ φύση, ποὺ γνωρίζει τὸν ἑαυτό της. Μὲ τὴν θεωρίαν ὁ ἄνθρωπος ξεπερνᾷ τὶς δυνάμεις, ποὺ τὸν συνθέτουν, χωρίζει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν μοίρα του καὶ ἀρχίζει τὸν ἀγῶνα νὰ τὴν κατακτήσει γνωστικά. Θεωρώντας τὴν φύση ὁ ἄνθρωπος νικᾷ τὶς αἰσθητὲς μορφές τοῦ χώρου, σκίζει τὰ ἀπατηλὰ πέπλα τους, γιὰ νὰ δεῖ πῆρ' ἀπ' αὐτὲς τὶς νοητὲς ἀρχές, ποὺ τὴν κυβερνοῦν καὶ συγχρόνως σπάζει τὰ δεσμά τοῦ Χρόνου καὶ νικᾷ, ὡς ἕνα σημεῖο, τὸν Θάνατο, γιατί μὲ τὴν γνώση του ξεπερνᾷ τὰ φαινόμενα, ποὺ ἀλλάζουν διαρκῶς καὶ συλλαμβάνει ὅ,τι μένει πίσω ἀπ' αὐτὰ σταθερό, τὸν νόμο. Ἡ συνείδηση λοιπὸν εἶναι ἡ πρώτη βαθμίδα τῆς ἐλευθερίας του.

Ὅταν ἦταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἕνας ἀπλὸς θεατὴς τῆς Μοίρας του, ἂν δὲν προχωροῦσε πέρα ἀπὸ τὴν θέαση στὴν πράξη. Γιατὶ μέσα στὸ κοσμικὸ δρᾶμα ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον θεατὴς ἀλλὰ καὶ δρᾶστης. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι αὐτό, ποὺ γνωρίζει, ζητᾷ νὰ τὸ κατευθύνει σὲ σκοπούς. Τριῶν εἰδῶν εἶναι οἱ σκοποὶ ποὺ θέτει ὁ ἄνθρωπος: ὁ τεχνικός, ὁ ἠθικός καὶ ὁ αἰσθητικός.

Ἀνακαλύπτοντας τοὺς φυσικοὺς νόμους ζητᾷ νὰ τοὺς βεβαιώσῃ στὴν ὑπηρεσίαν του καὶ δημιουργεῖ τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸν. Ἐτσι π.χ. μιὰ μηχανὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πειθαρχησὴ τῶν φυσικῶν νόμων σὲ ἕνα σκοπὸ. Γνωρίζοντας τοὺς νόμους ποὺ ρυθμίζουν τὸ σῶμα του προσπαθεῖ νὰ τὸ ἀρκήσει ἢ νὰ τὸ θεραπεύσῃ καὶ ἀποκτώντας συνείδησιν τῆς ψυχῆς του ἀγωνίζεται νὰ ἀναπτύξῃ ἢ νὰ περιορίσῃ τὶς τάσεις του.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως θεώμενος τὸν κόσμον βλέπει τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους σὰ μιὰν ἀξίαν, δηλαδή δὲν θέλει οὔτε αὐτὸς οὔτε κανένας ἄλλος ἄνθρωπος νὰ γίνῃ ὄργανο κανενός. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἠθικός του σκοπός, ποὺ τίθεται σὰν αἴτημα ἀπέναντι σὲ κάθε του πράξη. Ὁ ἄνθρωπος κρίνει τὶς πράξεις του καὶ τὶς πράξεις τῶν ἄλλων σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸν σκοπὸ καὶ ἀγωνίζεται (ἀδιάφορο ἂν δὲν τὸ κατορθῶναι πάντα στὸν ἴδιο βαθμὸ) νὰ τὶς πειθαρχήσει σ' αὐτόν. Μιὰ πράξη ποὺ γίνεται ἔχοντας ὡς ἐλατήριο τὴ γνώμην τῶν πολλῶν ἢ τὴν συνήθειαν ἢ μιὰν ἐπιθυμίαν—ὀρμὴ καὶ ὄχι τὴν ἀξίαν της, εἶναι πράξη ἠθικᾶ ἀνελεύθερη. Τέτοιες πράξεις μαρτυροῦν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὑποτάξῃ τὶς δυνάμεις του στὸν ἠθικὸ σκοπὸ. Δὲν γίνεται πάντα, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃται ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ τὸ πρέπει αὐτὸ μᾶς καλεῖ πάντα καὶ εἴμαστε πάντα ὑπεθνοὶ καὶ ὑπόλογοι ἀπέναντί του.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἔχει τὴν δύναμιν νὰ θεᾷται τὸν κόσμον ὄχι μόνον σὰν ὑπαρξὴν καὶ σὰν ἀξίαν ἀλλὰ καὶ σὰν ὁμορφίαν. Ὅ,τι ὑπάρχει ἀποκαλύπτεται μπροστά του σὰν αἰσθητικὸ δρᾶμα καὶ ὅ,τι ὑπάρχει θὰ ἤθελε νὰ τὸ ὑποτάξῃ στὸν αἰσθητικὸ σκοπὸ, τὴν ὁμορφίαν. Ἀπὸ δῶ ξεκινᾷ ὁ καλλιτεχνικός του ἀγῶνας. Κάθε ἔργο τέχνης εἶναι μιὰ νέα πάντα προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ πειθαρχήσει τὶς δυνάμεις μέσα του ἢ γύρω του στὸν αἰσθητικὸ σκοπὸ, νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ζωὴ ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς ὁμορφίας της.

Μέσα λοιπὸν στὸν ἀπέραντο κόσμον, ὅπου ὅλα ὑπάρχουν καὶ πεθαίνουν χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὴν ὑπαρξὴν καὶ τὸν θάνατό τους, ὅπου ὅλα ἐνεργοῦν χωρὶς νὰ γνωρί-

ζουν τὸν σκοπὸ τους, ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὸν θάνατο τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τὸν ἄλλον καὶ θέτει σκοποὺς πρὸς τοὺς ὁποίους κατευθύνει τὴν ἐνέργειάν του. Ὁ ἄνθρωπος θεάται τὸ κοσμικὸ δράμα καὶ ζητᾷ νὰ ἐπέμβει καὶ νὰ τὸ κατευθύνει σὲ δικούς του σκοποὺς. Ἔτσι χωρὶς νὰ παύει νὰ εἶναι Φύση, εἶναι κάτι πέρα ἀπ' αὐτὴν, εἶναι μιὰ Ἀρχή. Ἐδῶ βρίσκεται τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ τραγικότητά του. Φέροντας μέσα καὶ γύρω του τὴν Μοῖρα του παλεύει νὰ τὴν γνωρίσει καὶ νὰ τὴν ξεπεράσει μὲ τοὺς σκοποὺς, ποὺ θέτει. Σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα δὲν ἔχει σημασία ἂν ἐπιτυγχάνει περισσότερο ἢ λιγώτερα, ἂν βλέπει σὲ κάθε του προσπάθεια ὄρια ἀξεπέραστα, ἂν πέφτει ἀκόμα πολλὰς φορὲς συντριμμένος. Σημασία ἔχει ὅτι κρατᾷ ἀνοιγμένοι ἕναν ἀγῶνα. Γιατὶ ἡ ἐλευθερία στὸν ἄνθρωπο δὲν εἶναι ἕνα ἀγαθὸ ἀπόλυτο καὶ στατικὸ ἀλλὰ κάτι σχετικὸ καὶ δυναμικὸ. Ὑπάρχει πάντα μέσα στὰ ὅρια τῆς Μοῖρας του καὶ στὸν ἀγῶνα νὰ ξεπεράσει αὐτὰ τὰ ὅρια.

Μήπως ὅμως καὶ ὅ,τι ἐμεῖς θεωροῦμε σὰν ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι κι' αὐτὸ δοσμένο ἀπὸ πρὶν σ' αὐτόν, δὲν εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ Μοῖρα; Μήπως ὅταν θεωρεῖ ἢ πράττει ἢ δημιουργεῖ, δὲν γίνεται ὄργανο μιᾶς ὁρμῆς; Ἄς πάρουμε τὸν θεωρητικὸν ἄνθρωπον. Αὐτὸς κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν ὁρμὴ τοῦ εἰδέναι. Ὅλοι του οἱ ἀγῶνες ὑπηρετοῦν αὐτὴν τὴν ὁρμὴ. Ὁ ἄνθρωπος τῆς πράξης ὑπακούει κι' αὐτὸς στὴν ὁρμὴν του, γιατί καὶ τὸ ἠθικὸ χρέος εἶναι κάτι, ποὺ ἐπιβάλλεται σ' αὐτόν, ποὺ ἔρχεται ἀπ' ἔξω. Κι' ὁ καλλιτέχνης μέσα στὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς δημιουργίας του δὲν κατέχεται ἀπὸ δυνάμεις, βαμναστές βέβαια, ποὺ συνθέτουν τὸ ἔργο, ποὺ κυφορεῖται μέσα του, ὅπως μέσα στὰ σπλάχνα μιᾶς γυναίκας τὸ παιδί, χωρὶς ὅμως αἰτία τους νὰ εἶναι ὁ ἴδιος; Ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι οἱ ὑλικὲς ἀνάγκες, ποὺ σπρώχνουν τὸν τεχνικὸ στὸ ἔργο του;

Ἀναμφισβήτητο εἶναι πῶς καὶ ἡ θεωρητικὴ καὶ ἠθικὴ καὶ ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ τεχνικὴ ὁρμὴ εἶναι κάτι, ποὺ δίδονται στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ πρὶν, ἐπομένως εἶναι μιὰ Μοῖρα γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ἐλευθερία του; Κι' ἂν δεχθούμε, πῶς ὅλα μέσα του καὶ γύρω του εἶναι Μοῖρα, μένει ἀκόμα κάτι, μένει ὁ ἐ α υ τ ὸ ς τ ο υ. Αὐτός, ὁ βαθύτερος ἑαυτός του, τὸ Ἐγὼ του, μένει χωρισμένος ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα, ξένος ἀπ' ὅλα τὰ μέσα του καὶ τὰ γύρω του. Ἐνῶ ἡ Μοῖρα τὸν ὀρίζει ἀπὸ παντοῦ, στέκει αὐτὸς μέσα στὴν ἀπόλυτη μοναξιά τὸ ἄπέναντί της. Καὶ τότε γνωρίζει τὴν ἀπεραντώσυνήν τῆς Μοῖρας του καὶ τὸ πεπερασμένο τῆς ὑπαρξῆς του. Βλέπει πῶς εἶναι δεμένος μέσα στὸν Χρόνο, ἐνῶ θὰ ἤθελε νὰ ὑπάρχει αἰώνια, βλέπει πῶς εἶναι πιασμένος μέσα στὰ δίχτυα τῆς ἀγνοίας του, ἐνῶ θὰ ἤθελε νὰ γνωρίζει, ὅ,τι ὑπάρχει, βλέπει πῶς εἶναι ἀνάξιος δούλος μιᾶς Μοῖρας, ἐνῶ θὰ ἤθελε νὰ ἀξίζει ἀπόλυτα. Ἡ θέλησή του Ἀπειροῦ, αὐτὴ εἶναι ἡ Ἐλευθερία του. Μὲ τὸν θεωρητικὸ, τὸν τεχνικὸ, τὸν ἠθικὸ καὶ τὸν αἰσθητικὸ του ἀγῶνα ὁ ἄνθρωπος δὲν γίνεται ὄργανο μιᾶς ἀπρόσωπης ὁρμῆς, ἀλλὰ αὐτὸς σὰν πρόσωπο χρησιμοποιεῖ ὡς ὄργανά του τὴν ὁρμὴν αὐτὴν γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ. Μὲ τὴν ἐπιστήμη σπάζει τὰ δεσμὰ τῶν φαινομένων, μὲ τὴν τεχνικὴ ἀπαλλάττεται ἀπὸ τὴν ὑλικὴν του ἀνάγκην, μὲ τὴν πράξιν γιὰ τὰ πάθη του καὶ μὲ τὴν τέχνη λυτρώνεται μέσα στὴν τάξη τῆς ὁμορφίας. Ὁ ἄνθρωπος, ἡ μοναχικὴ αὐτὴ ὑπαρξὴ, ἀνοίγει ἀπὸ παντοῦ τὸ δρόμο τῆς ἐλευθερίας του.

Τὸν δρόμο αὐτὸν ὅμως τὸν κλείνει ἀπὸ παντοῦ ἡ Μοῖρα του. Γιατὶ πίσω ἀπὸ τοὺς νόμους, ποὺ γνωρίζει, ὑπάρχουν ἄπειροι ἀγνωστοὶ καὶ οἱ ὑλικὲς του ἀνάγκες δὲν κλείνουν ποτέ, ἐνῶ τὰ πάθη του δὲν ἡσυχάζουν καὶ ἡ ἀταξία ἀπειλεῖ νὰ καταστρέψει τὸ ἔργο του. Πίσω ἀπὸ τὰ ὅρια, ποὺ ξεπερνᾷ ὁ ἄνθρωπος, ἀντικρούει ἄλλα ὄρια καὶ ἀγωνίζεται. Ἐνὰ τὰ ξεπεράσει κι' αὐτὰ γιατί ποθεῖ ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ἔχει ὄρια. Ὁ ἄνθρωπος θὰ ἤθελε νὰ εἶναι κύριος τῆς Μοῖρας του δηλ. νὰ ξέρει γιατί ὑπάρχει καὶ τί ἀξίζει καὶ νὰ ὑπάρχει καὶ ἀκόμα περισσότερο νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ ἀξίζει ἀπεριόριστα. Ἡ κίνησι τῆς πεπερασμένης του ὑπαρξῆς πρὸς τὸ Ἄπειρο, αὐτὴ εἶναι ἡ Ἐλευθερία του.

Ἡ Μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως καὶ ἡ ζωὴ του, ἔχει δύο ὄψεις, τὴν ἐξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ εἶναι ἐξωτερικὰ ἐλεύθερος στὴν σχέσιν μὲ τὸ περιβάλλον του π.χ. νὰ ἔχει ἄλλους ἀνθρώπους στὴν ὑπηρεσία του ἢ νὰ κατευθύνει μὲ τὴν ἐπινοήσιν του τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐσωτερικὰ δούλος, νὰ εἶναι ὄργανο τῶν παθῶν του, ὅπως ὁ τύραννος. Καὶ ἀντίθετα μπορεῖ νὰ εἶναι ἐξωτερικὰ δούλος ὅπως ἕνας δεσμώτης, ποὺ φυλακίζεται ἢ θανατώνεται καὶ ἐσωτερικὰ ἐλεύθερος, γιατί μένει ἀσάλευτος σ' αὐτὸ ποὺ πιστεύει.

Ἡ σχέση ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐλευθερίας φαίνεται στὴν πολιτεία. Ἡ πολιτεία εἶναι ἓνας θεσμός, ποὺ πειθαρχεῖ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων σὲ ἓνα σκοπὸ, τὴν ἐλευθερία τους. Ἡ συνεργασία π.χ. στὴν παραγωγή τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν συντελεῖ στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὶς ὑλικές του ἀνάγκες, ποὺ μόνος του θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἱκανοποιήσει. Τόσο τελειότερη εἶναι ἡ πολιτεία, ὅσο καλύτερα πραγματοποιοῦναι τὸν σκοπὸ τῆς, δηλαδή ὅσο περισσότερο ὑποβοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ κερδίσει τὴν ἐξωτερικὴ καὶ τὴν ἐσωτερικὴ του ἐλευθερία. Ἐκεῖνο βέβαια, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ μιὰ πολιτεία στὸν ἄνθρωπο, εἶναι μιὰ σχετικὴ ἐξωτερικὴ ἐλευθερία (ἀπέναντι στὴ φύση καὶ στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους). Ὁ νόμος τῆς εἶναι ἕνας καταναγκαστικὸς δεσμός, ποὺ δὲν ἐλευθερώνει ἐσωτερικὰ ἐκείνον, ποὺ συμμορφώνεται σ' αὐτόν, ἀλλὰ σώζει τὴν ἐξωτερικὴ ἐλευθερία τῶν ἄλλων.

Ἡ ἐξωτερικὴ ὁμῶς ἐλευθερία παρακινεῖ τὸν πολίτη νὰ κερδίσει τὴν ἐσωτερικὴ του ἐλευθερία, γιατί δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ προσαρμῶσθαι τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον σὲ ἓνα ἀσύστητὰ ἀπὸ πρὶν καθορισμένον περιβάλλον (ἠθικὸ, οικονομικὸ, πολιτικὸ, ἰδεολογικὸ κλπ.) ἀλλὰ ἀφήνει τὸ περιβάλλον ὡς ἓνα σημεῖο ἀδέσμευτο καὶ τὸν καλεῖ νὰ κρίνει καὶ νὰ ἀποφασίσῃ ὁ ἴδιος γιὰ τὴν σχέση του μ' αὐτό. Ἐτοί π.χ. δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῆι μιὰν ἰδεολογία ἢ ἓνα ἐπάγγελμα, ἀλλὰ ἀγωνίζεται νὰ δημιουργήσει ὁ ἴδιος τὴν ἰδεολογία ἢ τὸ ἐπάγγελμά του. Ἡ ἀγωγή σὲ μιὰ τέτοια πολιτεία εἶναι τὸ σημεῖο, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἡ ἐξωτερικὴ ἐλευθερία συναντᾷ τὴν ἐσωτερικὴ. Γιατὶ ἡ ἀγωγή εἶναι ὁ ἀγώνας νὰ κάμεις ἄλλους ἀνθρώπους πιὸ ἐλεύθερους καὶ νὰ γίνεις καὶ σὺ πιὸ ἐλεύθερος.

Μέσα σ' ἓνα ὀλοκληρωτικὸ καθεστῶς, ἀντίθετα, ὅλα ὑπηρετοῦν ἓνα κύριο, εἴτε ἰδεολογία εἶναι αὐτός, εἴτε πρόσωπο, καὶ ὅλα, παράδοση, νόμοι, συνήθειαι, ἀγωγή σὲ προσκαλοῦν νὰ γίνεις ὑπηρετῆς. Δύσκολο εἶναι γιὰ τὸν πολίτη νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἐσωτερικὴ του ἐλευθερία, γιατί ἡ πολιτεία θὰ τοῦ χαλκεύει συνήθειαι καὶ πεποιθήσεις δουλικές.

Ἡ πολιτεία δὲν χαρίζει ἐσωτερικὴν ἐλευθερία, ἀλλὰ καλεῖ τὸν πολίτη νὰ τὴν κερδίσει μόνος του. Γι' αὐτὸ σὲ μιὰ δημοκρατία, ὅπου ὅλοι σχετικὰ εἶναι ἐξωτερικὰ ἐλεύθεροι, πολλοὶ πολίτες μπορεῖ νὰ εἶναι ἐσωτερικὰ δούλοι στὰ πάθη τους. Καὶ ὅσο πληθαίνουν αὐτοὶ οἱ πολίτες, τόσο κινδυνεύει ἡ ὑπαρξὴ τῆς πολιτείας, γιατί δὲν μποροῦν οἱ ἄνθρωποι, ποὺ σύρονται ἀπὸ τὰ πάθη τους νὰ σεβαστοῦν τὴν ἐλευθερία τῶν συμπολιτῶν τους. Ἀπὸ τὴ στιγμή λοιπὸν ποὺ ὁ νόμος θὰ ἐπιτρέψῃ σὲ ἓνα ἢ περισσότερους πολίτες νὰ περιορίσουν ἢ νὰ καταργήσουν τὴν ἐξωτερικὴν ἐλευθερία τῶν συμπολιτῶν τους, ἡ πολιτεία ἀπὸ ὄργανο ἐλευθερίας γίνετα ὄργανο δουλείας. Ἐτοί ἡ ἐσωτερικὴ δουλεία θὰ φέρῃ τὴν ἀναστάτωση καὶ τὴν κατάρρευση τῆς ἐξωτερικῆς ἐλευθερίας, καὶ τὴν δημοκρατία θὰ τὴν διαδεχθῆι ἡ τυραννία. Ἡ ἐξωτερικὴ λοιπὸν ἐλευθερία, ποὺ στηρίζεται πάνω στοὺς θεσμοὺς μιᾶς πολιτείας, εἶναι ἐφήμερη, ἂν δὲν θεμελιώνεται πάνω σὲ μιὰν σχετικὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν.

Ὁ δεσποτισμὸς ἀντίθετα ἐπιβάλλει μιὰν ἐξωτερικὴν δουλεία πάνω στοὺς πολίτες καὶ τείνει νὰ τοὺς ἐπιβάλλῃ καὶ μιὰν ἐσωτερικὴν δουλεία ἐλέγχοντας τὶς συνειδήσεις τους. Ὁ δεσποτισμὸς εἶναι μιὰ ἐξωτερικὴ δουλεία, ποὺ προϋποθέτει τὴν ἐσωτερικὴν δουλεία ἐκείνων, ποὺ τὸν ἐκπροσωποῦν καὶ τείνει νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐσωτερικὴν δουλεία καὶ σ' ἐκείνους, ποὺ τὸν δέχονται. Γιατὶ ποτὲ ἓνας ἐσωτερικὰ ἐλεύθερος πολίτης δὲν θὰ ἀνεχθῆι νὰ εἶναι ἐσωτερικὰ ἢ ἐξωτερικὰ δούλος ὁ συνάνθρωπός του. Ὁ πεφωτισμένος δεσποτισμὸς, ὅσο δίκαιος κι' ἂν εἶναι, εἶναι ἐξευτελιστικὸς γιὰ τοὺς πολίτες ποὺ τὸν δέχονται, γιατί τοὺς κάμνει ὄργανα καὶ ὄχι ἐργάτες τῆς πολιτείας.

Ἀνάμεσα λοιπὸν σ' ὅλα τὰ δημιουργήματα μόνον ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιουργήμα, ἀφοῦ φέρνει μαζί του τὴν Μοῖρα του, καὶ δημιουργός, γιατί χωρίζει τὸν ἑαυτό του ἀπ' αὐτὴν καὶ τὴν παλεμᾶ. Στὸ ἐλεύθερο, ποὺ ὑπάρχει μέσα του, βρίσκεται τὸ μεγαλεῖο του, ποὺ τὸν ἀνεβάζει στὸν Θεό, καὶ στὴ Μοῖρα, ποὺ σέρνει μαζί του, βρίσκεται ἡ ἀδυναμία του, ποὺ τὸν συντρίβει, ὅπως συντρίβει κάθε πεπερασμένη ὕπαρξη. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ σὰν ἄτομο ἢ λαὸς ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐλευθερία του, διεξάγει τὸν ἰερώτερον ἀγῶνα, γιατί ζητᾷ νὰ πάρῃ ἀπάνω του τὴν εὐθύνη καὶ τὸν πόνον μιᾶς δημιουργίας, νὰ δώσει τὸ παρὸν του στὴν ἱστορία. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο, ἂν σὲ τοῦτο τὸν ἀγῶνα, ποὺ εἶναι ἡ ἀξία καὶ ἡ ὁλίσια τοῦ ἀνθρωπισμοῦ του, ἀποφασίζει καμμιὰ φορά νὰ θυσιάσῃ καὶ τὴν ζωὴ του. Γιατὶ ἡ ζωὴ δὲν εἶναι σκοπὸς ἀλλὰ ἓνα μέσον γιὰ τὴν ἐλευθερία του.

Κ. Π. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Η ΖΩΗ ΜΙΑΣ ΑΜΑΡΤΩΛΗΣ

Είμαι μιὰ ἀμαρτωλή. Ένα κορμί κολασμένο. Βουτηγμένο στο δόρυβορο τῆς ἀκολασίας... στο δούρκο τῆς διαφθοράς. Ξέρω τὴν κατάντια μου. Είναι τόσο εὐκολο νὰ τὴν νοιώσω. Κι' ἔτσι δὲν μοῦ φαίνεται παράξενο, κι' οὔτε μοῦ κακοφαίνεται πὼς ὁ κόσμος μὲ ξεχωρίζει ἀνάμεσα σὲ τόσες ἄλλες γυναῖκες καὶ μὲ δακτυλοδεικτεῖ κουνώντας τὸ κεφάλι μὲ ἀβία, κάποτε ὁμως (κι' αὐτὸ σπάνια συμβαίνει) μὲ οἶκτο, λέγοντας «Νὰ ἕνα ἔλλεινὸ πλάσμα, μιὰ κολασμένη ψυχὴ». Έλλεινὸ πλάσμα εἶμαι... τ' ὁμολογῶ, μὰ κολασμένη ψυχὴ δὲν ὑπῆρξα ποτέ, ὅσο χαμηλὰ κι' ἂν ἔπεσα. Πιστέψτε μου. Ἡ ψυχὴ μου κρατήθηκε ἀγνή. Αὐτὸ θὰ τὸ διαπιστώσετε καὶ μονάχοι σας, γιατί θὰ σὰς τὰ πῶ ὅλα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες. Θὰ ἴδείτε πὼς οἱ περιστάσεις μ' ἀνάγκασαν νὰ γίνω ὅ,τι εἶμαι. Ἄθελά μου κατάντησα ἔτσι. Βρέθηκα πλεγμένη σ' ἕνα ἀσχημο παιγνίδι τῆς μοίρας. Ἔτσι ἦταν τὸ γραφτὸ μου. Μάρτυρας μου ὁ Θεὸς ποῦ ἐπικαλοῦμαι τὸ ἅγιό του ὄνομα χωρὶς φόβο, γιατί ὅσο κι' ἂν σὰς φαίνεται παράξενο, ἡ ψυχὴ μου εἶναι ἀγνή κι' ἀμόλυπη.

Μὰ ἄς ἀρχίσω τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς μου ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Γεννήθηκα σ' ἕνα μακρυνὸ χωριουδάκι, ὄμορφο καὶ δροσερὸ, χρωσμένο στὰ λουλούδια καὶ στὶς πρασινάδες. Ἦμουν τὸ μοναδικὸ παιδί τῶν γονιῶν μου. Ζούσαμε ἀμέριμνα κι' εὐτυχισμένα. Ὁ πατέρας μου, ἕνας καλὸς κι' ἀνοιχτόκαρδος νοικοκύρης, δούλευε ὅλη τὴ μέρα στὰ χτήματά μας. Ἡ μάνα μου καταγινότανε μὲ τὴ λάτρα τοῦ σπιτιοῦ. Πότε πότε, σὰν ἡ δουλειὰ ἦταν στὴ βράση τῆς, πήγαινε κι' αὐτὴ στὰ χωράφια ἢ στ' ἀμπέλια γιὰ νὰ βοηθήσει τὸν πατέρα μου. Κι' αὐτὸ γινότανε τὸν καιρὸ τῆς σποράς, τοῦ θέρους, τοῦ τρυγητοῦ. Φυσικὰ μ' ἔπειναν κι' ἔμένα μαζὺ τῆς. Αὐτὴ ἡ ἐξοδὸς μου ἀπὸ τὸ στενὸ περιβάλλο τοῦ σπιτιοῦ ἦταν γιὰ μένα σωστὸ πανηγύρι. Γιατί βρισκόμουν στὴν ἀγκαλιὰ τῆς φύσης ποῦ ἡ ἀγάπη τῆς εἶχε πλημμυρισμένη ὅλη μου τὴν ὑπαρξή. Πόση χαρὰ κι' εὐτυχία ἀνείπωτη ἔνοιωθα. Ἄλλοτε πηδούσα μέσα στ' ἀθισμένα λειβάδια, δρόσιζα τὸ λαρύγγι μου μὲ τὸ γάργαρο νερὸ μιᾶς βρυσούλας, κι' ἐστόλιζα τὰ μαλλιά μου μὲ γιρλάντες καμωμένες ἀπὸ ἀργιολούλουδα. Κι' ἄλλοτε καθόμουν κατὰχασμα στὴν νοτισμένη χλόη, κι' ὥρες πολλὲς ἄκουα τὲς χιλιόφωνες τρίλλεις τοῦ δάσους νὰ γλυκοτραγουδοῦν. Ἄν κι' ἦμουν τόσο μικρούλα, ἔνοιωθα νὰ μιλοῦν στὴ ψυχὴ μου μὲ μιὰ πρωτόγνωρη συγκίνηση ὁ ἀνάλαφρος μπάτης στὶς φυλλωσιές τῶν δέντρων, τὸ μουρμούρισμα τῆς θρύσης, τὸ ἀρμονικὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν, ἡ ἐξωτικὴ ὁμορφιὰ τῆς πλάσης. Ρουφούσα ἀχόρταγα τὸν καθαρὸν ἀγέρα, καὶ τὰ πλεμόνια μου φουσκώνανε ἀπὸ ἠδονὴ κι' εὐχαρίστηση.

Ὁ καιρὸς κυλοῦσε. Κι' ἦμουν εὐτυχισμένη ἀνάμεσα στὴν μανούλα μου ποῦ μὲ λάτρευε, στὸν πατέρα μου ποῦ ἦμουν τὸ καμάρι του καὶ στὶς μικροαπολαύσεις ποῦ εἶχα στὴ ζωὴ καὶ ποῦ ἦσαν ἀρκετὲς γιὰ νὰ πλαισιώσουν εὐχάριστα τὸν καιρὸ μου. Μὰ ποιά εὐτυχία βάσταξε αἰῶνια γιὰ νὰ διατηρηθεῖ κι' ἡ δική μου χαρὰ; Ὁ πατέρας μου ποῦ ἦταν θηρίο στὴν υγεία του, ξαφνικὰ ἀρρώστησε μὲ δυνατό κρυσλόγημα. Ὅσο κι' ἂν τὸν κοιτάσαμε, ὅσο κι' ἂν τὸν περιποιήθηκε ἡ φτωχὴ μάνα μου, ἔσβησε ἕνα θλιμμένο φθινοπωριάτικο δειλινὸ. Τὸν κλάψαμε πολλὸ τὸν πετερούλη. Καὶ τὸ κλάμα μας ἔσμιγε μὲ τὴ σιγανὴ βροχούλα ποῦ ἀπὸ ὥρα πολλὴ ἔδερνε μονότονα τὶς στέγες, καὶ μὲ τὸ θλιμμένο ἀγέρι, κι' ἀνέβαινε σὰν ἕνα πικρὸ παράπονο στὸ μεγάλο Θεό.

Μὲ τὸ χαμὸ τοῦ πατέρα ἄρχισαν φριχτὲς μέρες νὰ σημερώνουν γιὰ μᾶς. Πονετικὸς ἄνθρωπος, ὅπως ἦταν ὁ συγχαρεμένος, εἶχεν ἐγγυηθῆ πεντέξη χωριανούς μας ποῦ δανείστηκαν λεφτὰ ἀπὸ κάποιον ξακουσμένο γιὰ τὴν σκληρότητά του τοκιστὴ ἀπὸ τὴν πόλη. Αὐτὸς σὰν ἔμαθε τὸ θάνατο τοῦ πατέρα καὶ μὲ τὴν αἰτία πὼς οἱ χωριανοὶ ποῦ τούτ' εἶχε δανείσει καθυστέρησαν τὴν πληρωμὴ τοῦ χρέους, γιατί εἶχαμε ἄσχημη σοδεὶα κείνο τὸ χρόνο, μᾶς εἰδοποίησε ὡς κληρονόμος τοῦ ἐγγυητῆ νὰ πληρώσουμε ἐμεῖς. Μὰ ποῦ θὰ τὰ βρῖσκαμε ἐμεῖς οἱ δυστυχισμένες. Ὅπως εἶπαμε ἦταν ἄσχημη ἡ χρονιά καὶ μὲ τὸ θάνατο τοῦ προστάτη μας δυσκολευόμαστε νὰ τὰ βγάλουμε πέρα. Τοῦ τὰ ἱστορήσαμε βέβαια τὸν τοκιστὴ καὶ τὸν παρακαλοῦσαμε νὰ περιμένει, νὰ μὴ μᾶς κάμει τούτη τὴν ἀδικία, μιὰ καὶ τὸ χρέος δὲν ἦτανε δικό μας. Μ' αὐτὸς ποῦ ν' ἀκούσει. Τέτοιες εὐκαιρίες ζητούσε. Μιὰ Κυριακὴ λοιπὸν ἦλθε στὸ χωριὸ μας καὶ στὸ μεγάλο καφενεῖο ντελάλησε τὰ χωράφια μας. Κλειστήκαμε στὸ σπῆτι, στὸ μόνον ποῦ ἀπόμεινε δικό μας, μὲ τὴν φτωχὴ τῆ

μάνα μου κι' άφωνες κοιτάζαμε ή μιá τήν άλλη, άνίκανες ν' αντιδράσουμε στή δευτερή δυστυχία πού μάς κτυπούσε. Κι' άρχισε ή σκοτεινιά τής μίζερίας νά μάς κυκλώνει. 'Η μάνα μου ξενοδούλευε κι' εγώ κοιτάζα τó σπίτι. Πέρασε άρκετός καιρός. Κάποια μακρινή συγγενής τής μητέρας μου βάλθηκε νά τής παρηγορήσει τή δυστυχία παντρευόντάς την μ' ένα χωριανό μας περασμένο στά χρόνια, πού καθώς έλεγε τήν συμπάθησε από τήν προκοπή της. 'Εκείνη ούτε κουβέντα ήθελε ν' άκούσει γι' αυτό τó ζήτημα. Φρόντισαν νά τήν πείσουν νά δεχτεί κι' ó παπás, κι' ó δάσκαλος τού χωριού μας κι' όλοι οί καλοί νοικοκυραίοι. «Παντρέψου τον» τής έλεγαν «νά βρείς κι' εσύ ένα στήριγμα στή ζωή. Νά ξαποστάσεις κι' εσύ λιγάκι από τισ ξενοδουλειές. Κάμε τó γιά τó χατήρι τής κόρης σου πού άρχισε νά μεστώνει και θέλει προστασία». Δέν τήν ήσύχασαν τήν κακόμοιρη μέχρις ότου έστερξε νά τόν δεχτεί γιά άντρα της. 'Εγώ αισθανόμουν γι' αυτόν τόν άνθρωπο άθελά μου μιá έμφυτη αντίπαθεια. Μά ή σκέψη πώς θά παρηγοριόταν από τόσες βαρείες εύθύνες ή μητέρα, μου έκοβε τήν όρμη. Μé μεγάλο σπαραγμό τόν είδα νά παίρνει τή θέση τού άδέχαστου μου πατέρα! 'Η αγάπη πού είχα γιά τήν μανούλα μου μ' έκαμνε νά αίσθάνομαι κάποιο σεβασμό γι' αυτόν τόν παρείσακτο. Τά αισθήματα εκείνου γιά μένα δέν τά καταλάβαινα. Είχε μιá μεγάλη άδιαφορία. Λές και μόλις πρόσεχε τήν παρουσία μου.

Πέρασαν άλλα τρία χρόνια. 'Εγώ, κοπελλίτσα πιά, άρχισα νά μεστώνω. 'Ημωνα πολύ όμορφη άν έκρινα από τά μισόλογα πού πετούσαν τά παλληκάρια τού χωριού στό πέρασμά μου. Τότε έγινε μιá μεγάλη άλλαγή στόν πατριού μου. 'Η μεγάλη του άδιαφορία εφαικία ύποχώρησε κι' άρχισε νά εκδηλώνει γιά μένα ένα μεγάλο ένδιαφέρο. Δέν τó κουνούσε από τó σπίτι σάν ήμουνα εγώ εκεί. 'Εφευγε μονάχα γιά νά πάει στήν ταβέρνα νά μεθοκοπήσει κι' έρχόμενος στό σπίτι άπόπαιρνε τή μανούλα μου λέγοντάς της πώς γέρασε πιά και δέν άξιζε ως γυναίκα, ενώ εγώ ήμουνα στήν άνθηση τής νιότης μου και τής όμορφιάς μου. Κι' ένα σωρό άλλα λόγια. 'Εγώ παρ' όλη τήν άπειρία μου έννοιωθα πώς ένας μεγάλος κίνδυνος με άπειλούσε. Κι' έφρόντιζα νά θρίσκουμαι λιγώτερο στό σπίτι όσο αυτός ήταν μέσα. Μé τόν καιρό οί διαθέσεις του γιά μένα ήταν φανερές. Τόνοιωσα, κι' ένας μεγάλος φόβος έκαμε τήν καρδούλα μου νά σπαράξει. Τó κατάλαβε κι' ή μάνα μου και σφίγγοντάς με στήν άγκάλια της μούλεγε: «Τι θά γίνει, κορούλα μου, μ' αυτό τó χτήνος σάν πεθάνω». Κάθε μέρα πού περνούσε τήν έφερνε και πιό κοντά στόν τάφο. 'Από τή λύπη και τήν κακή ζωή πού περνούσε μαραινόταν άγάλι άγάλι. 'Όσοπου μιá μέρα τήν έχασα κι' αυτή.

'Η άπελπισία μου ήταν διπλή. 'Από τή μιá έχασα τó μοναδικό στήριγμα πού είχα στή ζωή, τή λατρευτή μου μανούλα, πού μ' έννοιωθε ως τά βάθη τής ψυχής της. Κι' από τήν άλλη άπόμεινα στά χέρια αυτού τού κτηνανθρώπου πού ó Θεός μανάχα ξέρει πώς θά κατανούσα μαζί του. Είχα όμως μιάν άχνόφεγγη έλπίδα στό βάθος τής καρδιάς μου. Πώς ίσως τώρα πού έσθησε ή μάνα μου, νά έδιωχνε εκείνου κάθε κακή ιδέα πού είχε μέσα του γιά μένα. Μ' αυτά τά αισθήματα γύρισα στό σπίτι, ύστερα από τήν κηδεία τής μάνας μου. Μά ή έλπίδα μου εκείνη γρήγορά έσθησε.

Μόλις μπήκαμε στό σπίτι, εγώ βλέποντάς τó άδειανό από τήν άγαπημένη παρουσία τής μανούλας μου άρχισα ένα κλάμα παραπονιάρικο, σπαρακτικό, πού άντηχούσε παράξενο στήν έρημιά πού με περιζώνε. Τότε ó πατριός μου ήλθε κοντά μου από συμπόνια τάχα, και με άγκάλιασε λέγοντάς τούτα τά φρικτά λόγια. «Μη κλαίς, μικρή μου. 'Η μάνα σου πέθανε πιά... Θεός σχωρέστηνε... 'Ηταν γερασμένη. Τι τήν ήθελε τήν ζωή. 'Εσύ τώρα νά κοιτάξεις νά χαρείς τά νειάτα σου, τήν όμορφιά σου. Οί πεθαμένοι με τούς πεθαμένους κι' οί ζωντανοί με τούς ζωντανούς, πού λέει ή παροιμία. 'Εσύ πιά έμένα νά κοιτάξεις. Δέν είμαι δά και κανένας γέρος. Κοίταξε τή λεβέντη πού είμαι. Θά γλεντήσουμε μαζί τισ χαρές τής ζωής. Μαζί μου δέν έχεις τίποτε νά φοβηθείς». Κι' έκανε νά με φιλήσει.

Πέρασαν τόσα χρόνια από τότε κι' όμως είναι ζωντανή στή θύμησή μου ή άηδία πού αισθάνθηκα κι' ó θυμός στό άκουσμα τούτων τών λόγων. Πού βρήκα τόση δύναμη εγώ, ένα κοριτσάκι μόλις δεκαπέντε χρόνων; Μé μιá σπρωξιά έλευθερώθηκα από τó συχαμερό του άγκάλιασμα και μ' ένα πήδημα βρέθηκα στό δρόμο. Τó σπίτι τής θείας μου βρισκόταν στήν άλλη άκρη τού χωριού. Σέ λίγα λεπτά έφτασα εκεί. Τής τά ξήγησα όλα τρέμοντας από τó φόβο μου. 'Η καλή γρηούλα, Θεός

σχωρέστηνε, με καθυσέτησε με λόγια συμπόνιας και αγάπης. "Εμείνα δυο τρείς μέρες στο σπίτι της. 'Ο πατριός μου δέν τόλμησε νά με ζητήσει.

"Όσο άπραγη κι' άν ήμουνα, ένοιωθα πώς ή παραμονή μου στο σπίτι της θείας μου δέν έπρεπε νά παραταθεί. "Ηταν πολυ πτωχή. Περιμένε από τή φιλανθρωπία των χωριανών νά ζήσει. Πώς θά μπορούσε νά με θρέψει και μένα; 'Εξ άλλου τό θεωρούσα μεγάλη ντροπή νά περιμένο μιά φτωχή γρηά νά με κοιτάξει. "Έπρεπε νά δουλέω. Μά πού; "Ηταν χειμώνας βαρύς. Καυιά δουλειά στα χωράφια δέν γινόταν. Τί θάκανα; Για μιά στιγμή σκέφτηκα νά πάω στην πόλη νά μπώ υπηρέτρια σέ κανένα άρχοντόσπιτο, νά θιάζω τό ψωμί μου. Γνώριζα μιά οικογένεια πού είχε κτήματα στο χωριό κι' έρχόντουσαν κάθε καλοκαίρι. Σκέφτηκα λοιπόν ν' άποταθώ κοντά τους νά με βοηθήσουν. Συμφώνησε κι' ή θεία μου και τήν άλλη μέρα, δίνοντάς μου τήν εύχή της και λίγα χρήματα πού κατόρθωσε νά οικονομήσει με τό αίμα της καρδιάς της, με φίλησε με αγάπη και κατανόηση. Με καρδιά σφγμένη έκλαιγα ώρα πολλή στον τάφο των γονιών μου, κι' άποχαίρησα τό όμορφο χωριό μου πού είδε τά πρώτα μου βήματα. Πού γνώρισε τά πρώτα μου παιχνίδια. Πού αντίκρισε τις χαρές και τους πόνους μου. 'Αποτάθηκα στην γνωστή μου οικογένεια. Δέν είχα αυτόν ανάγκη από υπηρέτρια. Με σύστησαν λοιπόν σέ κάποιους γνωστούς τους. "Ηταν ένα άντρόγυνο άρκετά πλούσιο. Είχαν ένα γυιό πού πήγε στο έξωτερικό για άνώτερες σπουδές. Περνούσα σχετικά καλά. Δηλαδή όσο καλά μπορεί νά περάσει ένα πλάσμα άπόκληρο της μοίρας. Τόχα πάρε άπόφαση. Δέν θάαθα πιά καμιά άπαίτηση στη ζωή. Θά ζούσα στο περιθώριο, με ναρκωμένες τις αισθήσεις. Μά όσο κι' άν ήταν αυτή ή θέλησή μου, ή φύση επαναστάτησε. "Ηθελε τά δικαιώματά της. "Ημουν νέα κι' όμορφη. 'Η ψυχή μου λαχταρούσε νά πετάξει ψηλά σέ καινούργιους όρίζοντες, νά χαρεί δικαιωματικά τις χαρές και τά μυστικά της ζωής. "Όλοι μου οι πόθοι, όλα μου τά όνειρα πήραν μορφή στο πρόσωπο του γυιού των άφεντικών μου, πού τελειώνοντας τις σπουδές του, γύρισε έκείνες τις μέρες από τό έξωτερικό. "Ηταν ένα γεροδεμένο παλληκάρι, διορφος σαν άρχαίος 'Ερμής. Βλέποντάς τον ένοιωθες τους χυμούς της νεότητος νά κυκλοφορούν βίαια στις φλέβες σου. Κι' αυτός με πρόσεξε από τήν πρώτη στιγμή πού μ' αντίκρισε. Τυφλωμένη από τό πάθος μου, ναρκωμένη από μιά άόρατη δύναμη, έγίνα ένα παιχνιδάκι στα χέρια του. Δέν ένοιωθα καν τήν μεγάλη άπόσταση πού μάς χωρίζει. Ούτε καταλάβαινα πώς ήμουν γι' αυτόν κάτι τό εφήμερο, τό άσήμαντο.

"Όταν τό ένοιωσα, ήταν πιό πολύ άργά. Κάτι άόριστα στην άρχή, κι' ύστερα πιό έντονα σκιρτήματα μέσα μου, μου φανέρωσαν τό μέγεθος της τρέλλας μου. Θά γινόμουν μητέρα. Τόν ξεμονάχιασα σαν τρελλή, και του άνάγγειλα τήν μεγάλη για μένα είδηση. Και τότε μπροστά στα κατάπληκτα μάτια μου φανερώθηκε γυμνή ή ψυχή έκείνου πού λάτρευα χωρίς κανένα όμολογισμό. Σάν μακρωνα, στην άρχή θύμωσε, ύστερα γέλασε είρωνικά, και λέγοντάς μου πώς αυτός δέν έχει καμιά εύθύνη, γιατί έγώ τον προκάλεσα, μου άνάγγειλε τους άρραβώνες του με μιά πολύφερνη ύψη. Τά αυτιά μου βουίζανε. Τά τελευταία του λόγια δέν τά πολυπρόσεξα. Μού μίλησε για μιά χρηματική άποζημίωση, νομίζω. Σάν νά πληρώνεται τάχα ή τιμή ενός κορίτσιου με χρήματα. "Εφυγα από τό σπίτι. Τράβηξα κατά τήν παραλία. "Ηθελα νά δώσω τέρμα στην άχαρη και πονεμένη ζωή μου. Μά κάτι σκιρτήματα στα σπλάγχμα μου μ' έκαναν νά σκεφτώ πώς δέν είχα κανένα δικαίωμα νά αφαιρέσω τήν ζωή από τήν άθάνα ύπαρξούλα πού ήταν μέσα μου.

Κι' έζησα για τό παιδί μου.

Τρείς μέρες περιφερόμουν άσκοπα, πεινασμένη, δυστυχισμένη. Βρισκόμουν σέ μιά κατάσταση νάρκωσης. Δέν καταλάβαινα τί γινόταν γύρω μου. Βρέθηκε μιά γυναίκα πού με συμπόνεσε, δάξοντάς με στο σπίτι της. 'Αργότερα ένοιωσα τί ήθελε από μένα. Μά δέν ήμουν σέ θέση νά άντιδράσω. "Ημουν ένα ψυχικό κουρέλι. "Αρχισα τότε νά πέφτω όλο και πιό χαμηλά. Κυλιόμουν πιά στο όρβορο της άκολασίας. Τό παιδί μου, πού ίσως νά στεκόταν ή σωτηρία μου, γεννήθηκε νεκρό. Καινούργιο κτύπημα στην πονεμένη μου ύπαρξη. Μά όσο κι' άν τό σώμα μου κυλιόταν στην λάσπη, ή ψυχή μου, πιστέφετέ με, έμεινε άγνή, κι' άμέτοχη της καθημερινής μου κραιπάλης.

"Όσπου ήλθε ή μεγάλη στιγμή πού, κατά τήν γνώμη μου, έξιλέωσε στον Θεό τ' άμαρτήματά μου.

Τήν έποχή έκείνη είχα συνδέσει τήν ζωή μου μ' ένα ανθρώπινο κήκουσε. Ξημε-

ροβραδευαζόταν στις ταβέρνες, μ' έλουζε με όλων τῶν ειδῶν τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα καί με ξυλοφορτώνε ἄγρια. Περνούσα μιὰ ζωὴ μαρτυρική μαζὺ του. Μοῦ ἔδινε ὡστόσο ἓνα κορμάτι ψωμί. Ποῦ θὰ πήγαινα. Ἡ συχαμένη ζωὴ ποῦ πέρασα, ἄφησε ἐκδικητικὰ π' ἀχνάρια τῆς στὸ κορμί μου. Ἡ ὁμορφιά μου μαράθηκε. Καίενας δὲν με ἤθελε πιὰ. Κι' ἀναγκαστικὰ ἔμεινα κοντὰ του. Κάποια μέρα γυρίζοντας στὸ σπίτι, ἄκουσα τὴν φωνὴ του ἀπειλητικὴ, ἀνακατεμένη με κοριτσιστικά παρακάλια. Ἄφουγκράστηκα καὶ δὲν ἄργησα νὰ καταλάβω τὴν φρικτὴν ἀλήθεια. Ἡ κορούλα μιὰς γειτόνισσάς μου συνήθιζε νᾶρχεται σὲ μένα ζητώντας διάφορα πράγματα ποῦ τοὺς ἔλειπαν. Ἐκείνη τὴν ὥρα, ἀντὶ ἐμένα, βρήκε αὐτὴν τὸ ἀνθρωπόμορφο τέρας, ποῦ τοιοῦς ξέρει με ποῖο τρόπο τὴν τράβηξε στὴν κρεβατοκάμαρα κι' ἄρχισε νὰ τῆς ἐπιτίθεται. Τὸ μυαλό μου θλόωσε. Εἶδα μπροστά μου νὰ περνᾶ σὰν ἀστραπὴ ὅλη μου ἡ ζωὴ. Εἶδα τὴν κατάντια μου ἐξ αἰτίας ἐνὸς ἀσυνείδητου. Ὁχι, δὲν θὰ ἐπέτρεπα μπροστὰ στὰ μάτια μου νὰ γίνεῖ αὐτὸ τὸ ἀποτρόπαιο ἔγκλημα, καὶ νὰ προστεθεῖ ἀκόμα μιὰ στὴν τάξη τῆ δικῆ μου. Ἄρπαξα ἓνα σίδερο καὶ μπηκὰ ἀθόρυβα στὴν κάμαρα. Ἐκείνος γυρισμένος ὅπως ἦταν καὶ ἀπαχολημένος με τοὺς κτηνώδικους πόθους του δὲν με ἀντιλήφθηκε. Τὸ μόνο πράγμα ποῦ μένει στὴ θύμησή μου εἶναι αἵματα, πολλὰ αἵματα, κι' ἐκείνος ξαπλωμένος στὸ πάτωμα. Ὑστερα κρατητήριο, δικαστήριο, δημοσιογράφοι, κόσμος πολὺς. Ὅλα περνούσαν σὰν ἓνα ὄνειρο. Δὲν σκοτιζόμουνα γιὰ τίποτε. Ἡμῶνα ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου. Ἐγὼ ἡ κολασμένη, ἡ κυλισμένη στὸ βούρκο, ἔσωσα ἓνα ἀγνὸ πλάσμα ἀπὸ τὴν ἀτιμία.

Ἄκουσα τὴν καταδίκη μου χωρὶς καμμιά συγκίνηση. Δεκαπέντε χρόνια φυλακή. Δὲ βαρύνεσαι. Ἄς ἦταν καὶ εἴκοσι. Ὅσο πιὸ πολλὰ, τόσο τὸ καλύτερο. Ἔτσι ὑπάρχει μεγαλύτερη ἢ ἐλπίδα νὰ σῆσει ἡ στερηθῆ μου πνοὴ μέσα στὴ φυλακή. Σ' ἔνα περιβάλλο ἐξαγνισμένο.

Νοιώθω τῶρα τὸν ἑαυτό μου τόσο ἀνάλαφο ποῦ νομίζω πὼς ξανάγινα τὸ τρυφερὸ κοριτσάκι τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Φαντάζομαι πὼς ποτὲ δὲν ἔφυγα ἀπὸ τὸ χωριό μου. Ἐξαφανίζονται γιὰ μιὰ στιγμή ἀπὸ μπροστά μου τὰ σίδερα τῆς φυλακῆς κι' ἡ φαντασία μου με σέρνει σὲ μιὰ γνώριμη σκηνοθεσία. Ἐνα σκιερὸ δάσος με τίς χιλιόφωνες τρίλλιες του, λειβάδια ὀλοπράσινα, θρυσούλες δροσερές, κι' ἐγὼ ἓνα κοριτσάκι ἀμέριμνο, στολισμένο με ἀγριολούλουδα, νὰ δοκιμάζω τὸ σκίρτημα μιὰς ἀμέριμνης παιδιάστικης χαρᾶς.

ΤΟΥΛΑ Ν. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΣ

Τοῦ χρόνου τὸ σφυρί, τοῦ ἀγῶνα ἡ βουκέντρα
τὰ φύλλα ἰσοπεδῶσαν τῆς ζωῆς του,
κεῖθε ποῦ πέρασε, μισσοκαμμένη
ἀπλώνεται, ξερὴ, γυμνή, ἀπέραντη ἡ πεδιάδα,
χωρὶς θουνό, χωρὶς πουλί, χωρὶς λουλούδι.

Στῆς λησμονιάς τὸν μπάγκο σκυθρωποὶ
τῶν περασμένων κάθονται οἱ μῆνες
μ' ἓνα βιβλίο κλειστὸ στὸ χέρι,
γιομάτο ἀνησυχίες κι' ἐρωτήματα,
ποῦ τὸ τσαπί τῆς πεδιάδας
κι' ἡ βουκέντρα τῆς ζωῆς
δὲν ἄφηκαν ν' ἀνοίξουν.

Ἄλλη σειρά, τοῦ μέλλοντος οἱ μῆνες,
θαμποὶ μέσ' στὴν ομίχλη τοῦ ἀγνώστου
με τὸ τσαπί στὸ χέρι ἀργοκινᾶν
γιὰ τὴν πεδιάδα ποῦ ἀπλώνεται μπροστὰ,
ἴσια μ' αὐτὴν ποῦ πέρασε,
χωρὶς θουνό, χωρὶς πουλί, χωρὶς λουλούδι.
Κι' ἐκείνος βιβλικὸς Περιπλανώμενος
ἀκούει τὸ «Περιπάτει... περιπάτει...».

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΤΟΜΟΥ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

Στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας δεν υπήρξε σημαντικό γεγονός, δεν υπήρξεν εθνική εκδήλωση που να μην είχε τη συμμετοχή του σ' αυτή και το θέατρο. Ξεαίρεση δεν μπορούσε να γίνει και στα 1940, αν και η επομένη της κήρυξης του πολέμου εϋρήκε δύο μόνον θέατρα να συνεχίζουν τις παραστάσεις των, τὸ ἡμικρατικόν, ὅπως ἐλέγετο τότε τὸ θέατρον Κοτοπούλη, καὶ τὸ θέατρον Ἀλίκης, ὅπου ἔπαιζε τότε ὁ θίασος Μιράντας—Μουσαούρη.

Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τούτων ἠθοποιούς εἶχαν ἐπιστρατευθῆ. Ἀπὸ τὸ θίασο, ἐπὶ παραδείγματι, τοῦ Βασιλικοῦ εἶχαν ἐπιστρατευθῆ ὁ διευθυντὴς τοῦ δραματολογίου Ἀγγελος Τερζάκης, ὁ γραμματεὺς τοῦ ἄρματος τοῦ Θεότιδος κ. Ρώμας καὶ ἀπὸ τούτων ἠθοποιούς οἱ κ.κ. Βόκοβιτς, Κωτσόπουλος, Γενεράλης, Κατράκης, Ν. Γληνός, Καραβουσιάνος, Πηνιάρης, Μάνος καὶ ὁ μακαρίτης Ἡλίας Δεστούνης.

Καὶ τὰ δύο ὁμοῦς αὐτὰ θέατρα — πού ἀπέμειναν ἐν λειτουργίᾳ τὴν ἐπομένη τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου — καὶ ὅσα θὰ προσετίθεντο ἐν συνεχείᾳ, εὐρέθησαν ἀναγκασμένα νὰ καθορίσουν ὡρες παραστάσεων ἀπὸ τις πέντε ὡς τις ὀκτώ, ἐξ αἰτίας τῆς συσκότισης καὶ τῶν δυσχερειῶν τῆς συγκοινωνίας.

Τὰ τρία πρῶτα θέατρα πού κατόρθωσαν νὰ λειτουργήσουν μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου ἦσαν τὸ θέατρο «Βρετανία» ὅπου ἔπαιζεν ὁ θίασος Ἀνδρεάδη, τοῦ Ἀργυροπούλου, καὶ τὸ «Μοντιάλ» ὅπου ἔπαιζετο ἡ ἐπιθεώρηση «Βραδυνὸς Τρέλλες». Κανένα ἄλλο θέατρο δὲν μπόρεσε νὰ λειτουργήσῃ ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας μετὰ τὴν ἐναρξὴ τοῦ πολέμου.

Τὸν τόνο στὴ συμμετοχὴ τοῦ θεάτρου στὸν πόλεμο τοῦ 1940, ἓνα πόλεμο πού ἔγινε πράγματι, «μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη» τὸν ἔδωσεν ἡ ἐπιθεώρηση. Πρῶτα ἄρχισε τὴν παραστάσεις του τὸ θέατρο «Μοντιάλ» μὲ μιὰ συρραφὴ σκηνῶν, πού τὴς ἐπιτλοφοροῦσε «Πολεμικὴ Ἐπιθεώρησης». Ὁ θίασος ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἐλαχίστους ἠθοποιούς καὶ ἀπὸ ὀλιγώτερος ἀκόμη μουσικούς. Περισσότεροὶ δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἐξευθεθῶν. Ἐν τούτοις, ἡ διαφήμιση τοῦ θεατρῶνου, τοῦ μακαρίτου Ἀνδρέα Μακέδου, γιὰ τὸν θίασο τοῦ θεάτρου του ἰσχυρίζετο, ὅτι περιελάμβανε «τούς ἄσους τῆς Ἐπιθεωρήσεως». Τὴς πρῶτες μέρες στὴς παραστάσεις τοῦ θεάτρου ἐλάμβανε μέρος καὶ ἡ Ἑλληνοἰταλὶς ἠθοποιὸς Λουίζα Ποζέλλι, ἡ ὁποία ἐνεφανίζετο σὲ ἓνα νούμερο φορώντας τὴν ἑλληνικὴν φουτανέλλα. Γρήγορα ἐν τούτοις, θὰ ἐγκατέλειπε καὶ τὸ θέατρο καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφυγε γιὰ τὴν Ἰταλία μαζί με τούτους ἄλλους ἰταλοὺς ὑπκόους. Τὴ θέση τῆς πήρε τότε ἡ Σοφία Βέμπο. Στὸ θέατρο «Μοντιάλ» ἔβγαiven ἓνα βράδυ νὰ τραγουδήσῃ ἡ Ρένα Κοντοπούλου, ἐνῶ στὰ παρασκήνια πρὶν λίγο εἶχε διαβάσει ἓνα τηλεγράφημα πού τῆς ἀνάγγελλεν ὅτι ὁ πατέρας τῆς στὴν Κέρκυρα εἶχε σκοτωθῆ ἀπὸ τὴς βόμβες τῶν ἰταλικῶν ἀεροπλάνων. Ἔτσι, ἀπεδεικνύετο ἄλλη μιὰ φορά, ὅτι ὁ ἠθοποιὸς ἀνήκει μόνον στὸ κοινὸ τὴς ὥρες τῆς παραστάσεως καὶ καθόλου, στὸν ἑαυτὸ του. Ἐκεῖ ἡ Βέμπο τραγοῦδησε μετὰ τὴν ἰδιότυπη φωνὴ τῆς τονίζοντας ἰδιαίτερα τὴς λέξεις στὸ τραγοῦδι πού κατέληγε μὲ τὸ στίχο «Μπήκαν Ἕλληνες λεβέντες μέσ' τὴν Κορυτσά»—ἐκεῖ καὶ τὸ «κορόδο Μουσσολίνο» πού θὰ γινόταν γρήγορα ἀληθινὰ πολεμικὸ, ἀλλὰ καὶ τόσο χαρούμενο ἐμβατήριον. Ἐκεῖ οἱ ἐκδηλώσεις Ἑλλήνων καὶ Ἀγγλων, πού ὡς φιλοξενούμενοι εἶχαν ἐλευθέρᾳ τὴν εἴσοδο στὸ θέατρο, ἔθαναν κάθε βράδυ στὸ κατακόρυφο καὶ μικροδιαδηλώσεις ξεκινούσαν μετὰ τὴν παράσταση πρὸς ὅλες τὴς κατευθύνσεις τῆς πόλεως. Στὸ θίασο ἐλάμβαναν μέρος ἐκτός τῶν ἄλλων ἠθοποιῶν αἱ ἀδελφαὶ Καλυτὰ, ἡ κ. Λίτσα Λαζαρίδου, οἱ κ.κ. Κοκκίνης καὶ Τραϊφόρος. Ἴδου καὶ ἓνα ὀκτάστιχο ἀπὸ τὴν «Πολεμικὴν Ἐπιθεώρησιν» πού ἐτραγοῦδοῦσαν αἱ ἀδελφαὶ Καλυτὰ καὶ ἐπροκαλοῦσαν ἀφάνταστον ἐνθουσιασμόν:

Δὲν μᾶς λογαριαζε κανεὶς
μὰ τώρα σαστισμένη
γιὰ τὴν Πατρίδα μας μιλά
κι' ἡ γῆ κι' ἡ οἰκουμένη.

Νὰ ζήσεις, βασιλῆ μου ἐσύ
καὶ νὰ τὰ κατοστήσεις
καὶ σύ, Κεφαλλονίτη μου,
σὰν τὰ θουὰ νὰ ζήσεις.

Στὴς 17 Νοεμβρίου ἓνας δεύτερος θίασος ἀνέβαζε πολεμικὴν ἐπιθεώρηση: ὁ θίασος Ρητσιάρδη—Μηλιαδῆ—Πρινέα στὸ θέατρο «Ἀλάμπρα» τῆς ὁδοῦ Πατησίων.

Ἡ ἐπιθεώρηση ἐπιτλοφορεῖτο «Πολεμικὴ Σπίθα» καὶ κατ' ἀνάγκην ἐδίδετο ἀπὸ ἓνα ὀλιγομελέστατο ἐπίσης θίασο. Ὀλιγομελέστατη ἦταν κι' ἐδῶ ἡ ὀρχήστρα. Ἐδῶ ἐνεφανίσθησαν οἱ πρῶτοι τραυματίες τοῦ πολέμου, συνοδευόμενοι ἀπὸ τῖς νοσοκόμους τῶν καὶ ἡ ἐμφάνισή αὐτὴ ἔδωσεν ἀφορμὴν ἓνα θράδου σὲ ἐκδηλώσεις ποῦ εἶχαν ἀποτέλεσμα νὰ μὴ μείνει μάτι ἀδάκρυτο.

Τρίτῃ πολεμικῇ ἐπιθεώρησιν γραμμὴν ἀπὸ τοὺς Σῦλβιον, τὸν Καρακάσιν καὶ τὸν Δρακόπουλον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄερα Παιδιά» ἐδίδετο στὸ θέατρο «Ὀλύμπια», καὶ στὸ ἴδιο θέατρο ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ δημοσιογράφου, κ. Δ. Χρονοπούλου «Μόρε νάστρουμ».

Τὸ μέγαλον ὅμως γεγονός τοῦ Νοεμβρίου 1940, γιὰ τὸ κατόπιν ὁργανώθησαν καλύτερα οἱ θίασοι, ἦταν τὰ «Πολεμικὰ Παναθηναῖα» ποῦ τὰ εἶχαν γράψαι ἀριστεῖς τοῦ πνεύματος οὐκ ἄν τὸν Νικόλαο Λάσκαρη, τὸν Σπύρο Μελά, τὸν Γεώργιο Πάπ, τὸν Τίμο Μωραϊτίνῃ καὶ τὸν Δημήτρῃ Γιαννουκάκῃ. Ἡ συρροὴ τοῦ κόσμου ἦταν κάτι τὸ μοναδικόν, διότι θὰ ἐλάμβανε μέρος καὶ ἡ Μαρίκα Κοτοπούλῃ, ὅπως καὶ μοναδικὸς ἦταν καὶ ὁ ἐνθουσιασμός. Ἡθοποιὸς τῆς πρόζας ἐξωντάνεψε ὑπὸ θύελλαν χειροκροτημάτων καὶ ζητωκραυγῶν τὸ ἀλησμόνητον τῶν «Παναθηναίων» τοῦ 1912 τραγούδι «Ἰγὼ εἰμ' ἰγὼ, εὐζούνάκι γοργόν» καὶ ἡ κ. Μαρίκα Κοτοπούλῃ ἐνεφανίσθη μὲ στολὴν φαλαγγίτισσας νὰ τραγουδᾷ τὸ τραγούδι τῆς νίκης ἀπὸ τὰ παλαιότερα ἐπίσης «Παναθηναῖα».

Τέλος στὶς 28 Νοεμβρίου ἐδίδετο στὸ θέατρο Ἀλικῆς ἀπὸ τὸν θίασο Μιράντας—Μουσοῦρη, ἡ ἐπιθεώρησις «Μπράβο Κολονέλλο» τῶν κ.κ. Εὐαγγελίδῃ—Σακελλαρίου. Ἐνα σκέτς ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ γράμμα» ἐσυγκινοῦσε μέχρι δακρύων γιὰ τὴν πατριωτικὴν του πνοήν. Βαθύτατα ἐπίσης ἐσυγκινοῦσε καὶ ἓνας μονόλογος ποῦ ἀπήγγελλε ἡ κ. Μιράντα ντυμένῃ στολὴν χακί, ἀδελφῆς νοσοκόμου. Ἴδου μερικοὶ στίχοι ἀπὸ τὸν μονόλογο:

Ἡ ἐμπόλεμη Ἀθήνα
ἔχει πάρει ἄλλη ὄψη,
ἔξασθήκανε τὰ τσάνια
πάνε πλέον οἱ χοροὶ
κι' ὁ κομψὸς ὁ Ἀθηναῖος
μ' ἄλλο εἶμα προχόρει,
ἓνα εἶμα ποῦ θυμίζει
«Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη».
Ὁ Κοκὸς ὁ μὴ μοῦ ἄπτιου
ποῦ παρήγγελλε κοστούμια
εἰς τοῦ καλύτερου ῥάπτου
μέσ' στ' ἀπλούστατο χακί του
εἶναι πιά ντυμένος σκέτα.
Κι' ἀντηχοῦνε στὰ παρκέτα
στὶς ὀκέλλες καὶ στὶς θίλλες
μὲ πεποίθησι ἀντρεϊκία
οἱ χοντρές του οἱ ἀρούλες.
Ὁ Κοκὸς ὁ μὴ μοῦ ἄπτιου

ὁ κομψὸς ὁ Ἀθηναῖος,
τί περίεργο ἀλήθεια!
ἦταν Ἕλληνας γενναῖος.
Στὸ σκοτάδι προχωροῦσε
πάντοτε στραβά - κουτσά.
Τὸν θυμᾶμαι καὶ ξενύχτι
νὰ σοῦ λέει καλημέρα.
Κι' ὅμως τώρα πολεμᾷ
καὶ φωνάζει καὶ ἄερα
παίρνει καὶ τὴν Κορυσά.
Πάνε πιά οἱ τουαλέτες
πάν' τὰ φράκα, πάν' τὸ σμόκιν.
καὶ τ' ἀνέκδοτα τὰ σόκιν.
Πάνε πιά τὰ κλου ντ' Ἀτέν
Πάν' τὰ κόρτε πάν' οἱ τρέλλες
κι' ἡ πασίγνωστη μονταῖν
τὸ στυλὸ τῶχει πετάξει
γιὰτὶ πλέκει πιά φανίλλες.

Στὶς 29 Νοεμβρίου στὸ θέατρο «Βρεττανία» ἐδίδετο ἀπὸ τὸν θίασον Β. Αὐλωνίτη, ἡ ἐπιθεώρησις «Μολὼν Λαβέ» τῶν Σ. Θάνου, Ν. Λώρη, Μ. Κατριβάνου. Ἀργότερα δόθησαν κι' ἄλλες, ποῦ ἐξέφραζαν τὸν λαϊκὸν ἐνθουσιασμόν ποῦ ἐσυνεχίζετο ἀδιάπτωτος μέχρι τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1941.

Στὶς ἔξι Ἀπριλίου, ποῦ θὰ συνεπληρῶνετο τὸ ἐγκλημα τῆς ἐπίθεσης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν Ἰταλία μὲ τὴν ἐπίθεση ἀπὸ τὴ Γερμανία, τὰ Ἀθηναῖκά θέατρα ἔπαιζαν αὐτὰ τὰ ἔργα: Ἀλικῆς «Φινίτα λαμουζικά», «Ἀλάμπρα» «Φούσκωστον», Κοτοπούλῃ «Πολεμικὲς εἰκόνες», Ἀργυροπούλου «Συναγεμμός», Ἀνδρεάδῃ «Ψηλὰ στὸ μέτωπο». Γιὰ τὸ περίεργον τοῦ πράγματος ἰδοὺ καὶ οἱ τιμὲς τῶν εἰσιτηρίων: Δρχ. 28, 20, 15, 10. Γιὰ τοὺς στρατιῶτες 5.

Κλείνοντας τὸ σύντομον αὐτὸ σημεῖωμα δὲ μπορῶ νὰ μὴ διαπιστώσω πὼς περισσότερο ἀπ' ὅλες τῖς θεατρικὲς μορφὰς συνετέλεσε τότε στὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἠθικοῦ τοῦ λαοῦ ἡ ἐπιθεώρησις. Ἦταν ἀφάνταστη ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐπὶ τὴν χαλύβδωσιν τοῦ φρονήματος τῶν μετόπισθεν καὶ τὴν τόνωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΥ ΒΡΗΚΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ

Παλαβὸ τὸν λέγανε. Μὰ παλαβὸς δὲν ἦταν. Τὸ ὄνομά του, ὁ Μάνος τοῦ Ἑγγλέζου, ἢ (ἂν ἤθελε νὰ γυρίσει πιὸ πίσω) ὁ Μάνος τοῦ φουρνάδικου, δὲν τοῦλεγε τίποτα. Δὲ μπορούσε νὰ καταλάβει ποιὸς ἦταν. Χανότανε μέσα στὸ χρόνο καὶ τὸ χῶρο. Τὰ μάτια του μελισσιὰ καὶ ἡμερα, σὰ βωδίου, σκυθρόπαζαν καὶ τὸ δυνατό κορμί του τὸν δεκαοχτῶ χρόνων ἀναταραζόταν ὀλόκληρο ἀπὸ μιὰ ἀνατριχίλα φόβου καὶ πόνου.

Γυρνοῦσε τότε στὴ γῆς, ὅλος ὁ πόνος του ξεσποῦσε, καὶ ποτάμι τρέχανε τὰ δάκρυα. Μοῦγγριζε ὥρες πολλὲς καὶ ξερνοῦσε τὸν πόνο του, ἓνα πόνο βαθύ, πρωτόγονο, ποῦ γιὰ χρόνια, αἰῶνες ἴσως θαμένος, ζωντάνευε ξαφνικά.

Ἔτσι τὸ βρῆκε τὴν πρώτη φορὰ ὁ Ἑγγλέζος τὸ ἀφεντικό, μπαστάρδικο δέκα χρόνῶ νὰ κλαίει τὸν πόνο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴ μοῖρα του. Καὶ ἀπὸ τότε τὰ θολὰ ξεπλυμένα μάτια τοῦ Ἑγγλέζου ἀγκάλιασαν γιὰ πάντα τὸ παιδικὸ κορμὶ καὶ τὴν ἀπλοϊκὴ καρδιά.

Τὰ χρόνια πέρασαν. Ὁ Μάνος μέστωσε, ἓνας παίδαρος ὡς ἐκεῖ πάνω, γεροδεμένος, σωστός ἀντρας. Μέσα στὸ ἀπέραντο κτῆμα τοῦ ἀφεντικοῦ, ἔκανε ὄλες τίς δουλειές. Σκάλιζε, πότιζε, βοτάνιζε, μάλλωνε μὲ τίς κοπέλλες σὰν παρατούσαν στὴ μέση τὴ δουλειὰ τους. Μ' αὐτὲς οὔτε ποῦ τίς ἐνοίαζε. Παλαβὸς δὲν ἦταν; Ἀντάλλαζαν χαμόγελα καὶ τὸν κοίταζαν νὰ περνᾷ περήφανος καὶ ἀρσενικός μέσα στὶς ψηλὲς χμῶπτες του.

«Ἐ, Μάνο. Γιὰ ποῦ τῶχεις βάλει», τοῦ φώναζε κάποτε ἡ Μαρία ὅλο σκέρτσα καὶ τσακίσματα. Ὁ Μάνος βύθισε τὸ βλέμμα του στὸ γαλανὸ οὐρανὸ τῶν ματιῶν τῆς, τὸ ἄφησε νὰ χαθῆψει τὴ σταράτη καμπύλη τοῦ λαιμοῦ ὡς τὸ ἀνοιγμα τοῦ κόρφου, καὶ τότε ἓνα μούδιασμα ἔξωσε τὸ δυνατό κορμὶ του, τοῦκοψε τὰ γόνατα.

«Ἐσὺ τὴ δουλειὰ σου νὰ κοιτᾷς», τῆς φώναζε θυμωμένος καὶ προχώρησε μὲ μεγάλα βήματα.

Μεσοκαλόκαιρο ἦταν. Ἡ γῆς ἔβραζε, κτυποῦσε κάτω ἀπ' τὴν ξερὴ φλούδα μ' ἓνα ρυθμὸ βίαιο, πρωτόγονο. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἐδονεῖτο ὀλόκληρη ἀπὸ φωτοσκιάσεις. Μέσ' στὴ βροχὴ τοῦ ἡλιοῦ, ἓνας παράξενος ὄργασμος κτύπησε τὸ δέριμα του, τὸν βρῆκε ὡς τὸ κόκκαλο.

Γιὰ ποῦ τῶχε βάλει ἀλήθεια; Τὰ μάτια τῆς Μαρίας παίζανε μπροστὰ του, τὸν κοροῖδευαν, τὸν ζάλιζαν. Κοίταξε κάτω τῆς γῆς ἀπλωμένη στα πόδια του, θηλυκία καὶ μεστομένη μὲ τὴν ὀρμότητα καὶ τίς καμπυλότητες γυναικίαις. Τὰ μάτια τῆς Μαρίας χόρευαν. Κόκκινο, κίτρινο, κόκκινο, κίτρινο, ἀναβοσβήνανε, χανόντουσαν γιὰ νὰ φανοῦν σὲ λίγο. Καὶ τότε ξαφνικά ἡ καρδιά του βάρυνε. Βάρυνε τόσο ποῦ τὸν τράβηξε ὀλόκληρο, τὸν ἔριξε κατάχαμα πάνω στὴν ξερὴ γῆς μέσα στὰ ζεστὰ χῶματα. Ἐνας φόβος πρωτόγονος κτύπησε τὴν καρδιά του, κάθισε σὰν πέτρα στὴ γυμνὴ ψυχὴ του. Κοίταξε ἓνα γύρω τὰ δέντρα, τὸν κάμπο, τὸν ἡλιο. Ὅλα τοῦ φαινότουσαν ξένα. Ξένος, σὲ ξένο τόπο. «Ποιὸς εἶμαι... Ποιὸς εἶμαι». Μοῦγγριζε μέσα στὰ ἀναφυλλητὰ του, καθώς τὰ δάκρυά του σμίγανε μὲ τὴν ξερὴ γῆς, καὶ τὰ μακριὰ του δάχτυλα ψαχοῦλευαν τοὺς ζεστοὺς βάλους καὶ τ' ἄσπρα χῶματα.

Γιὰ ὥρες ἔμεινε ἔτσι ξερνώοντας τὸν πόνο του. Μετὰ σηκώθηκε καὶ μὲ μεγάλα βήματὰ πέρασε μέσα ἀπ' τὸ χωριό, ἀδιάφορος, ἀπομονωμένος μέσα στὴν ἀπελπισμένη λύπη. Περιπατοῦσε κί' ἔκλαιε. «Ἐνα κλάμα σουβό. Τὰ δάκρυα πλημμύριζαν τὰ μάτια, πέρτανε στάλα, στάλα, βρέχανε τὸ μάγουλο, τὸ στόμα.

Ὁ γέρο Νικόλας τὸν κοίταξε μὲ τὸ λυπημένον θολὸ μάτι του. «Τί νᾶπαθε πάλι ἐτοῦτο τὸ παιδί». Τὸν συμπόνεσε. «Αὐτὸς ὁ βουνήσιος ἄνθρωπος ποῦ νὰ βρῆκε αὐτὴ τὴ μεγάλη ἀγάπη, τὴν ἀγάπη τῆς θάλασσας»;

«Νὰ τὴν ἔβλεπα ἔστω μονάχα μιὰ φορὰ», μονολογοῦσε ὁ Μάνος, κί' ἀνέβαινε τίς κατακόρυφες κορφές τοῦ Μελισσοῦ, τοῦ βουνοῦ ποῦ ἔκοβε τὸν ὀρίζοντα κατὰ τὴν ἀνατολή.

Ἐκεῖ μὲ τὰ μάτια γιομάτα ἀνοιχτοσύνη κοίταξε τὴ λεπτὴ γαλανὴ κορδέλλα στὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα. Μιὰ γαλήνη ἀπλώθηκε τότε μέσα του βαθεία, ὡς τὸ τελευταῖο νεῦρο του. Κύματα ἐρχόντουσαν οἱ ὄπτασις. Οἱ ὄπτασις γινόντουσαν κύματα, καὶ ὁ Μάνος ταξίδευε μακριὰ σὲ θάλασσες ἀλαργινές καὶ ἀγνώστες.

«Τί χρώμα νάχει ἡ θάλασσα», εἶχε ρωτήσει, χρόνια πρὶν, τὴ Μαρία. Κι' ἀπὸ τούτη ἐδῶ τὴν κορφὴ ἐκείνη τοῦ τὴν εἰδειξε.

«Νά, γαλάζιο. Γαλάζιο σὰν τὸν οὐρανό».

«Καὶ σὰν τὰ μάτια σου», τῆς ἀποκρίθηκε. «Πρέπει νάνα ὁμορφὴ, πολὺ ὁμορφὴ», πρόσθεσε συλλογισμένος.

«Ὅμορφὴ ναί, καὶ γαλάζια. Μὰ τί ἦταν πάλι τούτο ἐδῶ; Αὐτὸς ὁ ὄγκος τοῦ νεροῦ νὰ ἀνεβοκατεβαίνει, νὰ σπάει σὲ ἀπαλὸ τραγοῦδι στ' ἀκρογιάλι, νὰ φουντᾶνει, νὰ τραβάει μεσοπέλαγα γιὰ νὰ ξανάρχεται πάλι. Ποτὲ δὲν τὸ εἶχε φανταστεῖ. Δὲν τὸ χωροῦσε ὁ νοῦς του.

Νά, ἐπὶ τέλους ποῦ τὴν εἴβλεπε τώρα πρόσωπο μὲ πρόσωπο. Τὴν ἀνάπνεε. Τὴν ἔπιανε μέσα στὶς μεγάλες χουφτές του, τὴν πασπάτευε μὲ τὰ πόδια του, τὴν μύριζε μὲ τ' ἀνοιχτὰ ἡδονικὰ ρουθούνια του.

Ὁ Ἑγγλέζος τὸν κοίταξε μὲ τὸ ξεθωριασμένο του χαμόγελο, καὶ συνέχισε τὸ μπάνιο του. Ὁ Μάνος μισόγυμνος ὅπως ἦταν μπαινιόβγαινε μέσα στὸ νερό, πηδοῦσε, χαχάνιζε. Μὲ τὰ δάχτυλα πασπάτευε τὸ φαγωμένο ἀπ' τ' ἀλάτι βράχο. Γελοῦσε μὲ τὰ κύματα. Μὲ τὰ φύκια ἔδενε στεφάνια γύρω στὶς θαλασσοπέτρες.

Ἐάφνου, ἓνα βάρος ἔπεσε ἀπὸ πάνω του, λὲς κι' ἡ ψυχὴ του χωρίστηκε ἀπὸ τὸ σῶμα του, χάθηκε στὸ γαλάζιο τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θάλασσας. Δὲν ἔνοιωθε φόβο. Χανόταν μέσα στὸ ἀπειρο. Κυτιπούσε μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας. Γινότανε μιὰ ἠλιαχτίδα στὸ δρεγμένο ἠλιοφῶς. Σὰν τὴν πέτρα, τὸν ἄμμο, τὰ φύκια, τοῦ φάνηκε πὼς φαγώθηκε κι' αὐτὸς ἀπ' τὸν καιρὸ, ἔγινε κάτι τὸ ἀνώτερο, τὸ πλατύτερο, χάθηκε, ἐξατμίστηκε μέσα στὸ σύνολο. Ὁ οὐρανὸς ἀνέβαινε ὅλο καὶ πιὸ ψηλά. Μεγάλωνε ὁ ὀρίζοντας ἔτσι ποῦ ἡ καρδιά του ἀγκάλιασε τὸν κόσμον ὅλο.

Τέντωσε τ' αὐτὶ του στὸ τραγοῦδι τοῦ ἄπρου βότσαλου. Συνεπαρμένος ἀπὸ μιὰ ὑπερκόσμια μελωδία προχώρησε μὲ ἀργὰ μεγάλα βήματα μέσα στὸ νερό. Ἦταν ὠραῖος σὰ θεός. Ἐνα φῶς ἀχτιδοβόλησε στὴν παιδικὴ κόρη τῶν ματιῶν του. Τὸ νερὸ ἀνέβαινε, ἀνέβαινε. Ἐφθασε μέχρι τὸ λαιμό, τὸ στόμα, τὰ μαλλιά...

Ἔστερα χάθηκε.

Μιὰ ἀπελπισμένη μικρὴ σκιά ἔμεινε ὁ Ἑγγλέζος. Μιὰ μικρὴ σκιά πάνω στὴν ἄμμο. Τὰ ξεπλυμένα θολὰ μάτια του μάταια πολεμοῦν νὰ ξεδιαλύνουν τὸ αἶνιγμα.

ΧΡΥΣΤΑΛΛΕΝΗ ΣΤΑΥΡΟΥ

Ε Λ Π Ι Δ Α

Νυχτοῦμερα παιδεύομασε ν' ἀδράξουμε
τὸ νόημα τὸ πολύμορφο τῆς ἀτεγκτῆς ζωῆς.

Τὸ Σῦμπαν, πολλές φορές, νομίσαμε
πὼς κατακτήσαμε, τὸ πολυδαίδαλο,
διχῶς τὸ μίτο τῆς Ἀριάδνης.

Μ' ἀλλοίμονό μας!

Ταλαντεύουμε ἀκόμα τ' ἀβέβαιο βῆμα
χρονιαρίου μωροῦ.

Τρελλοπαίζει σήμερα ὁ ἥλιος μὲ τὰ σύγνεφα,

τὰ δέντρα ἀκίνητοῦν, σάμπως μὲ δέος

ν' ἀτενίζουν τὴν καταγίδα ποῦ θὰ ξεσπάσει.

Ὁ ἀνυπόταχος βοριάς δρασκελαίει θουνὰ καὶ θάλασσες,

καὶ κατηφορίζει στὰ γαληνεμένα μας λημέρια.

Κι' ἐμεῖς ἀφήσαμε ἀτέλειωτο τὸ παιγνίδι

τοῦ Ἐρώτα μαζί καὶ τοῦ Θανάτου,

ποῦ παίζαμε τόσο καιρὸ,

ἀπομείναμε γυμνοὶ κι' ἔρημοι ν' ἀτενίζουμε

μ' ἐγκαρτέρηση ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Ἑλπίδας

τὰ μπουμπουκιασμένα κλώνια ποῦ προμηνᾶνε

λαμπροφόρα κάποιαν Ἀνοιξή,

καὶ πιὸ πέρα, ἓνα φθινόπωρο κι' ἓνα χειμῶνα.

ΑΓΙΣ ΜΟΡΤΑΛΗΣ

Ρ Α Δ Ι Ο Δ Ρ Α Μ Α

Σ Υ Ν Θ Ι Α

'Α ν δ ρ έ α ς. (Γέριξη, κουρασμένη φωνή): 'Απόψε, παιδί μου, θά σου πώ μιὰ ιστορία. Μιά ιστορία απλή, ίσως πολύ κοινή και συνηθισμένη. Σσ... Δὲ θέλω νά με διακόπτεις, σὲ παρακαλῶ. 'Απλῶς θέλω ν' ἀκούς. Τίποτα ἄλλο. "Α! ναι, θέλω ἀκόμα ν' ἀφήσεις λεύτερη τὴν ψυχὴ σου νά ρουφήξει τὸ ἄρωμα τούτου τοῦ παραμυθιοῦ. Σσ... Ξέρω, ξέρω, θὰ μὲ ρωτήξεις ἂν ἔχουνε ἀρώματα οἱ ἱστορίες καὶ τὰ παραμύθια. Λοιπὸν, μάθε πὼς ἔχουνε, ἐγγονάκι μου. Γιὰ τούτου τὲς ἀποζητᾶμε ὅλοι μας μικροὶ καὶ μεγάλοι.

'Ε γ γ ο ν ά κ ι. (ἀγόρι ὡς 8 χρόνων): Χά... χά...

'Α ν δ ρ έ α ς. (Μὴ γελᾶς. Κι' οἱ μεγάλοι, παιδί μου. Πρὸ παντὸς οἱ μεγάλοι. (ὄνειροπαρμένα): Εἶναι σὰν ἕνα ἀγγελικὸ χᾶδι στὲς βαθεῖες μας πληγές, σὰν ἕνα φιλὶ καλωσορισμοῦ τῆς μάνας, σὰν ἕνα σφιχταγκάλιασμα ἀγαπημένης... (κλαίει).

'Ε γ γ ο ν ά κ ι: Μὰ ἐσύ κλαίς, παππού!

'Α ν δ ρ έ α ς. (συνέχεται): Σοῦ φάνηκε... Δὲς γελῶ... (προσπαθεῖ νὰ γελᾷσει). "Ἄς τ' ἀφήσουμε τούτα κι' ἄς ποῦμε τὴν ἱστορία μου (ἀφηρημένα καὶ ἀργά) τὴν δικιά μου ἱστορία, τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς μου.

'Ε γ γ ο ν ά κ ι (ἐκπληκτα): Μὰ ἔχεις καὶ σὺ ἱστορία, παππού;

'Α ν δ ρ έ α ς. (Συνέχεται): Νὰ ποῦμε, παιδί μου... Μιά ἱστορία, ἕνα παραμῦθι. Τί τὸ δικό μου, τί τοῦ ἄλλουνοῦ. "Ὅλα ἔχουνε τὰ ἴδια πράγματα: ἀγάπες, χαρές, λύπες, πολλές λύπες.

'Ε γ γ ο ν ά κ ι: Κι' ἡ δικιά σου ἱστορία ἔχει λύπες, παππού;

'Α ν δ ρ έ α ς: Παιδάκι μου, μὴ μὲ ρωτᾶς γιὰ τέτοια πράγματα.

'Ε γ γ ο ν ά κ ι (σὺν ἔνοχο): Καλὰ παππού. Δὲ μιλάω πιά.

'Α ν δ ρ έ α ς: Λοιπὸν ἀγόρι μου, ἦτανε πρὶν κάμποσα χρόνια. Πὲς πενήντα, ἐξήντα, οὔτε κι' ἐγὼ καλὰ καλὰ δὲ θυμάμαι. Σ' ἕνα μικρὸ Κυπριακὸ χωριὸ ζούσε μιὰ φτωχὴ ὀρφανεμένη οἰκογένεια. Τὸν πατέρα τὸν χάσανε πολὺ νωρὶς. Λέγανε πὼς κτίκισε ἀπὸ τὴ βαρειά δουλειά. Μερὸνυχτα δούλευε στὰ ξένα κτήματα γιὰ νὰ μᾶς ζήσει. (διορθώνει) Μὲ συγχωρεῖς, γιὰ νὰ τοὺς ζήσει, ἤθελα νὰ πῶ. Σὰν πέθανε, ἔμεινε ἡ χαροκαμένη χήρα μὲ τὰ δυὸ παιδιά, ἕνα ἀγόρι κι' ἕνα μικρούτσικο κοριτσάκι ποὺ βύλαινε ἀκόμα. 'Η μάνα παιδεύτηκε πολὺ ἴσα μὲ νὰ μεγαλώσει τὰ παιδιά της. (μουσικὴ σιγανὴ καὶ θλιμμένη συνοδεύει τούτα τὰ λόγια. 'Η φωνὴ δὲν εἶναι πιά γεροντικὴ, μὰ φωνὴ ἐφηβου). Τὰ χρόνια περνούσανε γιομάτα θλίψη, πίκρα καὶ στερήσεις. (ἀφηρημένα): Δὲ θυμάμαι ποτές τὰ μάτια της χωρὶς δάκρυα. Τὰ μάγουλά της ρουφηχτήκανε καὶ τὸ σκελετωμένο της πρόσωπο πήρε μιὰ ὄψη ἁγίας. (σταματᾷ ἡ μουσικὴ). Κάποτε τέλεσα τὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ μου. 'Αγαπούσα πολὺ τὰ γράμματα κι' ὁ δάσκαλος πάντα μὲ ἐπαινοῦσε.

Δ ά σ κ α λ ο ς: Κοκῶνα Κατινοῦ, νὰ σοῦ ζήσει ὁ γιούς σου. Εἶναι ὁ καλύτερός μου μαθητής.

Κ α τ ι ν ο ὺ: Εὐχαριστῶ, δάσκαλε.

Δ ά σ κ α λ ο ς: Πρέπει νὰ τὸν στείλεις νὰ σπουδάσει. Εἶναι κρίμα νὰ χαθεῖ τέτοιο κεφάλι.

Κ α τ ι ν ο ὺ (μέσα στὰ κλάματα): Ναι... ναι.

Δ ά σ κ α λ ο ς: Τὸ ξέρω, βέβαια, πὼς εἶναι πολὺ δύσκολο. Μὰ σκέψου, πὼς ἂν τὰ καταφέρεις, θὰ σᾶς σώσει ἀπὸ τὴ φτώχεια. Καταλαμβαίνεις;

Κ α τ ι ν ο ὺ (ἐξακολουθοῦν τὰ κλάματα): Ναι, δάσκαλε, ναι... .

'Α ν δ ρ έ α ς: Μόλις ἔφυγε ὁ δάσκαλος ἔτρεξα κοντά της. Σὰν μὲ εἶδε, προσπάθησε νὰ σκουπίσει τὰ δάκρυά της καὶ βάλθηκε νὰ χαμογελά.

'Α ν δ ρ έ α ς. (Σοβαρὰ καὶ μὲ ἀπόφραση): Μητέρα, δὲ θὰ πάω στὸ Γυμνάσιο.

Κ α τ ι ν ο ὺ (ἐκπληκτικὰ): Γιατί, γιουί μου;

'Α ν δ ρ έ α ς (ἀποφασιστικὰ): Δὲν εἶμαι πιά μωρό. 'Αρκετὰ βασανίστηκες γιὰ χατήρι μου. Θὰ πάω νὰ δουλέψω.

Κ α τ ι ν ο ὺ (ἔντρομα): Ποῦ θὰ πᾶς, παιδί μου;

Ἄ ν δ ρ έ α ς : Στὴν πόλη. Στὸ Βαρῶσι. Στὰ χωράφια κανένας δὲ μὲ θέλει. Ὡς κι' ὁ θεὸς μου ὁ Γιαννῆς ὅταν τοῦ εἶπα νὰ τὸν βοηθῶ στὸ πότισμα τῶν πατατῶν ἔσκασε στὰ γέλοια. «Δὲν κάμνεις ἐσύ γιὰ τέτοιες δουλειές, μοῦ εἶπε. Μπορεῖ νὰ σὲ πάρει ὁ ἀγέρας καμμιά μέρα. Γιγὸς τοῦ κτικιάρη δὲν εἶσαι»; Γιατί μητέρα μὲ εἶπε γιὸ τοῦ κτικιάρη; (ἐπίμονα): Γιατί; Γιατί;

Κ α τ ι ν ο ὦ (ραγιζμένη φωνὴ γιομάτη σαρακάμο): Παιδί μου, ὁ πατέρας σου..

Ἄ ν δ ρ έ α ς : Γύρισα καὶ τὴν κοίταξα κατὰματα. Στὰ θολὰ τῆς μάτια μιὰ ἄπειρη θλίψη βασίλεψε. Κι' ἄξαφνα, λὲς καὶ κάποιος τῆς ἔμπηξε κατὰστηθα κοφτερὸ μαχαίρι, λιποθύμισε. Ἔτρεξα καὶ τὴν ἄρπαξα. Δὲ μπόρεσα νὰ τὴν συγκρατήσω καὶ πέσαμε κι' οἱ δυὸ ἀπάνω στὲς ψυχρὲς πλάκες τῆς αἰλῆς μας. Ἔβαλα τὰ κλάματα. (μὲ ἔντονη ἀπελπισία). Κανένας δὲν ἄκουσε, κανένας δὲν ἤρθε. Ἦτανε βλέπετε τὸ σπίτι τοῦ κτικιάρη ποὺ ὄλοι τ' ἀποστρεφόντουσαν. Μονάχα ἡ μικρὴ ἀδελφούλα μὰς πλησίασε ἀλαφιασμένη. Μέσα στὰ ἀθῶα μαῦρα τῆς μάτια χορεύανε ἔντονα οἱ ἀπορίες καὶ οἱ ἐρωτήσεις. Ἔσκυψε κι' ἄρχισε ἐνοστικτώδικα κι' αὐτὴ τὰ κλάματα... Σηκώθηκε τότε σβέλτα καὶ ἔριξα νερὸ στὸ πρόσωπο τῆς μάνας. Μόλις μισάνοιξε τὰ μάτια τῆς καὶ μὰς εἶδε καὶ τοὺς δυὸ γονατιστοὺς μπροστὰ τῆς μουρμούρισε γιομάτη εὐτυχία.

Κ α τ ι ν ο ὦ. (Διακεκομμένα): Παιδιά μου... εἶμαι καλά... δὲν εἶναι τίποτα... (παρακλητικά) Ἄνδρέα, πήγαινε στὸ Βαρῶσι, πήγαινε στὴν εὐχή μου κι' ἡ Παναγία τοῦ Κύκκου νὰ σὲ προστατεύει. (Γιὰ λίγα λεπτὰ ἀκούεται κλασσιῆ μουσικὴ. Στὴν ἀρχὴ σιγὰ ποὺ ὅσο πάει δυναμώνει. Σταματᾷ ἀτότομα ἡ μουσικὴ καὶ ἀκούεται ἀμέσως ἡ φωνὴ τοῦ ἥρωα).

Ἄ ν δ ρ έ α ς : Ἔνα πρωὶ βρέθηκα ἀπάνω σ' ἕνα ἀμάξι φορτωμένο μὲ σακκιά σιτᾶρι ποὺ τραβοῦσε γιὰ τὸ Βαρῶσι... Σὲ λίγο ἄδικα προσπαθοῦσα νὰ ξεδιακρίνω τὸ χωριό μου. Μονάχα τὸ φρεσκοβαμμένο καμπαναριὸ τῶβλεπα γιὰ λίγα λεπτά. Σ' ἕνα στρίψιμο τῶχασα κι' αὐτό. Τότε τὸ κοκκαλιάρικο χέρι πούσφιγγε ἀπελπιστικά τὸ λαιμό μου βάλθηκε νὰ μὲ σφίγγει πιὸ ἄγρια... (ἔξεσπᾷ σὲ κλάματα).

Ἄ μ α ξ ᾶ ς : Αἱ παιδί, μὴ κλαῖς. Ὅλοι μας τὸ ἴδιο πάθαμε σὰν πρωτοφύγαμε ἀπ' τὸ χωριό μας. (τὸ ἀναφυλλητὸ συνεχίζεται). Θὰ συνηθίσεις, παιδί μου.

Ἄ ν δ ρ έ α ς : Μὲ κόντεψε ὁ καλὸς ἀμαξᾶς, μὲ κτύπησε χαϊδευτικά στὴ ράχη κι' ὕστερα μὲ τράβηξε καὶ μ' ἔβαλε νὰ καθίσω κοντὰ του. Κοιτοῦσα τώρα σὰν ἀφηρημένος τὰ βῶδια ποὺ μὲ τὸ ἀργό τους βάδισμα μὰς φέρνανε κάτω στὴ πρωτόγνωρη πολιτεία, στὸ Βαρῶσι! (Ἀκούεται κλασσιὸ ἐμβατήριο).

Ἄ μ α ξ ᾶ ς : Κοίτα, ἐκεῖ, παιδί μου. ἴσα, στὸ βάθος, βλέπεις;

Ἄ ν δ ρ έ α ς (ἐκπληκτος): Τί εἶναι;

Ἄ μ α ξ ᾶ ς : Ἡ Ἄμμόχωστος.

Ἄ ν δ ρ έ α ς. (Δειλά καὶ πιὸ ἐκπληκτος): Μὰ ἐγώ... στὸ Βαρῶσι θέλω νὰ πάω.

Ἄ μ α ξ ᾶ ς. (Μὲ συγκρατημένο χαμόγελο): Ἐκεῖ πάμε. Τούτη ποὺ βλέπεις εἶναι ἡ παλιὰ πόλις. Εἶναι γιομάτη χαλασμένες ἐκκλησιές, Τούρκους καὶ προκομμένες... .

Ἄ ν δ ρ έ α ς : Σὰ φτάσαμε στὸ Βαρῶσι, τᾶχασα. Ἄκουα θέβαια πὼς ἔχει μεγάλα, ἀψηλὰ σπίατα, μὰ ποτὲς μου δὲ φαντάστηκα τόσα πολλὰ καὶ τόσο κόσμο. Αἰσθάνθηκα τὸν ἑαυτό μου σὰν ἐλάχιστο μυρμήγκι. Καμπούρωσα, διπλώθηκα... Ὁ τρόμος γιόμισε τὸ εἶναι μου. Τὰ μάτια μου τρώγανε λαίμαργα τὰ πρωτοφανέρωτα κι' ἡ καρδιά μου γοργοκτυποῦσε δυνατὰ κι' ἄστατα... .

Κατεβήκαμε σ' ἕνα χάνι. Πῆρα τὸ ροζιάρικο χέρι τοῦ καλοῦ ἀμαξᾶ καὶ τὸν εὐχαρίστησα ἀπὸ καρδίας.

Ἄ μ α ξ ᾶ ς : Τίποτε, γιέ μου. Νᾶχεις τὴν εὐχή μου καὶ νὰ δεῖς καλὴ προκοπή.

Ἄ ν δ ρ έ α ς : Σ' εὐχαριστῶ.

Τακτοποιήσα ὕστερα τὰ πράγματα μου σὲ μιὰ γωνιά. Ντύθηκα, ξεσκονίστηκα κι' ἄρχισα νὰ ρωτῶ γιὰ δουλειά. Ὁ φόβος εἶχε πεθάνει μέσα μου. Μιὰ ἐπιθυμία ἀφάνταστα ζωερὴ κυκλοφοροῦσε μέσα στὸ αἷμα μου: Νὰ δουλέψω, νὰ δουλέψω.

Μοῦ δείξανε τὰ μαγαζιά κι' ἄρχισα βόλτα νὰ τὰ ἐπισκεφτοῦμαι. Τὰ πιὸ πολλὰ ἦτανε μπακάλικά. Πουλούσανε ὅπως στὸ χωριό μου ἀνάκατα, σαρδέλες, σαπούνια,

φωμιά, μονάχα πού τούτα δώ ἤτανε μεγάλα κι' εἶχανε πιδὸ πολλὰ πράγματα καὶ πολλὲς φανταχτερὲς λιχουδιές.

Στὸ πρῶτο μαγαζὶ ξανακοίταξα τὰ ρούχα μου, σφόγγισα μὲ τὰ χέρια μου τὰ παπούτσι μου, ἔκαμα τὸ σταυρὸ μου καὶ μῆκα.

Ἄ ν δ ρ έ α ς. (Μὲ πολλὴ εὐγένεια): Καλημέρα σας, κύριε.

Ἀ' Μ π α κ á λ η ς. (Μὲ εὐγένεια): Καλημέρα.

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Στὸν ἴδιο τόνο): Σᾶς παρακαλῶ πολὺ, μήπως χρειάζεστε κανένα ὑπάλληλο;

Ἀ' Μ π α κ á λ η ς (Ψυχρά): "Οχι!

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Πολὺ θλιμμένα): Πάτησα τὲς μαδημένες μου φτερούγες καὶ πήγα στὸ πιδὸ κάτω. Ξανά κοιτάξα τὰ ρούχα μου, τὰ παπούτσι μου. Κάνω ξανά τὸ σταυρὸ μου. Μάλιστα τούτη τῆ φορά μουρμούρισα καὶ τὸ «Πάτερ ἡμῶν».

Ἄ ν δ ρ έ α ς: Καλὴ μέρα σας, κύριε.

Β' Μ π α κ á λ η ς: Καλημέρα.

Ἄ ν δ ρ έ α ς: Σᾶς παρακαλῶ πολὺ, μήπως χρειάζεστε κανένα ὑπάλληλο;

Β' Μ π α κ á λ η ς (Ψυχρά): "Οχι!

Ἄ ν δ ρ έ α ς: Ἡ ἴδια ἱστορία συνεχίστηκε ἴσα μὲ τὸ βράδυ. Λὲς κι' εἶτανε ὅλοι τοὺς συνηνομημένοι. Κανένας δὲν ἤθελε ὑπάλληλο, κανένας. Ἡ πίκρα σφράγισε τὴν τυραγνισμένη μου καρδιά. Τί ἔπρεπε νὰ κάμω; Ἀλήθεια, τί ἔπρεπε νὰ κάμω; Νὰ στραφῶ πίσω στὸ χωριό; ("Άγρια). "Οχι. "Οχι χίλιες φορές ὄχι. Προτιμοῦσα νὰ πεθάνω σὰν τὸ σκυλί ἐδῶ παρὰ νὰ στραφῶ πίσω κατατροπισσόμενος. (Ἄσπρασιτικά). Πρέπει νὰ βρῶ μιὰ δουλειά, πρέπει νὰ βρῶ μιὰ δουλειά. Μιὰ ὅποιαδήποτε δουλειά.

Τὴ νύκτα ἄνοιξα τὸ καλάθι πού μούδωσε ἡ μάνα μου κι' ἄδικα προσπάθησα νὰ φάω. Δὲν μπόρεσα. Ξάπλωσα καὶ βάλθηκα νὰ κοιμηθῶ. Τίποτα... Οἱ ψυχρὲς φάτσες τῶν καταστηματάρχων χορεύανε καγχάζοντας στὸν ὕπνο μου (ἀκούεται ἔνας ἄγριος χορὸς μαύρων πού διακόπτεται ἀπὸ ἀπαίσια καὶ συχνὰ χάχανα. Ἡ ἐκνευριστικὴ μουσικὴ συνεχίζεται. Τώρα μιὰ διαβολικὴ φωνὴ ἐπαναλαμβάνει τὰ ἴδια λόγια: «Θὰ σὲ πνίξουμε... Χά... χά... Θὰ σὲ πνίξουμε... χά... χά... Θὰ σὲ πνίξουμε... χά... χά...» Παύει ἀπότομα ἡ μουσικὴ).

Ἄ ν δ ρ έ α ς (ἄγρια καὶ τρομαγμένα): Βοήθεια. Βοήθεια. (ἀκούονται φωνὲς καὶ θόρυβος).

Ἀ' φ ω ν ή: Τί συμβαίνει;

Β' φ ω ν ή: Ποιὸς φωνάζει;

Γ' φ ω ν ή: Ἐδῶ, ἐδῶ... ἓνα παιδί... Ἐλάτε ἀπ' ἐδῶ...

Ἄ ν δ ρ έ α ς: Οἱ ἐρωτήσεις πέφτανε σὰ χαλάζι ἀπάνω μου. Ἐγὼ ἔτρεμα ἀκόμα ἀπὸ τοὺς φρικτοὺς ἐφιάλτες. Τί νὰ τοὺς ἔλεγα; Φοβόμουνα πῶς θὰ μὲ βγάζανε γιὰ τρελλό. Ἴσως ἀκόμα νὰ μὲ πετούσανε ἔξω στὸ δρόμο. Κοιτοῦσα τὴν ιδιοκτήτρια πού μὲ ἀγριοκοίταζε καὶ μοῦ κοβότανε ἡ ἀνάσα μου. Θεέ μου, βοήθησέ με. Βοήθησέ με.

Ἀνάμεσα στοὺς ζωντανοὺς ἐφιάλτες ξεδιάκρινα κι' ἓνα γέρο. Σίγουρα πού θάτανε τυφλὸς γιατί προσπάθησε μὲ τὸ ραβδί του νὰ μὲ πλησιάσει. Στὸ πρόσωπό του τρεμόπαιξε ὁ πόνος κι' ἡ φωνὴ του ἤτανε βαθειά, βιβλική.

Τ ὸ φ λ ό ς: Φύγετε ὅλοι σας. "Ονειρο ἐβλεπε τὸ παιδί, δὲν τὸ νοιώθετε; Φύγετε σᾶς λέω. (οἱ φωνὲς κι' ὁ θόρυβος χάνονται σιγά σιγά). Βοήθησέ με νὰ καθίσω κοντά σου. (μὲ ἀναστεναγμό). "Άχ... Πόσο περίεργος καὶ πόσο κακὸς εἶναι ὁ κόσμος.

Ἄ ν δ ρ έ α ς: Ἀναζήτησε τὰ χέρια μου πού τρέμανε καὶ τὰ ζέστανε μέσα στὰ δικά του. Αἰσθάνθηκα μιὰ ἀλλόκοτη ἀγάπη γιὰ τοῦτο τὸν τυφλὸ γέρο πού ἤρθε μέσα στὴ φρικτὴ νύκτα γιὰ νὰ μὲ συμφέρει καὶ νὰ μὲ ἐνθαρρύνει... Μοῦ ζήτησε καὶ τοῦ εἶπα τὴν ἱστορία μου. Ἀπὸ τὰ τυφλὰ μάτια πέφτανε ἀργά, ἀργά τὰ δάκρυα ἀπάνω στὰ χιονισμένα του γένεια.

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Πολὺ δειλά): Γέρο παπποῦ, γιατί κλαῖς; γιὰ μένα;

Τ ὸ φ λ ό ς: Ἀπὸ τὴ χαρὰ μου παιδί μου. Πάντα πιστεῦσα πῶς ὁ καλὸς Θεὸς ὁδηγᾷ τὰ βήματά μας σὲ τοῦτο τὸν κόσμο. Ἄλόφει πείστηκα ὀλότελα.

Ἄ ν δ ρ έ α ς : Τί θέλεις νά πείς; Δέν καταλαδαίνω.

Τ υ φ λ ό ς (αὐθόρμητα καί γιομάτος συγκίνησι): Νά, ἀπόψε δέ μ' ἔπαιρνε ὁ ὕπνος. Μιά ἐπίμονη σκέψη δελνόνιαζε τὸ νοῦ μου: (φωνή πού ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακρυνά): «Σήμερα, γέρο τυφλέ, δέν ἔκαμες καμμιά καλὴ πράξη... Δέν ἔκαμες καμμιά καλὴ πράξη... Καμμιά καλὴ πράξη...» Ἀληθινὰ παιδί μου δέν εἶχα κάμει καμμιά καλὴ πράξη καὶ σκέφτηκα πὼς ἐδῶ στὸ χάνι θαύρισκα κανένα πιὸ δυστυχισμένο ἀπὸ μένα γιὰ νὰ δεχτῶ τὸν πόνο του. Νά τὸν ξαλαφρώσω. Ἴσως ἀκόμα ναύρισκα κανένα κουρελὴ ζητιάνο κουτσό, ἢ ἀνήμπορο γιὰ νὰ τοῦ δώσω ἓνα κομμάτι ψωμί κι' ἴσως ἀκόμα νὰ τὸν καλοῦσα σπίτι μου, νὰ περάσει τὴ νύκτα. Μπαίνοντας λοιπόν, ἄκουσα πὺ φώναζες στὸν ὕπνο σου: «Βοήθεια. Βοήθεια» (μὲ ἀληθινὴ λίσθη καὶ μυσταγωγία). Ἀμέσως μέσα μου ἡ παλῆα φωνὴ ξανακούστηκε: «Βοήθησε τον, Βοήθησέ τον... Ὁ Θεὸς τὸν στέλλει... ὁ Θεὸς τὸν στέλλει...» (ἄλλος τόνος, ἀπαλά). «Πιστεύεις τώρα, παιδί μου, πὼς εἶναι θέλημα τοῦ Ὑψιστοῦ νὰ σέ συναντήσω»;

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Κατασυγκινημένος): Πιστεύω, παππού, πιστεύω... Πῆρα αὐθόρμητα τὰ γέρικα χέρια καὶ τὰ γιόμισα φιλιὰ... Σηκωθήκαμε ἄργα καὶ πήγαμε στὸ φτωχικό του. Ἐνα φῶς εὐτυχίας φώτιζε τὸ αὐλακωμένο του πρόσωπο. Μὰ κι' ἡ δική μου ψυχὴ πρωτοφτερούγισε χαρούμενη

Σὲ λίγες μέρες ἔγραφα τῆς μάνας μου.

«Πολυαγαπημένη μου μάνα,

Εἶμαι καλὰ καὶ τὸ ἴδιο ἐπιθυμῶ καὶ γιὰ σένα καὶ τὴν ἀδελφοῦλα μου τὴ Νίκη. Μάθε, καλὴ μου μητέρα, πὼς ἐδῶ στὸ Βαρῶσι μὲ βρῆκε ἡ καλλίτερα πρέπει νὰ πῶ πὼς ὁ Θεὸς ἔστειλε, ἓνα γέρο τυφλό καὶ μέφερε στὸ σπίτι του. Δέν ἔχει κανένα δικό του. Μὲ πήγε ὁ ἴδιος καὶ μέγραψε στὸ σχολεῖο. Λέει πὼς θὰ μὲ βοηθήσει νὰ τελέψω τὸ Γυμνάσιο. Τὸν ἀγαπῶ τὸ ἴδιο ὅπως καὶ σένα, χρυσή μου μάνα. Ἀλήθεια, ξέχασα νὰ σοῦ πῶ πὼς σὲ χαιρετᾶ καὶ μούδωσε νὰ σοῦ στείλω μιὰ λίρα γιὰ ν' ἀγοράσεις ἀλεύρι. Γράψε μου πὼς πάει ἡ Νίκη μας καὶ δώσε τῆς πολλὰ, πολλὰ φιλιὰ ἀπὸ τὸν ἀδερφό της τὸν Ἀνδρέα. Περιμένω σύντομα γράμμα σου.

Σοῦ φιλῶ τὴν δεξιὰν
ὁ υἱός σου
Ἄνδρέας.

Καὶ τὸ γράμμα τῆς μάνας μου δέν ἄργησε νάρθῃ.

Κ α τ ι ν ο ὺ (ἀκούεται ἡ φωνὴ τῆς μάνας σὺν ἀπὸ μακρυνά):

«Πολυαγαπημένον μου τέκνον Ἀνδρέα, χαίρε εἰς Βαρῶσια.

Σπεύδω πρῶτον νὰ ἐρωτήσω περὶ τῆς καλῆς σου ὑγείας καὶ ἔαν ἐρωτᾶς καὶ σὺ δι' ἡμᾶς, εἴμαστε ἐντελῶς καλὰ, δόξα τῷ ἀγίῳ Θεῷ, μέχρι τῆς στιγμῆς πού σοῦ γράφα.

Δέν ἔμπορεῖς νὰ φανταστεῖς πόσῃν χαρὰν μᾶς ἔδωσεν ἡ ἀγαπητὴ μου ἐπιστολὴ σου καὶ σὲ μένα καὶ στὴν ἀδερφή σου Νίκη. Μόνον δέν ἐννοήσαμεν πὼς ὁ Ἄγιος Θεὸς ἔστειλεν τὸν τυφλὸν γέροντα, τὸν ὅπο'ον ἀναφέρεις. Ὅπωςδῆποτε ἐξήγησέ μας διὰ νὰ καταλάβουμε καλύτερον. Νὰ ἀκολουθεῖς, τέκνον μου, πάντοτε τὴν ὀρθὴν ὁδὸν ἵνα ὁ Ὑψιστος σὲ βοηθεῖ πάντοτε. Ἐλαβον τὴν λίρα καὶ εὐχαριστῶ πολὺ τὸν προστάτην σου. Ἀγόρασα κριθᾶρι καὶ λίγο σιτάρι γιὰ νὰ ζυμώνουμε. Ἡ ἀδερφή σου σοῦ στέλλει ἀπειροὺς χαιρετισμοὺς ὅπως καὶ ὁ ἱερέας Παπᾶ Χρῖστος, ὅστις συνέταξε τὴν παρούσαν.

Νὰ μᾶς στέλλεις συχνὰ ἐπιστολάς.

Σὲ γλυκοασπάζομαι
ἡ μήτηρ σου
Κατινοῦ.

Ἄ ν δ ρ έ α ς : Ἦμουνα εὐτυχισμένος, ἀληθινὰ εὐτυχισμένος. (λίγη χαρούμενη μουσική).

Τὰ χρόνια γοργοκλήσανε (περῆφανα). Ἦμουνα τότε 18 χρόνων. Σωστὸς ἄντρας. Πανέτοιμος ν' ἀγωνιστῶ μέσα στὸ στίβο τῆς ζωῆς καὶ νὰ νικήσω. Μὲ τὸ δί-

πλωμα μάλιστα πούχα θα μπορούσα όπουδήποτε να ζητήσω δουλειά και να με δεχτούν. Μόλις θάπαίρνα το πρώτο μισθό μου θάγραφα και τής μάνας μου νάρθη με την άδερφόύλα μου στο Βαρώνσι. Θα ένοικιάζαμε ένα μικρό δωμάτιο και θα παίρναμε και τόν τυφλό παππού κοντά μας. "Άραγε θ' άποφάτιζε ν' άφήσει το μισοχαλασμένο του σπίτι; "Ένα βράδυ του τώπα. "Έμεινε για λίγο άκίνητος, σκεφτικός, ύστερα με πήρε με το τρεμάμενο του χέρι και μ' όδηγησε στην άκρη του δωματίου.

Τ υ φ λ ό ς (με πολλή κούραση κι' άσθενηκή φωνή): Κάτω από το τριστέλλι... είναι το σεντούκι μου... Βγάλε το έξω...

'Α ν δ ρ έ α ς: Καλά, παππού.

Τ υ φ λ ό ς: Νά, πάρε το κλειδί... Ξεκλείδωσε το.

(άκούεται ό ήχος του κλειδιού που τρίζει) "Άνοιξέ το (άκούεται ό τριγμός του) Κάτω, κάτω, στα δεξιά θα βρεις ένα πουγγί...

'Α ν δ ρ έ α ς: Νάτο, το βρήκα. Τί θέλεις να το κάμω;

Τ υ φ λ ό ς: Πάρτο.

'Α ν δ ρ έ α ς (έκπληκτα): Παππού!

Τ υ φ λ ό ς (άργά): Πάρτο... στο χαρίζω... "Ήθελα να κάμω ένα καλό για τή ψυχή μου...

'Α ν δ ρ έ α ς (τάχει χαμένα): Παππού, μα έσύ με μεγαλώσες, με μόρφωσες. "Όλα τά όφείλω σε σένα.

Τ υ φ λ ό ς (τόν διακόπτει): Τίποτα δέν όφείλεις σε μένα. (με κατάνυξι) Σε Κείνον... Σε Κείνον...

'Α ν δ ρ έ α ς: 'Αμήλωσε τά θολά του μάτια προς τόν ουρανό κι' έγυρε σαν το μαραμένο βασιλικό. (θλιμμένη μουσική).

(έντρομα) Παππού... παππού... (άκούεται θλιβερή μουσική κι' ό ήρωας ξεσπά σ' ένα άρράτητο άναφυλλητό. "Ή μουσική συνεχίζει άκόμα λίγο το λυγμικό της κλάμα).

'Α ν δ ρ έ α ς: Το σβυσμένο μου μεράκι να σπουδάσω ξαναζωνάνεψε τότε. Μπορούσα με τά λεφτά που μου άφησε ό τυφλός μου παππούς να πραγματοποιήσω τó μεγάλο μου όνειρο. Δέν ξέρω, μα τó αισθανόμουνα και σαν ύποχρέωση στην ιερή του μνήμη. Θυμόμουνα πάντα τά λόγια του: «'Η έπιστήμη είναι βραχιόλι χρυσό, γυιέ μου. Νά σπουδάσεις». (τ' άκόλουθα λόγια τά συνοδεύει σιγανή μουσική). Κι' ένα πρωινό βρέθηκα άπάνω σ' ένα μεγάλο καράβι πουφευγε για τήν 'Αθήνα. Κάτω στη προκυμαία ή μάνα μου που πολύ γέρασε έκλαιε άπαρηγόρητα. "Αδικα ή φτωχή άδελφόύλα προσπαθούσε να τή συνεφέρει.

'Α ν δ ρ έ α ς: 'Αντίο μητέρα. 'Αντίο Νίκη.

Κ α τ ι ν ο ύ (Κλαίοντας): Στο καλό... στο καλό, παιδί μου...

Ν ί κ η: Καλό ταξίδι, 'Ανδρέα. Νά μάς γράφεις. (Κλαίει, 'Ακούονται σφυριγμάτα του πλοίου κι' άγκυρες που σηκώνονται. Λίγη θλιμμένη μουσική).

'Α ν δ ρ έ α ς: Καί τά λευκά μαντήλια τους τάβλεπα σαν πληγωμένα πουλιά που ξεψυχούσανε (θλιμμένα) Φτωχή μου μητέρα... Φτωχή μου άδερφόύλα... (παίει ή μουσική) Κι' έξαφνα, εκεί πλάι τους, σαν σε όπτασία, ξεχώρισα τ' άδυνατισμένο κορμί του τυφλού παππού που μου κουνούσε και τó δικό του μαντήλι.

Τ υ φ λ ό ς (Φωνή σαν από τόν τάφο): Στην εύχή μου... Στην εύχή μου...

'Α ν δ ρ έ α ς: Τά μάτια μου βουρκώσανε... Σε λίγο χαθήκανε όλα κι' οι δικοί μου κι' ή προκυμαία κι' ή πολιτεία. Λίγοι μονάχα άσπροι γλάροι έπιμένανε άκόμα να μάς άποχαιρετούν με τά κρωξίματά τους. (άκούονται φωνές γλάρων), (άκολουθεί λίγη χαρούμενη κλασική μουσική).

'Α ν δ ρ έ α ς: "Ένα ήλιόλουστο πρωινό, μιá καινούργια πολιτεία, μεγάλη, φωτερή, κι' ώραία ξεπρόβαλε μπροστά στα έκπληκτά μου μάτια. (πολύ σταθερή φωνή). Δέ φοβήθηκα. Δέν ήμουνα πιά τó δειλό χωριατόπαιδο. "Όχι. "Ήμουνα ένας έφηβος, γιομάτος ζωή κι' όνειρα. Πολλά όνειρα. 'Εδώ είπα, σε τούτη τή πολιτεία τά όνειρά μου θα πραγματοποιηθούν. Καί ρίχτηκα με άπειρο κέφι στές μελέτες μου... Μέσα σε τούτον τόν καινούργιο πυρετό τής γνώσης, ή μόνη άλλαγή ήτανε τά γράμματα τής μάνας μου και τής άδελφής μου. Πάντα τά ίδια και γιομάτα συμβουλές,

σάν να μιλούσανε σ' ένα παιδάκι πέντε, έξη χρόνων. Μά γώ ρουφούσα λαίμαργα τή γύρη τής αγάπης τους πού ξεχειλούσανε και τὰ γιόμιζα φιλιὰ και δάκρυα. . . . Μιά μέρα γνωρίστηκα με μιὰ συμφοιτήριά μου. Μούκανε εντύπωση όχι τόσο ή όμορφιά της, όσο ή καλωσύνη κι' ή ευγένεια πού ακτινοβολούσε. Τήν λέγανε Σύνθια. Δέν ήξερα αν τήν αγαπούσα, μά πάντα έννοιωθα μιὰ άλλόκοτη ταραχή σαν τήν έβλεπα. Μιά φορά πολυ μ' ευχαριστούσε ή παρέα της και κάναμε συχνά έμεις οι δυο καλή συντροφιά. . . . (λίγη μουσική).

Περνούσανε λοιπόν έτσι τὰ χρόνια και κόντευα πιά να πάρω τò πτυχίο μου. Μιά μέρα τὰ λεφτά λείψανε. Πώς συνέβηκε, ούτε κι' εγώ δέν τò κατάλαβα καλά, καλά.

Ά ν δ ρ έ α ς: Σάς παρακαλώ, μπορείτε να μου δώσετε ακόμα £10.

Τ α μ ί α ς: Πολύ λυπούμαι, κύριε, αλλά δέν έχετε στόν τρεχούμενό σας παρά μονάχα έναμισυ λίρα.

Ά ν δ ρ έ α ς ("Εκπληκτος): Είσαστε σίγουρος;

Τ α μ ί α ς: Μά ναί, κύριε. Όρίστε τόν λογαριασμό σας.

Ά ν δ ρ έ α ς: Και τώρα; 'Η μελαγχολία άρχισε να μ' άγκαλιάζει ύπουλα. 'Η άπελπισία στάλαζε φαρμάκι στη καρδιά μου. (έντονα με θάρος) Σκέφτηκα τότε να δουλέψω. Ναί, ναί θα δουλέψω. Αυτό έλειψε ν' αφήσω τις σπουδές μου στη μέση γιατί λείψανε τὰ λεφτά. "Όχι. Χίλιες φορές όχι. Ρούφηξα κάμποσο άγέρα, τέντωσα τò στήθος μου, έσφιξα τές γροθιές μου και προχώρησα άποφασιστικά. . . . (μ' άπογοήτευση) Δέν βρήκα τὰ πράγματα όπως τὰ περιμένα. Κτύπησα πολλές πόρτες, παρεκάλεσα πολλούς ανθρώπους, μά κανένας δέ μούδωσε δουλειά. Κανένας. "Όλοι τους μού γυρίσανε τή ράχη τους. Μού φτύσανε κατά πρόσωπο τήν άηδία και τήν άρνησή τους. Γιατί άραγε; Γιατί; Τί είχα τέλος πάντων άπάνω μου πού τους έκανε να με διώχνουν; Ξανά τή νύκτα ήρθανε οι έφιάλτες των υπακάληδων και καγχάζανε. Δέν μπορούσα να κλείσω μάτι και τριγυρνούσα στους έρημους δρόμους. Μονάχα ή άδερφή μου ή νύκτα και τὰ κατατασασκισμένα μου όνειρα μού κρατούσανε συντροφιά. Κανένας άλλος. Κανένας. Μά δέν τὰ παρήτασα τὰ μαθημάτά μου. "Όχι. "Ήταν ή μόνη μου παρηγοριά κι ή μόνη μου σωτηρία. Περνούσα μέρες ολάκαιρες μ' ένα κομμάτι ξερό ψωμί. Σε λίγες μέρες, έλεγα, όλα θα τελειώσουν. Θάπαίρνα άπωσδήποτε τò πτυχίο μου και τότε (χαρούμενα) άντίο στερήσεις και φτώχεια. Συλλογίζομυ ακόμα τή μάνα μου και πρό παντός τήν άδελφή μου πού μεγάλωσε πιά κι' έπρεπε να βιστώ να δουλέψω για να τήν άποκαταστήσω. "Έτσι μονάχα θα έκλειε γαληνεμένη κι' ήσυχη τὰ μάτια της ή κακομοίρα, ή πολυβασανισμένη μου μάνα. . . . Και τού τυφλού παππού πώς θάβρισκε ήσυχία ή ψυχή του, αν δέν έπαίρνα τò πτυχίο μου;

"Ήμωνα νηστικός δυο δόλοκληρες μέρες. Πούλησα ό,τι μπορούσα να πουλήσω. Κι' έτσι δέ μού μένανε παρά μονάχα τὰ βιβλία μου και τò κοστούμι πού φορούσα. "Έπρεπε να πουλήσω τὰ χαρτιά μου. Άληθινά πολυ λυπόμωνα να στερηθώ τὰ φοιτητικά μου συγγράμματα. Τάχα τόσο αγαπήσει γιατί ήτανε ή μοναδική μου παρηγοριά. Μέσα μου μιὰ φωνή με παρότρυνε: (βαθεία σαν να άκούεται από μακριά) «Πούλησε τα. . . . Πούλησε τα. . . . Πούλησε τα. . . .».

Τὰ πήρα άγκαλιά γιομάτος άπελπισία και πήγα σ' ένα γειτονικό μου παιατζή.

Ά ν δ ρ έ α ς (δειλά): Κύριε, σάς παρακαλώ, θέλω να πουλήσω αυτά τὰ βιβλία. Πόσα μπορείτε να μου δώσετε; Δέν μ' άπάντησε. "Έμεινε και με κοιτούσε μ' ένα βλέμμα γιομάτο περιφρόνηση κι' οίκτον. 'Εγώ τάχασα. Γιατί, κύριε, με κοιτάτε έτσι. Συμβαίνει τίποτε;

Π α λ ι α τ ζ ή ς (σαν να φτίνει. Με περιφρόνηση): Δέν αγοράζουμε, κύριε, βιβλία από κτικιασμένους. Φύγετε. . . .

Ά ν δ ρ έ α ς (Με έκπληξη και άπελπισία): 'Η χακαιριά βυθίστηκε βαθειά μέσα στο πληγωμένο μου στήθος. Πολυ βαθειά. Μιά μεγάλη πληγή άνοιχτηκε άνεπανόρθωτα κι' αιώνια. . . . (άλλος τόνος, άργά) Κτικιασμένος. . . . Κτικιασμένος. . . . Κτικιασμένος. . . . Θεέ μου θα τρελλαθώ. . . . Θα τρελλαθώ. (με κάποια έλπίδα) Πρέπει να βρω ένα καθρέπτη να βεβαιωθώ. . . . να βεβαιωθώ. (γρήγορα) Να έκεϊ. 'Εκείνη ή βιτρίνα τού ζαχαροπλαστείου έχει ένα μεγάλο καθρέπτη. "Έτρεξα μ' όλη μου τή δύναμη, με τὰ υπολείμματα τής ζωής και τής έλπίδας φοκτωμένα σφικτά,

σφικτά (λίγη θλιμμένη μουσική συνοδεύει τ' ακόλουθα λόγια. "Εκκλητικός) Παναγιά μου, πώς κατάνησα! Πόση χλωμάδα απλώθηκε άπάνω μου· και τούτες οι μικρές, μικρές ρυτίδες πότε και πώς ξεφουτρώσανε; (σιγά) "Έχει δίκαιο ό παλητατζής εμει κτικιάρης (πιό έντονα) Κτικιάρης... (άργά και παρατεταμένα) Κ Τ Ι... Κ Ι Α... Ρ Η Σ... ..

"Όλα θαμπώσανε γύρω μου. "Ένοιωθα τές φλέδες μου να τεντώνουν άπάνω στο άνοιμακό μου πετσί, τά μηλίγγια μου να κτυπούνε άγρια, κι' ό πυρετός να με καίει. Τάβαλα στα πόδια σάν κάποιος να με κυνηγούσε. Τί ήθελα, ούτε κι' έγώ δέν μπορούσα να καταλάβω. Μιά στιγμή, ένας φρικτός πόνος δάγκωσε τó στήθος μου και μέσα στο σάλιο μου ένοιωσα κάτι τι άλλοιώτικο, τó άλμυρό. "Έφτυσα κατατρομαγμένος μέσα στη φούκα μου και σύρθηκα ίσα με τó κοντινό φώς τού δρόμου. "Άνοιξα άργά, άργά τó χέρι μου λές κι' ήθελα να παρατείνω τήν άγωνία μου. ("Άγρια φωνή γιομάτη παραγιά) Αίμα !!! Λιποθύμια κι' έπεσα άναίσθητος άπάνω στο ύγρό πεζοδρόμι. (άκούεται ό ίδιος χορός τών μαύρων με τά χάχανα και τές ίδιες, διαβολικές φωνές: «Θά σέ πνίξουμε... χά... χά... θά σέ πνίξουμε... χά... χά... θά σέ πνίξουμε... χά... χά...» Σιγά σιγά ή διαβολική μουσική ξεψυχάει. Μιά οοράνια μελωδία τήν άκολουθεί πού συνοδεύει τ' ακόλουθα λόγια.)

Κ α τ ι ν ο υ ("Η φωνή σάν νάρχεται από τó ύπερπέραν): Παιδάκι μου, δέν πρέπει να πεθάνεις... Σε καρτερούμε κάτω στο χωριό έγώ κι' ή αδελφούλα σου... κι' ό τυφλός παππούς σέ καρτερεί... "Έλα... κοντά μας... έλα κοντά μας... "Έλα κοντά μας...

Α ν δ ρ έ α ς (Ξυπνά, φωνές τρώμου): "Όχι. Δέ θάρθω. Δέ θέλω νάρθω μένα. (πιό σιγά) Είμαι άρρωστος. Πολύ άρρωστος. (γιομάτος άπελπισία κι' οδύνη) Θέλω να πεθάνω... Νά πεθάνω... ("Όσο πάει ή φωνή έξασθενεί σάν να τρέχει.) Νά πεθάνω... να πεθάνω... (με θαυμασμό κι' έκπληξη) Κι' εκεί, μέσα στη τρέλλα και τήν άπελπισία μου ξεπρόβαλε φωτοστεφάνωτο τάχνο πρόσωπο τού τυφλού παππού. Στάθηκε μπροστά μου κι' άνοιξε τά χέρια του να μ' έμποδίσει. "Έμεινα και κοιτούσα σάν τρελλός τή λευκή όπτασία. Τά χείλη του τρεμπούζιζαν κι' ή φωνή του σάν νάρχότανε από τόν κάτω κόσμο μουρμούριζε...

Τ υ φ λ ό ς (άργά): Δέν έχουμε τó δικαίωμα να πεθάνουμε... Μονάχα 'Ε-κείνος... 'Εκείνος... (πιό άχνά) 'Εκείνος...

'Ενοστικτώδρια γονάτια και προσευχήθηκα κατανοκτικά: ("Η προσευχή λέγεται άργά, έπιβλητικά κι' όσο πάει σέ πιό χαμηλό τόνο όσο πού να σήτσει έντέλως).

«'Ελέησόν με ό Θεός κατά τó μέγα έλεός σου και κατά τó πλήθος τών οϊκτιρμών σου έξάλειψον τó άνόμημά μου. 'Επί πλείον πλύνον με από τής άνομίας μου και από τής άμαρτίας μου καθάρισον με...»

'Η προσευχή μουκανε καλό. Ξαλάφρωσε ή πλακωμένη μου καρδιά. Πήγα και κάθησα παρα πέρα, κρατώντας τó κεφάλι μου μέσα στα χέρια μου. (σιγαυτό άναφυλλητό). Σε λίγο ξανάοθε ή ίδια σκέψη, πιό έντονη, πιό καυτή και μου βελόνιαζε τó φλογισμένο μου μυαλό: Είμαι κτικιάρης... (πιό έντονα). Κτικιάρης... (άγρια και παρατεταμένα). ΚΤΙ... ΚΙΑ... ΡΗΣ... Κι' άρχισα να τρέχω... να τρέχω... Κάποτε έπεσα άπάνω σέ κάτι σκαλιά άγκομαχώτας. (Λίγη μουσική).

Σ ύ ν θ ι α (γλυκεία φωνή γεμάτη τρυφερότητα και στοργή): 'Ανδρέα, 'Ανδρέα!

Α ν δ ρ έ α ς (Ξαφνιασθηκε): Ποιός με φωνάζει; Ποιός με φωνάζει; (έκπληκτα. Σιγά). Πώς βρέθηκα έξω από τó σπίτι της;

Σ ύ ν θ ι α (σάν να τού κάνει παρατήρηση): Κακό παιδί πού χάθηκες; 'Ανακάλυφα έπιτέλους τó δωμάτιό σου, μα μουπε ή σπιτονοικοκυρά πώς έχει δυό μέρες να φανεις. Σήμερα βγαίνουνε τ' άποτελέσματα στο Πανεπιστήμιο. Τό ξέρεις;

Α ν δ ρ έ α ς: "Έμεινα και κοιτούσα τ' άγγελικό πρόσωπο. Κάθητε πλάι μου και ζήτησε να μου πάρει τó χέρι.

Α ν δ ρ έ α ς (λίγο άπότομα): "Άσε με. Πήγαινε να βρεις ζωντανούς όπως είσαι κι' εσύ... 'Εγώ μονάχα με τούς πεθαμένους πρέπει να...

Σ ύ ν θ ι α (Τόν διακόπτει γιομάτη άπορία): 'Αγόρι μου, τί λόγια είναι τούτα;

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Ἄποτομα): Δέν εἶμαι τ' ἀγόρι σου. Οὔτε κανενὸς ἀγόρι εἶμαι ἐγώ. (ἔντονα): Μονάχα τῆς Μοίρας μου, τῆς Στρίγγλας τῆς Μοίρας μου εἶμαι τ' ἀγόρι τῆς. Κανενὸς ἄλλου. Κανενός...

Σ ύ ν θ ι α: Δέν ξέρω τί σοῦ συμβαίνει, Ἄνδρέα. Ἐγὼ πάντα κρατοῦσα μιά ξέχωρη θέση στὴν καρδιά μου γιὰ σένα. Μονάχα ποὺ δέν εἶχα τὸ θάρρος νὰ στὸ ἐξομολογηθῶ. Μὰ τώρα τὸ νοιώθω πὼς πρέπει νὰ φύγω ἠττημένη. Γειά σου.

Ἄ ν δ ρ έ α ς (γρήγορα): Σηκώθηκα ἀπάνω καὶ τὴν ἄρπαξα ἄγρια. (τρομαγμένα). Στάσου, Σύνθια. Στάσου. Πὼς θὰ μ' ἀφήσεις ὀλομόναχο;... Δέν τὸ νοιώθεις πῶς...

Σ ύ ν θ ι α (Ἀπορημένα): Τί δὲ νοιώθω;

Ἄ ν δ ρ έ α ς (μὲ τρομάρα μήπως τὴ χάσει): Κοίτα τὸ μούτρο μου. Δὲ βλέπεις τίποτα;

Σ ύ ν θ ι α (ἤσυχια): Τὸ βλέπω, εἶσαι πολὺ χλωμὸς κι' ἀδύνατος, μὰ τί σημασία ἔχει; Ὅλοι τώρα ἀδυνατίσαμε μὲ τὲς διπλωματικές.

Ἄ ν δ ρ έ α ς (μ' ἓνα συγκροτημένο εἰρωνικὸ χαμόγελο ποὺ καταλήγει σὲ κλάμα): Δέν τὸ βρῆκες, Σύνθια... Δέν εἶναι ἀπὸ τὴ μελέτη... Ὅχι... Εἶμαι... (μ' ἀπόφαση): Εἶμαι φυματικός, Σύνθια. (εἰρωνικά): Ψὲς πῆρα τὸ πρῶτο ἐπίσημο πιστοποιητικό. (ἀπότομα): Ἐκαμα αἰμόπτωση. Νὰ κοίτα τοῦτο τὸ χέρι γιόμισε αἵματα. Αἰμόπτωση, καταλαβαίνεις; (Πολὺ σιγά): Περίμενα μὲ ἀγωνία πὼς θὰ μοῦ γύριζε τὲς πλάτες καὶ θάφευγε. Θεέ μου, ἡ θλίψη βασίλεψε στὸ πρόσωπό τῆς. Προχώρησε καὶ μ' ἀγκάλιασε.

Σ ύ ν θ ι α (ἀναφυλλήτα): Ὅπως κι' ἂν εἶσαι, ὅτι κι' ἂν ἔχεις σ' ἀγαπῶ.

Ἄ ν δ ρ έ α ς: Μὰ τὸ σκέφτεσαι σοβαρά; Πάεις νὰ σκαλωθεῖς μ' ἓνα ἀποκληρο, μ' ἓνα κτικιάρη σὰν κι' ἐμένα;

Σ ύ ν θ ι α: Σῶπα, ἀγάπη μου, ὅλα θὰ διορθωθοῦν. Θὰ γίνεις καλά. (μὲ πίστη): Ἐντελῶς καλά. Λίγη καλὴ θέληση χρειάζεται. Τίποτα ἄλλο. (ὄνειροπόλα). Θὰ λάμψω ὕστερα στὸ μυρωμένο σου νησι καὶ θὰ δουλέψουμε μαζύ. (Μὲ λεποίηση): Εἴμαστε νέοι. Τὸ μέλλον εἶναι δικό μας. Θὰ τὸ κατακτήσουμε, Ἄνδρέα.

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Σὰν φτερογύσιμα ἐλπίδας): Ναί, Σύνθια, θὰ τὸ κατακτήσουμε. (Ἀκολουθεῖ μὴ μουσικὴ κινήφορα. Ἀρχίζει σιγά, δυναμώνει καὶ σβῆνει. Ἐδῶ πρόκειται νὰ δοθεῖ τὸ μεγαλύτερο μουσικὸ διάλειμμα).

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Πολὺ γέριχη, ἀργὴ καὶ σуртὴ εἶναι τώρα ἡ φωνὴ του): Σύνθια... Σύνθια...

Ἡ έ γ γ ο ν ο ύ λ α (πολὺ παιδικὴ φωνή): Μὲ φώναξες παππού;

Ἄ ν δ ρ έ α ς (κουρασμένα): Ὅχι ἐσένα, μικρὴ μου Σύνθια. Φώναξέ μου τὴ γιαιγιά σου.

Ἡ έ γ γ ο ν ο ύ λ α (πρόθυμα): Καλά, παππού... (φωνάζει): Γιαγιά... γιαγιά, σὲ θέλει ὁ παππούς.

Σ ύ ν θ ι α (πολὺ γέριχη, ἀργὴ καὶ σуртὴ εἶναι τώρα κι' αὐτῆς ἡ φωνή): Ἐρχομαι... Μὲ φώναξες Ἄνδρέα... Τί θέλεις;

Ἄ ν δ ρ έ α ς: Ἀποκοιμήθηκε τὸ ἐγγονάκι μας. Βοήθησέ με νὰ τὸ ξαπλώσω. (κουρασμένα) Ἄχ!

Σ ύ ν θ ι α: Μὰ τί ἔλεγες τοῦ παιδιοῦ, Ἄνδρέα;

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Πολὺ ἀργά): Ἐνα παραμῦθι, Σύνθια, ἓνα παραμῦθι... Τὸ δικό μας, ἀγάπη μου.

Σ ύ ν θ ι α (Κατασυγκινημένη): Καλέ μου, σὰν νᾶτανε χθές.

Ἄ ν δ ρ έ α ς (Σὰν ἠχώ): Σὰν νᾶτανε χθές...

(Ἀκολουθεῖ λίγη νοσταλγικὴ μουσικὴ ποὺ σβῆνει σιγά, σιγά σὰν ὄνειρο).

PAOLO MARLETTA

Σ Τ Ο Κ Α Σ Τ Ρ Ο

Τρέχανε με τὰ ποδήλατα στὸν ἀσφαλτοστρωμένο καὶ σχεδὸν ἐρημικὸ δρόμο, στοὺς πρόποδες τῶν λόφων τῆς Ἄρκολα· καὶ γρήγορα, ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς καλαμιές, πού φυτρῶνανε στὴν ἀκροποταμιά της, εἶδανε τὴ Μάγκρα νὰ κυλάει ἀργά—μὲ τὶς πλατιές της ὄχτες, μὲ δυὸ γεφύρια μὲ τριπλὰ τόξα—σὲ ἀπόσταση λίγων ἑκατοντάδων μέτρων· κατέβαινε ἀπὸ τὰ Ἀπένινα, πού ἀπὸ τὴ μιά μεριά κλείνανε τὸν ὀρίζοντα μὲ τὶς κορφές τους χιονοσκεπασμένες, καὶ προχωροῦσε στὴν ἀνοιχτὴ πεδιάδα ἴσαμε τὴ θάλασσα. Ἡ Τερέζα θέλησε νὰ σταθεῖ λιγάκι στὸ πέτρινο καὶ τσιμεντένιο γεφύρι, πάνου ἀπ' τὸ κίτρινο ποῦ νερὸ τοῦ ποταμοῦ. Σὲ κείνο τὸ σημεῖο, δὲν φαίνονταν μήτε ἡ πολιτεία, ἀπόπου εἶχαν ξεκινήσει, μήτε κείνη πού ζυγῶνανε.

Ἦστερα ἀπὸ μιά ἀκόμα στάση κάτου ἀπ' τὶς βαλаниδιές τοῦ δρόμου, νὰ ἡ ἀρχαία Σαρζάνα κλεισμένη σὲ μιά πράσινη καὶ νοπὴ ὕδρια. Μέσα ἀπὸ κείνο τὸ λαβύρινθο ἀπὸ στενοσόκακα, γεμάτα σπίτια τόνα πάνου στ' ἄλλο, δὲ φαίνονταν τὸ Κάστρο· μονάχα σὰ θγήκανε ἀπὸ τὰ στενά, τοὺς παρουσιάστηκε ξαφνικὰ στὴν κορφὴ ἑνὸς λόφου, τραχὺ καὶ σχεδὸν ἀπειλητικὸ πάνου ἀπὸ τὸ ἀγροτικὸ οἰκοδόμημα ἑνὸς μοναστηριοῦ. Πέρασαν τὸ γεφυράκι ἐνὸς χείμαρρου ὄλο χαλίκια πού ἦταν σχεδὸν ξερός, καὶ δυήκανε στὸ μεγάλο μὲ τὰ παλιὰ πλατάνια: ἡ σκιὰ ἀπὸ τὰ γυμνά κλαριά τους κυμάτιζε στὸ βάθος τοῦ δρόμου. Τὸ μοναστήρι πού τόχανε τώρα κάνει κολλέγιο, εἶχε μιά αἰλὴ τριγυρισμένη ἀπὸ κυπαρισάκια.

Ὁ Τζάκομο τράβηξε τὸ σκοινὶ τοῦ κουδουνιοῦ: ἦρθε νὰ τοὺς ἀνοίξει ἕνα πατρικὸ παπαδάκι μὲ τὸ σκούφο στὸ κεφάλι καὶ πρόθυμα δέχτηκε ν' ἀφήσουμε τὰ ποδήλατα στὴν εἴσοδο. Ἔτσι λέφτεροι πήρανε τὸ λιθόστρωτο δρομάκι πού ἀνέβαινε στὸ Κάστρο. Τὸ τοπίο ὅσο πῆγαινε καὶ ξάνοιγε μεγαλόπρεπο καὶ γρήγορα φάνηκε κ' ἡ θάλασσα, λαμπροκοπώντας. Μονάχα τὸ λιμάνι κ' ὁ κόλπος τῆς Στέπειτας φαίνονταν λιγάκι μεταποτισμένα.

Ἡ Τερέζα ἀκούμπησε στὸ μπράτσο τοῦ Τζάκομο, μὰ δὲ βάπρεπε νάναί τόσο κουρασμένη ὅσο ἤθελε νὰ κάνει ἀστειεύοντας: ἦτανε λίγο λαχανιασμένη μὰ ὄχι κουρασμένη. Φοροῦσε ἕνα γαλαζίνο φουζτάνι μὲ μανίκια ὡς τοὺς ἀγκῶνες, πολὺ πρακτικὸ γιὰ ποδήλατο, μὲ φαρδιὰ φούστα. Ἦταν ξεκάτωστη καὶ τὸ δέρμα της ἦταν πολὺ ἄσπρο. Τὰ ρόδινα μάγουλα κἀναν ζωηρὴ ἀντίθεση μὲ κείνη τὴ λευκότητα. Στριγιμένη στὸ μπράτσο ἐκείνου ἐξακολούθησε ν' ἀστειεύεται λέγοντας πὼς μπορεῖ νὰ βρῖσκανε στὸ Κάστρο τοὺς ἵππότες καὶ τὶς ἄλλοτινὲς ἀρχόντισσες, μὲ ρούχα δελουδένια ἀσημοκεντημένα καὶ μαλαμοκεντημένα, μὲ ἀκολουθίες ἀπὸ γελωτοποιοὺς σὲ μεγάλα, πολυθόρυβα δώματα.

Κείνο τὸ Κάστρο νὰ τόβλεπες ἀπόξω φαίνονταν σὲ καλὴ κατάσταση· ἀπὸ μέσα ὅμως ἦτανε λίγο πιόθερο ἀπὸ ἐρεῖπιο. Δὲν ὑπῆρχε μήτε ἕνας φύλακας: ὄλο ἐγκαταλειμμένο κ' ἐρημικὸ. Μπορούσες νὰ δεῖς ἀκόμα κανένα θάλαμο γιὰ τὰ σώματα φρουρᾶς, μὲ τὶς μύτερες ἀψίδες, ἀγροτικὰ πλακοστρωμένο καὶ μουτζουρωμένο ἀπὸ ἡμερομηνίες καὶ ὑπογραφές ἐπισκεπτῶν· καὶ κάτου στὴ βάση σκοτεινοὶ καὶ ὕγροὶ διάδρομοι. Τ' ἀγριόχορτα φυτρῶνανε ἀνάμεσα στὶς πέτρες καὶ στα τοῦθλα. Ὁ Καστρουῦτσο ἦταν πραγματικὰ ὁ φοβερὸς καπετάνιος πού τρέμανε τ' ὄνομά του οἱ κάτοικοι τῆς χώρας γιὰ πολλὰ χιλιόμετρα τριγύρω, ὡς τὸ Πιζάνο καὶ τὴ Λουκεσία. Ἀπόμυρα φαίνονταν ἡ Μάγκρα νὰ χύνεται μεγαλόπρεπα στὴ θάλασσα καὶ ν' ἀνακατᾶναι ἀόριστα χρώματα, ἀπὸ τὸ κίτρινο ὡς τὸ σταχτί. Ἀπὸ κάτω τους οἱ κόκκινες ἄκεπες τῆς Σαρζάνας φαίνονταν νὰ γλιστρᾶνε ἡ μιά πάνου στὴν ἄλλη, ἀκανόνιστα χωρισμένες ἀπὸ μικρὰ στενοσόκακα. Τοῦτο τὸ ἐπιβλητικὸ κ' ἀπειλητικὸ οἰκοδόμημα, ἀρχνισμένο ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο τοῦ Λούιν τὸν δέκατο αἰῶνα, καὶ πού ἀπὸ μέσα του εἶχαν περάσει πολλὲς χιλιάδες στρατιῶτες, ὁ χρόνος τόχε ροκανίσει καὶ μισογκρεμίσει, τόχε κάνει ἀθάο σαν τὸ χορταράκι, πού πατούσανε πάνου στὰ τεῖχη του, σαν τὰ λιγοστὰ συνεφάκια πού περνᾶν ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα. Κεῖνα τὰ κοντόχρονα τετραγωνικὰ τεῖχη, ἀνάμεσα στ' Ἀπένινα καὶ στὸ Τυρρηκικὸ πέλαγο πού λαμπροκοποῦσε στὸν ἥλιο, κλίνανε στὴν ἐσωτερικὴ μεριά καὶ κατεβαίνανε σ' ἕνα χώρο πού κάποτε θὰ ἦταν μιά αἰλὴ. Στὶς γιορτές τοῦτα τὰ προχώματα ἦτανε τόποιο γιὰ περίπατο καὶ κολασιό: στὰ χόρτα μέναν λαδωμένα καὶ τσαλακωμένα χαρτιά.

Ἐνα ἐλαφρὸ ἀεράκι ἔφτανε ὡς ἐκείνους, δίνοντάς τους τὴν ἐντύπωση πὼς βρι-

σκόντουσαν πιό ψηλά απ' όσο πραγματικά ήταν. Βλέπανε όλα τὰ γύρω χωριά, και τούς κάμπους με χρώματα διαφορετικά ανάλογα με τὴν καλλιέργεια, με τὰ σύνορά τους ἀπὸ φράχτες, ἢ πρινάρια, ἢ λευκές· και πίσω τους ἄλλα χωριά στὶς βουνοπλαγιές, και μεγαλύτερα απ' ὅλα τὸ Καστελνούβο και τὸ Φοσφινόβο. Στὸ δασάκι τοῦτου τοῦ τελευταίου θὰ μπορούσαν νὰ ἐπισκεφτοῦνε ἕνα ἄλλο κάστρο, ἕνα ἀπὸ τὰ τόσα πού εἶχανε οἱ Μαλσπῖνα στὰ μέρη ἐκεῖνα, κι' ὅπου εἶχε ἴσως φιλοξενηθεῖ ὁ Δάντης. Ὁ Τζάκομο τότε στὴν Τερέζα πού χαμογέλασε εὐχαριστημένη. Ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο, ἀκουμπισμένοι στὸ τειχάκι πού περιτριγύριζε τὸ ἀντίκωμα, θαυμάζανε σιωπηλὰ κείνο τὸ πανόραμα και θὰ θέλαν νὰ φυλάξουνε γιὰ πάντα τὴ θύμησή του: μὰ πάνου απ' ὅλα χαιρόντουσαν τὴν τρυφερὴ ἐμπιστοσύνη πού τούς ἔδωκε. Ὁ ἥλιος εἶχε χαμηλώσει, μὰ δὲ μπορούσες νὰ πεις ἀκόμα πὼς ἄρχισε νὰ σουρουπώνει· μονάχα πού ὁ ἀέρας γινόταν πιό ψυχρός.

Ἄργα με τὸνα του χέρι ἀγκάλιασε τὴ μέση της. Ἐκεῖνη δὲν ἀντιστάθηκε, μὰ σήκωσε τὸ κεφάλι της με μιά ἀπότομη κίνηση, ἀνασαιώντας τὸ ἀεράκι, μυρωμένο ἀπὸ τὴ μυρουδιά τοῦ νομποῦ χορταριού· ὕστερα σήκωσε τὸνα της χέρι νὰ σιάξει τὰ μαλλιά της πού τῆς εἶχε ἀναστατώσει ὁ ἄνεμος καθὼς μάλιστα ὁ ἀέρας ἐξακολουθοῦσε νὰ φυσάει, ἔμεινε με τὸ χέρι στὰ ξανθὰ της μαλλιά πού λάμπαν στὸν ἥλιο, ἐνὼ μέσα ἀπὸ τὸ τρίγωνο τοῦ κάτασπρου ἀγκῶνα της ὁ νέος ἔβλεπε ἕνα κομμάτι θάλασσας ἀπὸ τὶς ἐκβολές τῆς Μάγκρας ὡς τὸν ὀρίζοντα. Ξαφνικὰ ἀκούμπησε βαριά ἀπάνω του, ἐνθαρρύνοντας τὸ ἀπερίσκεπτο ἀγκάλιασμά του.

Τὸ αἷμα του ἄναβε. Τῆνε κοίταξε: με τὸ κεφάλι πάλι σκυφτό, κρατοῦσε τὰ μάτια πάνου στὶς στέγες τῆς πολιτείας, μὰ τὸ βλέμμα της ἦταν ἀπλανές. Πόρνευε νὰ συνεχίσει ὁ Τζάκομο νὰ τῆνε σφίγγει, και τότε κείνος κατάλαβε πὼς ἂν τὸδελε θὰ μπορούσε νὰ τὴν εἶχε κάνει δική του. Ἦταν ξεκάθαρο αὐτὸ πού θάκανε ὀποιοσδήποτε ἄλλος πού νὰ τὴν εἶχε ἀγαπήσει με μιά ἀγάπη διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν δικιά του: αὐτὸ πού ἐκείνη περίμενε, γιὰτὶ δὲν εἶχε καταλάβει τὸ ὕψος τῆς δικίας του ἀγάπης, ἢ γιὰτὶ τὸ ἐνστικτο πού ζύπναγε ξαφνικὰ, τὴν εἶχε νικήσει. Ὁ Τζάκομο ὅμως, ἀντὶς νὰ ἐπωφεληθεῖ, ἔνοιωσε τύψη πού εἶχε προκαλέσει κείνη τὴν εὐκαιρία. Ἡ ψυχὴ του πισσοδρομοῦσε ἔνοχη μπροστὰ στὴν ὀρμὴ τοῦ αἵματός, πού σφυροκοπώντας στὶς ἀρτηρίες του, τοῦ ὑπαγόρευε νὰ γείρει τὴν κοπέλα στὰ χόρτα. Τὸν κρατοῦσαν ὅμως δεμένον ὅλα τὰ ὄνειρα πού εἶχε κάνει γιὰ κείνη ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας βραδιά πού τὴν εἶχε δεῖ, ὅταν τοῦ εἶχε παρουσιασθεῖ σὰ βασίλισσα. Μὰ κείνα τὰ ὄνειρα, πού εἶχαν με τὴν περίσταση κάποια συνάφεια, τώρα τοῦ φαίνονταν μάταια. Στὴν πραγματικότητα ἐκεῖνος δὲν εἶχε μπόρσει νὰ καταλάβει αὐτὴ τὴν κοπέλα πού ξαφνικὰ τοῦ βάραινε ἀπάνω του, ἀφοπλισμένη ἀπὸ κάθε περηφάνεια: δὲν τὴν εἶχε ὑπερασπίσει μήτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της.

Ἔτσι τόνε νικοῦσε μιά ὀδυνηρὴ κατὰπληξή τῆ στιγμῆ πού ἡ ἐπιθυμία σφυροκοποῦσε στὴν καρδιά του, και κείνη περίμενε ἕνα λόγο ἐρωτικό, μιά χειρωνακία τρυφερότητας. Μιὰ ἀπέραντη λύπη τὴν πλημμύριζε γιὰ κείνη τὴν κοπέλα, πού, ἀπροσδόκητα και γιὰ κείνη τὴν ἴδια εἶχε σπρωχθεῖ ἀπὸ τὴν ζυπνημένη σκλαδιά τῆς σάρκας νὰ προσφερθεῖ στὸν ἄντρα, κάνοντας νὰ κατακλύσει ἰπὸν αἰσθησιασμὸ μιά ἀγάπη πού θάχε ἀκόμα νὰ ὀριμάσει στὴν ἔνταση τῆς ἀγνότητας. Ἡ κατὰπληξή δὲν τὸν ἔκανε νὰ σαστίσει, και με διαύγεια μελετοῦσε τὸν τρόπο νὰ προπεράσει αὐτὸ τὸ ἐμπόδιο. Κι' ὅμως ἐκείνη με τὰ μάτια μισόκλειστα τοῦ πρόσφερε τὸ πρόσωπό· τὰ χεῖλη του ἀκούμπούσανε κιόλας στὰ μάγουλά της, ἐνὼ με τὸνα χέρι τῆς ἀνασῆκωνε τὸ σαγόνι γιὰ νὰ πλησιάσει τὸ στόμα του.

Ναί, ἂν τότε θελήσει, θὰ μπορούσε νὰ τὴν εἶχε κάνει δική του ἀπὸ πολὺν καιρό· μὰ ἐπειδὴ τὴν ἀγαποῦσε στ' ἀλήθεια δὲν τότε ποτὲς ἐπιχειρήσει. Ἀκόμα και τώρα ἔνοιωσε πὼς θὰ τῆνε πρόδωκε ἂν ἐπωφελιόταν ἀπὸ κείνη τὴν ἀπροσδόκητη ἐγκατάλειψη. Τοῦ ἐρχόντουσαν τὸ νοῦ οἱ συχνές της ἀφηρημάδες, κείνο τὸ λῦγισμα τοῦ αὐχένα, σὰ λουλούδι ἀποκαμμένο ἀπὸ τὸν ἄνεμο. Ἐλα κείνα πού εἶχε ἀποκρούσει γιὰ νὰ τῆ σεβασθεῖ, καυμένη Τερέζα, τοῦ ξαναπαρουσιαζόντουσαν τώρα ὅλα μαζί τῆ στιγμῆ πού σπρωχόνταν σὲ μιά παρέκκλιση ἂν και πολὺ φυσικὴ. Ἐκείνη ἀκούμποῦσε ἀπάνω του τώρα με ὅλο της τὸ βάρος ὑψώνοντας τὸ πρόσωπό της με μιά ἔκφραση σχεδὸν πονεμένη· θὰ μπορούσε νὰ τὴν σκεπάσει με φιλιὰ· θὰ μπορούσε νὰ τὴν ἀγκάλιασει παράφορα. Μὰ ὁ Τζάκομο τὴν ἀγαποῦσε ἀληθινὰ, τὴν ἀγαποῦσε πάρα πολὺ. Πῆρε τὸ χέρι του ἀπὸ τὴ μέση της· τραβήχτηκε. Ἐκείνη ἔμεινε σὰν ἕνας πού μόλις βγαίνει ἀπὸ ὄνειρο, μόλις ζυπνάει, και ἀκούμπησε στὸ τειχάκι με τούς δυὸ ἀγκῶνες.

Ἡ σιωπὴ ζώηρευε ἀπ' τὸ ψιθύρισμα τοῦ ἀνέμου στὰ χόρτα. Ἀκουμπισμένοι κι' οἱ δυὸ στὸ τειχάκι, μὲ τὰ χέρια ἐνωμένα, κοιτάζανε μακριά, κατὰ τὴ θάλασσα· μάλιστα ἡ Τερέζα εἶχε ἀκουμπήσει τὸ σαγόνι τῆς στὸ χέρι καὶ κρατοῦσε τὰ μάτια τῆς χαμηλωμένα, λιγάκι πιὸ πέρα ἀπὸ τὸν περίβολο τοῦ τείχους, παιδιάστικα χολιασμένη: μὲ κείνον ἢ μὲ τὸν ἑαυτὴ τῆς; Κεῖνη ὅμως ἡ ἀνεμιζμένη σιγὴ τοὺς γαλήνευε.

Χαμηλὰ βλέπανε χωρικούς ἀνασκουμπωμένους, πού ἀπὸ τὸ Σαρζανέλλο κατεβαίανε στὴ χώρα μὲ καλὰθία στὰ χέρια: προσπερνοῦσαν τὴν πλατειούλα τοῦ Κολλέγιου καὶ χανόντουσαν στὸ δρόμο μὲ τὰ πλατάνια. Ἐνα κριστάκι ἀνέβαινε τὸ μονοπάτι τραβώντας μιά κατσίκα μ' ἕνα μακρὺ σκοινί, καὶ κάθε τόσο στεκόταν στανικά, ὅταν ἡ κατσίκα ἤθελε σώνει καὶ καλὰ νὰ βοσκήσει λιγάκι στὴν ἄκρη τοῦ πλακοστρωμένου μονοπατιού· κι' ἀπὸ κεί κάτω κοίταζε ψηλά, πέρα ἀπὸ τὰ λιγοστὰ σπίτια τοῦ Σαρζανέλλο, ὡς τοὺς δυὸ τους. Δὲν βαρύνονταν νὰ θαυμάζουν κείνο τὸ τοπίο τῆς Λουιτζιάνας. Ὁ Τζάκομο βάθελε νὰ κρατῆσει γιὰ πάντα κείνο τὸ πανόραμα καὶ νὰ μὴ λησμονήσει μήτε καὶ τὴ μρουδιά τοῦ χορταριοῦ, σὲ κείνη τὴν ὥρα τὴν κοντινὴ στὸ ἡλιοβασιλεμα. Μὰ πιότορο ἀπ' ὅλα τόνε τραβοῦσε ἡ Μάγκρα, γιὰτὶ τώρα εἶχε ἀρχίσει νὰ γίνεται ἀόριστα γαλάζια καὶ νὰ σμίγει μὲ τὴν πάχνη πού σκωνότανε κι' ἀπὸ τὶς δυὸ τῆς ὄχτες.

Ὅταν νόμισε πὼς ἦταν ὥρα νὰ γυρίσουνε, τότε μ' ἕναν τόνο στοργικὸ στὴ φωνή του ποῦδειχνε καθαρὰ τὴν πρόθεσή του νὰ λησμονηθεῖ ἡ προηγούμενη σκηνή. «Ναί, ὥρα νὰ πηγαίνουμε»—ξανάτε κι' ἡ Τερέζα ξεμακραίνοντας ἀπὸ τὸ τειχάκι. Καὶ κινήσανε γιὰ νὰ κατεβῶν. Στὸ ἀπότομο μονοπάτι πού κατέβαινε στὴν πλατειούλα τοῦ Κολλέγιου ἐκείνος τῆς ἔδωσε τὸ χέρι του, μὰ ἐκείνη ἔκανε πὼς δὲν τὸ πρόσεξε. Ὁ ὀρίζοντας πού στένεβε ἔκανε νὰ μεγαλώνει ἡ τύψη πού ἄφηνε ἕνα τοπίο, πού μπορεῖ νὰ μὴ ξαναγύριζε πιά νὰ δεῖ ἄλλη φορὰ: καὶ σὲ μιά ἀπὸ τὶς τελευταῖες στροφές τοῦ μονοπατιοῦ ἔριξε μιά ματιά πίσω του. Ὁ ἴλιος βασιλεύοντας ἔριχνε τὶς τελευταῖες ἀχτίδες του στὸν πύργο τοῦ Κάστρου πού ζωντάνεβε γιορτάσιμα καὶ γαλήνευε, λὲς κι' ἀπὸ κάποιο θαῦμα εἶχε γεμίσει κόσμος, στὶς αἴθουσες, στοὺς θάλαμους, στὰ δώματα, στὶς σκοπιές: δὲ θὰ παραξενεβόταν ὁ Τζάκομο ἂν πλήθος ἀπὸ δούλους παρουσιαζόντουσαν στὰ προχώματα νὰ τοὺς φωνάζουν πίσω μὲ χαρούμενες φωνές. Τότε στὴν Τερέζα, θέλοντας νὰ τὴν ἐγκαρδιώσει λιγάκι καὶ νὰ τὴν διασκεδάσει, καὶ πρόστεσε πὼς μπορεῖ ἀπὸ κάποια κακιὰ μάγισσα νάχε φανεῖ τὸ κάστρο ἐγκαταλειμμένο καὶ μισοερειπωμένο.

Ἐκείνη ἄκουγε χαμογελώντας, καὶ τέλος βάζοντας τὸ χέρι τῆς στὸν ὦμο του εἶπε ξερα: «Τί ὄμορφα πού μιλᾶς! Δὲν καταλαβαίνω γιὰτὶ δὲ γίνηκες ποιητῆς ἀντὶς ἀρχιτέκτονας. Σὺ εἶσαι σωστὸς ποιητῆς...» καὶ λέγοντας αὐτὰ ἔκανε μὲ τὰ ὄμορφα χέρια τῆς μιά χειρονομία ποῦθελε νὰ δείξει κάτι πού χάνεται καὶ σκορπιέται στὸν ἀνεμο. Ἦταν φανερό πὼς ἔννοοῦσε τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Κάστρου, καὶ δὲν τὸλεγε γιὰ νὰ τοῦ κάνει κομπλιμέντο. Τί ἔπρεπε νὰ σκεφτεῖ γιὰ κείνην ὁ Τζάκομο; Ἡ καρδιά του ξεχείλιζε ἀπὸ πικρία, καὶ δὲν μπόρεσε παρὰ ν' ἀμυνθεῖ μ' ἕνα διασμένο χαμόγελο.

Τὰ κυπαρισσάκια τῆς μικρῆς πλατειούλας χτυποῦσανε στὴ γαλανὴ χλωμάδα τῆς ἐσπέρας. Ἐνῶ ὁ Τζάκομο ἀκουμποῦσε στὸν τοῖχο, ἡ Τερέζα πῆγε νὰ τραβῆσει τὸ σκοινὶ τοῦ κουδουνιοῦ τοῦ Κολλέγιου καὶ περιμένοντας ν' ἀνοίξουνε, ἔβαλε τὰ χέρια στὴ μέση σὲ μιά στάση κοῦρασης ἢ ἀπογοήτευσης, καὶ κοουσοῦσε τοὺς ἀγκῶνες πέρα—δῶθε. Μόλις ὅμως ἡ πόρτα ἀνοίξε καὶ ξαναπαρουσιάστηκε ὁ παπὰς μὲ τὸ σκουφί, σήκωσε ἀποφασιστικὴ τὸ κεφάλι. Πῆγαν νὰ πάρουν τὰ ποδηλάτα καὶ κινήσαν στὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ἐνῶ στὸν πηγαμιὸ κουβεντιάζαν κιόλας, τρέχοντας ἀνετα ἢ ἀνεβάνοντας πρὸς τὰ πόδια στὸν ἀνήφορο, τώρα ἀντίθετα, νοιάθανε τὴν ἐπιθυμία νὰ φτάσουνε γρήγορα στὴ Σπέτσια, καὶ δίχως πιά ν' ἀνταλλάξουνε καμιὰ λέξη, εἶχαν ἀνοίξει ταχύτητα. Ὁ Τζάκομο ἄφηνε τὴν Τερέζα νὰ πηγαίνει μπροστὰ γιὰ νὰ κανονίζει τὸ δρόμο σύμφωνα μὲ τὶς δυνάμεις τῆς, μὰ τώρα ἐκείνη ἔδειχνε μιά ἀνοχή, πού ἐκείνος δὲ τὴν φανταζόταν ἱκανὴ νάχει. Προσπερνώντας τὸ γεφύρι τῆς Μάγκρας ἡ κοπέλα δὲν ἔριξε οὔτε ἕνα βλέμμα στὸ μεγαλόπρεπο ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, πού κύλαγε μὲ ἀργὴ ἐπισημότητα στὴ σκιά τοῦ σούρουπου. Τὰ ξανθά τῆς μαλλιά ξανεμίζανε ἀπὸ τὸ πρέξιμο, σὰ γιὰ νὰ ξεφύγουνε ἀπὸνὰ χέρι πού ἀπλωνόταν νὰ τὰ πιάσει, καὶ στὴ σκιά τὸ γαλάζιο τῆς φουστάνι μαζέδοντας ἀπάνω τὸν ἀπαλὸ τὸ τελευταῖο φῶς ἀπὸ κείνη τὴ μέρα, ξεχώριζε σὰ λουλούδι πάνω ἀπὸ μιά σκοταδερὴ λίμνη.

Μεταφρ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΔΑΛΜΑΤΗ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΥΘΥΝΕΣ

Οί πλείστοι ἀπ' τοὺς νέους μας ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ποίηση ἐστρεφόμενοι πρὸς τὴν παράδοση καὶ κατασταλάζουν τὶς ἐμπνεύσεις των χωρὶς καθόλου νὰ σκοτίζονται γιὰ τὰ ποικίλα τεχνικὰ στολίδια ποὺ ἐθεωροῦντο ἀπαράιτητα στὰ παλαιότερα ποιήματα. Εἴμαι ἀπ' τοὺς πρώτους στὸ νησί μας ποὺ ἀθροογράφησε διακρίσσοντας τὴν ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσουμε τοὺς νέους ποιητοὺς δοοίμους.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ ὑπερβολές ποὺ παρατηρήθηκαν δημιουργοῦν σήμερα ἀρκετὴν ἀνησυχία.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νέους μας ποιητὲς ξανόχτηξαν σὲ μιὰ ἀδέσποτη στιχογραφία, ποὺ τὰ κύρια χαρακτηριστικά της εἶναι ἡ προχειρότητα, ἡ φλυαρία καὶ ἡ μπερδεμένη καὶ ἀντιποιητικὴ ἔκφραση ἰδεῶν, συνασθημάτων καὶ εἰκόνων. Μερικοὶ δίνουν τὴν ἐντύπωση ἀρνησιασμένων στιχοπλόων, ποὺ βλέποντας τὸ λειβάδι τῆς ποίησης λευτερομένο ἀπ' τοὺς γερασμένους πιά κανόνες τῆς στιχογραφικῆς, μπήκανε μέσα κ' ἐπιδίδονται μὲ πλήρη ἀσυνείδησιν σὲ ὄργια πνευματικιά.

Ἡ ποίηση μπορεῖ νὰ ἔχει ὡς σύμβολό της τὴν ἐπανάσταση, ποτὲ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἐναγκαλισθεῖ τὴν προχειρότητα καὶ τὴν ἀσυνείδησιν, γιὰ αὐτὲς πληγώνουν τὴν ὡραϊότητά της καὶ τὴν ταλαπωροῦν. Ἡ ποίηση θ' ἀποτελεῖ πάντοτε μιὰ μεγάλη τεχνικὴ δοκιμασία γιὰ τὸν ἀληθινὸ ποιητὴ. Μὲ τὸν ἀδέσμευτο στίχο καὶ τ' ἀποτίναγμα τῶν παλαιῶν τεχνικῶν στολιδιῶν δὲν σημαίνει ὅτι ἀλλάσσομαστε ἀπὸ ὅλες τὶς τεχνικὲς εὐθύνες.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἀφαιρεθεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ νέα ποίηση εἶναι ἐγγεῖρημα εὐχολοῦ. Τὸ ἀντίθετο εἶναι πολὺ δυσκολότερο καὶ δώσει κανεὶς ἀληθινὴ, καθάρια ποίηση μὲ βάση τὶς νέες κατευθύνσεις παρὰ μὲ τὶς παλιές. Οἱ εὐθύνες γίνονται τώρα μεγαλύτερες. Ἡ νέα τέχνη προϋποθέτει πρὸ προσεχτικῆ καὶ πρὸ κομματικῆς ἐργασίας.

Οἱ νέοι μας ποιητὲς ὀφείλουν νὰ προσέξουν αὐτὸ καὶ ν' ἀποφύγουν τὴ θλιερὴν κατάστασιν ποὺ δημιουργεῖται μὲ ποιητικὲς προσειρολογίαι καὶ ἀσυνείδησιν σὲ βάρος τῆς καθαρῆς ποίησης. Μὲ τὴν

προχειρότητα καὶ τὴν ἀσυνείδησιν ἐξυψώνεται ἡ ἐκφυλισμένη παράδοση ποὺ τείνομε σήμερον ν' ἀποτινάξομε καὶ ρεζιλεύομε τὴ νέα ποίηση, ποὺ φερόμαστε πὸς ἀγαποῦμε. Τὴν καλωσύνη καὶ τὴν προθυμία φιλοξενίας καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποὺ συναντοῦμε ἀπὸ μέρους τῶν διευθύνσεων διαφόρων φιλολογικῶν καὶ δημοσιογραφικῶν ἐκδόσεων δὲν πρέπει νὰ τὶς φανταζόμαστε σὰν στέφανα δάφνης καὶ διπλώματα πραγματικῆς ποιητικῆς ἀξίας στὰ κεφάλια καὶ στὰ χεῖρα μας. Κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ἐκδηλώσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν ἀπλῶς μιὰν ἀναγνώριση τῆς προστάθειάς μας, ἢ μιὰ ἐνθάρρυνση ποὺ παρέχεται μὲ τὴν ἐλπίδα — καὶ κάποτε μὲ ὀδύνη κατὰ τὴν ἰσχύοντα — γιὰ ἕνα καλύτερο ποιητικὸ μέλλον.

Ἡ ἐργασία, ἡ τεχνικὴ, σκληρὴ, κοπιαστικὴ καὶ σιωπηλὴ ἐργασία, ἡ περισυλλογὴ κ' ἡ αὐστηρὴ αὐτοκριτικὴ πρέπει πάντοτε νὰ θεωροῦνται, μαζὶ μὲ τὸ πηγαῖο ποιητικὸν αἶσθημα, τὰ ἀπαραίτητα προσόντα ἐνὸς ποιητῆ, καὶ ἰδίως ἐκείνων ποὺ ἀκολουθοῦν τὴ νέα ποίηση. Καὶ εἶναι μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ προσόντα μαζὶ ποὺ θὰ κατορθώσουν οἱ νέοι ποιητὲς νὰ προσφύξουν στοὺς καινούργιους ποιητοὺς δοοίμους σπέρνοντας στὸ διάβα τους λουλούδια, κ' οὐκ τσουκνίδες καὶ ἀγιάθια.

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΒΙΘΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δημητρικὸν Τσάκωνα: Χριστιανικὴ Κοινωνιολογία καὶ Ἑλληνικότης. Ἀθήνα 1954.

Ὁ τίτλος εἶναι ἐλκυστικὸς. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ βιβλίου πολυτελής. Ἀκαδημαϊκὴ τίτλος συνοδεύουν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα. Ἐπιβλητικὸς κατάλογος ἄλλων 23 «ἔργων τοῦ αὐτοῦ» εἶναι τυπωμένος στὸ ἐξώφυλλο. Καὶ εἶμαι προθυμὸς νὰ πιστέψω — γιὰ τὸ δόλος δὲν τεμαίρεται — ὅτι οἱ προσέσεις του εἶναι ἄριστες: ὅτι θέλει, ὅπως μᾶς λέει μὲ μετριοφροσύνη μόνος του, νὰ «συμβάλει εἰς ἕνα καλύτερον Ἑλληνικὸν μέλλον».

Μὲ καλὴ λοιπὸν προδιάθεση ξεκινᾶμε νὰ διαβάσουμε τὰ «Προλεγόμενα» ποὺ ἀποτελοῦν τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Opus 24 τοῦ κ. Τσάκωνα. Καὶ συναντᾶμε ἀμέσως — ἀμέσως τὴν ἀκόλουθη φράση:

«... τὴν ἐξορία εἰς Ἑλλάδα, ἀπ' τὴν ὁποίαν μὲ ἀπεμάκρυνε ἡ ἀνυπαρξία

του Δέοντος και η ήθικη τριβή της 'Ηγεσίας...».

Καλή η ήθικη τριβή της 'Ηγεσίας. 'Αλλά η «άνυπαρξία του Δέοντος»; Πρώτη φορά άνοου να γίνεται λόγος για μια γεωγραφική κατανομή της υπερωβατικής αυτής έννοιας, οα να προκειται για άγροτικό προϊόν η μετάλλευμα. Και γιατί «Έξορία εις 'Ελλάδα» άφου είναι φανερό ότι ο συγγραφέας έξορίστηκε - η αυτοέξορίστηκε - ά π ο τον τόπο του; 'Αλλά τέλος πάντων. 'Αποδίδουμε κάτι τέτοια lapsus στη σύγχυση, την πιζορία και την οδύνη που δοκιμάζει ο κ. Τσάκωνας; γιατί, όπως τονίζει ο ίδιος, «προσφορά οδύνης» είναι το έργο του. (Σπάνια συναντάει κανένας τόσο πετυχημένους αυτοχαρακτηρισμούς - είναι πραγματικά μεγάλη η οδύνη που δοκιμάζει ο άναγνώστης του βιβλίου του - από την κακοποίηση της λογικής, του μέτρου, της σοβαρότητας, άνομα και της γλώσσας, που διατοχεί ολόκληρο το έργο...).

'Αλλά προχωρούμε στο διάβασμα. Και βλέπουμε την παραπάνω σεμνή φιλοδοξία του συγγραφέα να μάς παρουσιάζει, κάτω άπ' τον τίτλο που άναφέραμε, «ένα άποσπάσμα από την σέφυρα» του: μια σειρά δοκίμια που διακρίνονται γι' αληθινά άουνήθιστη προχειρότητα, συνδυασμένη με μια πομπώδη ρητορεία που θάκανε όποιονδήποτε κακής ποιότητας δημοσιογράφο η πολιτευόμενο να κρινόσει από φθόνο. Δοκίμια πάνω στη «Θεολογία ός 'Επιστήμη», στον 'Ιωνα Δραγούμη, το Φώτο Πολίτη, το Βατικανό κλπ. που έχουν κάποια σχέση (έλάχιστη και κακά τοποθετημένη) με το χριστιανισμό και λίγη περισσό- τερη με την «έλληνιζότητα», αλλά καμμία άπολύτως με την κοινωνιολογία η οποιαδήποτε άλλη μορφή έπιστημονικής σκέψης. Δέν ξέρω σε ποιάν έπιστημονική ειδικότητα άναγορεύτηκε ο κ. Τσάκωνας ύφηγητής, όπως λέει, του Πανεπιστημίου του Innsbruck. 'Επιζώ όσ- τόσο γα το πνευματικό αυτό ιδρυμα, που έχει καλή φήμη, να μην ήταν στην κοινωνιολογία. Για να γίνει άντιληπτός χωρίς άλλες έξηγήσεις, παραθέτω ένα χαρακτηριστικό δείγμα της «κοινωνιολογίας» που μάς προσφέρει με οδύνη ο συγγραφέας (τα κεφαλαία άρχικά λέξων είναι όλα δικά του):

«'Ο πρώτος άστος που γεννάει πνευματικά η 'Ελληνική 'Αριστοκρατία είναι ο Γιαννιπούλος. Δέν είναι 'Εθνος,

δέν είναι Λαός, δέν είναι Παράδοσις, είναι 'Αριστοκρατία. Κι' άκριβώς, γιατί δέν είναι λαός, γι' αυτό δέν είναι Βυζάντιον. Είναι Γαλλία» κ.ο.κ.

Κι' έτσι εξακολουθεί το βιβλίο, πλούσιο σε στόφο και μελοδραμα και φτωχό σε νόημα - εκτός αν άρκεστεί κανένας για «νόημα» στη μών έμμονη ιδέα που διατοχεί όλα τα δοκίμια, μών ιδέα που ταυτίζεται περίπου με τη γνώριμη όσο κι' άόριστη παράσταση της τυποποιημένης πιά λέξης των πανηγυρικών: «έλληνοχριστιανισμός. έλληνοχριστιανικός».

Κρίμα. Το θέμα της εθνικής μας παράδοσης, το πρόβλημα της σχέσης έλληνισμού και χριστιανισμού, 'Ελλάδας και Δύσης, είναι πολύ μεγάλο κι' αξίζει σοβαρότερο χειρισμό, όχι ύστερικές και κακογραμμένες προσωπικές επιθέσεις κατά του Κοραή, του Ψυχάρη, του Βενιζέλου και πολλών άλλων - ούτε φτηνές δημοσκοπίες σαν την άκόλουθη για τον Κάβλο:

«'Ο ένδεής όδοιπόρος της Δύσεως που με το δισάκι του άναχωρητού έθαμε τον άνδρισμόν του εις την Ειρώπη, άφησε άταφόν τον 'Ελληνισμόν του και άδικαίωτον την οδύνην του. Χωρίς σύντροφον έτελεύτησεν εν 'Εσπερία. Και η 'Απελπισία με την Διάλυσιν έζορουν το πένθιμο έμβατήριο της κατερχομένης ψευδοελληνικής 'Αριστοκρατίας. Διότι η άριστοκρατία δέν προήλθεν από την 'Επανάστασιν, αλλά διότι η 'Επανάστασις δέν είχε 'Αριστοκρατίαν».

Ποίν συνεχίζει ο κ. Τσάκωνας την οδύνηρή προσφορά του θα του συνιστούσα φιλικά το άκόλουθο πρόγραμμα εκπαίδευσης:

α) 'Ελληνικά. Μια καλή γραμματική, είτε της καθαρεύουσας είτε της δημοτικής. 'Αλλά μία. 'Οχι πια φράσεις σαν «η έξάφρασις τή παραφορά με την αισθησι τής θαύτατης άόστασης».

β) Τυπική λογική και στοιχειώδη έπιστημονική μέθοδο - για να μη μιλήσω για έπιστημονικό ήθος. Δέ χρειάζεται λ.χ. ύποσμησίωση με παραπομπή σε άλλο συγγραφέα για να στηρίξει κανένας τη φράση: «... η σημερινή Κοινωνία παρουσιάζει άλλες σταδιοδρομίες, έντιμες κατά την κοινωνική τουλάχιστον ήθική».

γ) Στοιχεία κοινωνιολογικής ακριβολογίας. Να πληροφορηθεί ότι ούτε «'Αριστοκρατία» ύπήρξε ποτέ στην 'Ελλάδα, ούτε κι' αν είχε ύπαρξει μπορούσε να «γεννήσει άστους».

δ) Λίγη καλαισθησία στο ύφος — αν διδάσκεται. Πολλές εικόνες του, όπως η παραπάνω με την 'Απελλασία, τη Διάλυση και το πένθιμο έμβατήριο, θυμίζουν κατ' άτυχεστότατο τρόπο κακή άλληγορική ζωγραφική του περασμένου αιώνα. . . .

Ευχόμαστε μιά τέτοια μετεπαιδευση για να μην πηγαίνει χαμένη τόση πνευματική άνηουχία και τόσο καλό χαρτί. Γιατί έτσι πού γράφει τώρα ο κ. Τσάκωνας οε θυμίζει μονάχα, στίς Έξalles όσο και στενές σωβινιστικές του αντιλήψεις πάνω σε πνευματικά θέματα, τους Ρώσους «σαλαόφιλου» του δέκατου ένατου αιώνα. Θυμίζει, δυστυχώς, στο ύφος, έναν άνόνημο λιβελλο πού δημοσιεύτηκε πούν 7—8 χρόνια σ' ένα έλληνικό περιοδικό του έξωτερικού έναντιον του Θ. Γρίβα για την άριστή μετάφρασή του του Καβάφη, στα γαλλικά. Έβριζε τότε ο άνόνημος τό μεταφραστή γιατί, λέει, την εποχή πού ο έλληνομός πολεμάει με τό σπαθί στο ένα χέρι και τό ευαγγέλιο στο άλλο κλπ., κλπ. (δέν θυμάμαι βέβαια μ' άκριβεια τίς λέξεις, μ' αυτό ήταν τό νόημα) βρέθηκε αυτός (ο Γρίβας) ν' άσχοληθεί με τον Καβάφη, τον εκφυλο αυτό «με την ψυχή λούστρου». Πολύ, μά, πολύ θυμίζει εκείνο τό λιβελλογράφο ο κ. Τσάκωνας.

ΡΟΔΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

Εύας Βλάμη: Γαλαξειδί. 'Η μοίρα μιάς ναυτικής πολιτείας. Συλλογραφές Σπύρου Βασιλείου. Άθήνα, 1947.

"Όταν άνοιξα τό βιβλίο της Εύας Βλάμη, ήμουν κατάκοπος από ένα έξαντλητικό ταξίδι. Τ' άνοιξα έτσι, για μιά ματιά, για ένα φυλλομέτρημα, κι όμως προχώρησα στην άνάγνωση, άσυνασθητα σχεδόν, διότι με κατέκτησε ο πηγαίος, ευχάριστος, κι' έλκυστικός τρόπος της άφηγήσεως, ή ζωντανή γλώσσα της, κι' ή καλοδουλεμένη της φράση.

'Η άρχή του βιβλίου προδίδει τον εύσυνείδητο κόπο πού κατέβαλε ή Ε.Β. για να ξαναχώσει δυό τρείς φορές στο χαρτί τό ύλικό της, ως να καταλήξει στην τελική του μορφή. Οί πρώτες σελίδες παρουσιάζουν συνοχή μεταξύ τους κι' ή συγγραφέας προχωρεί με σταθερή άφηγηματική γραμμή, ξεροντας τι πρέπει να πει και πώς πρέπει να τό διατυπώσει. Άφηγείται άντικειμενικά, σαν να μην πρκειται για την ίδια της πατρίδα, κι' αν στο μισό και πλέον βιβλίο, αποκτά άμερίστη την εμπιστοσύνη μας σ' ότι ιστορεί, τό κατορθώνει αυ-

τό διότι μπορεί να βγάξει τον έαυτό της έξω από τον κόσμο πού περιγράφει. Ξεκινά με πολύ καλές βάσεις στο χρονικό της, έλέγχει τό ύλικό και άραιρεί ό,τι μπορεί να μην παρουσιάζει πού ενδιαφέρον, άποφεύγει τίς περιττές πορκεβάσεις, ζωντανεύει μπρός στα μάμας σ' ότι ιστορεί, τό κατορθώνει αυτια μας πρόσωπα και πράγματα περασμένης εποχής μεγαλείου του Γαλαξειδίου, εμπιστευομένη και σε μιά τμυστικά, τους πόθους, τους έρωτες, τίς πάρες και τους μόχθους των κατοίκων του. Σιγά-σιγά όμως ή συγγραφέας άρχισε να μην έλέγχει με την ίδια αυστηρότητα τό ύλικό της, ούτε να έξεργάζεται τη φράση της, με την αυτή όρεξη κι' έπιμονή. Στίς πρώτες σελίδες, πού τόσο άνετα κι' ευχάριστα κυλούσαν, άρχισαν να προστίθενται κι' άλλες, με παρεκβάσεις κοραστικές, περιγραφές πού δέν πολυενδιαφέρουν, και τό σπουδαιότερο: ή αφήγησή άρχισε συνεχώς να χάνει την άντικειμενικότητά της και να γίνεται ύποκειμενική. Τά προτερήματα άρχισαν να μεγαλοποιούνται τά δε έλαττώματα να μετριάζονται. Και ύπάρχουν σημεία πού μού θύμισαν κάποιες εύγλωττες Συμφωνίες, πού ύψώνουν την Πατρίδα τους στους έπτά ουρανούς, κι' αντί συμπάθεια προκαλούν την άποτροφή, για τό κομπασμό και για τίς άνεξαντλητες κοραστικές λεπτομέρειες πού παραθέτουν, και πού για ένα ξένο είναι άποόσιτες και άχρηστες μαζί. Βέβαια ή Ε.Β. δέν φθάνει στο σημείο αυτό, πάντως παρασύρεται σε λεπτομέρειες πού αν ένδιέφεραν τον καθένα, τότε θα έπρεπε να μην ύπάρχουν στον κόσμο πράγματα πού... να μην προκαλούν ένδιαφέρον. Ξέρω πώς θα δυσανεστήσω την Ε. Β. με τά τελευταία τοῦτα λόγια, διότι άλλωστε μετά τό Σκελετόβραχο πού βραβεύτηκε, και τίς εύνοϊκές κριτικές πού γράφτηκαν και για τά δυό της βιβλία, θα έχει συνθίσει σε καλά μόνο λόγια και θ' άμφισβητήσει ίσως ότι ειλκρινής μου πρόθεσις είναι να μην την άδικήσω στην κρίση μου. "Αν όμως, με τη σειρά της ανατρέξει 7—8 χρόνια πίσω, θα όμολογήσει πιστεύω στον έαυτό της, ότι στην άρχή στάθηκε πούλ αυστηρότερη κι' απαιτητικότερη από τον έαυτό της, ενώ στο τέλος έδειξε μιά άσυνχώρητη έπεικεια. Τονίζουμε, όμως, πώς και τό τέλος, παρὰ τά χάσματά του, έχει σελίδες αξιόλογες' άλλωστε στίς σελίδες 93—94 κρύβεται ή ζήμη πού έπρό-

κειτο νὰ δημιουργήσει τὸ Σκελετόβραχο.

Θὰ τελειώσω μὲ μιὰ διαπίστωση ποὺ δὲν εἶδα νὰ ἔγινε ἀπὸ ἄλλους κριτικούς τῶν βιβλίων της: ὅτι ἡ Ε. Β. ἔχει μιὰ ἰδιότυπη ἐπιδειξίτητα στὴ διατύπωση λεπτῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων: «Στὸ στρίψιμο τῆς σκάλας, ἡ Ἀσήμω, ἡ μεγάλη θυγατέρα του, χύθηκε στὴν ἀγκαλιά του.

—Πατέρα, ἄχ, καλὲ μου πατέρα!...

Ὁ καπετάνιος κατάλαβε. Σὲ δύο μῆνες γίνθηκε ὁ γάμος...» (σελ. 35). Διεισδύει εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τῶν ἡρώων καὶ ἡρώιδων της, καὶ μᾶς χαρίζει ἀριστοτεχνιζὲς περιγραφὰς συναισθηματικῶν καταστάσεων. Μεγάλῃ ἐκφραστικῇ ωριμότητι δείχνει ἡ σελ. 33 ποὺ μοῦ ἀπέσπασε ἀνεπιφύλακτο θαυμασμὸ κ' ὡς σύλληψη κ' ὡς προσωπικὸ στυλ: «Τί εἶτανε; Τὸ μπρῖκι τοῦ καπετάν—Παναγιώτη, δυὸ σκοῦνες ἀπὸ τῆ Μαροῖφια, καὶ τοῦ καπετάν—Ἀγγελῆ τ' ὄμορφο τὸ μπάρκο, δὲ γυρίσανε. Δὲ θὰ ξαναγελάσει πιά ἡ καπετάνισσα, καὶ δὲ θὰ ξανατραγουδήσει ἄντρα καὶ παιδί. Κλεισμένη θὰ ζεῖ μὲ τὴ θύμησι κείνου ποὺ χάθηκε, κ' ὅταν, γοιὰ, μὲ τὴ κατάνοη μαντίλα σκεπασμένη, θὰ πάει στὴν ἐκκλησιὰ μιὰ τέτοια μέρα γυρισμοῦ, ὁ νοῦς της θὰ γυρίζει στὰ παλιά, καὶ τὸ δάκρυ της θὰ σταθεῖ στοῦ ματιοῦ της τὴ ροῖση. Σὰ θ' ἀπολύσει ἡ λειτουργιά, σφιγγοντας τὴν καρδιά της, θὰ πάει τὸ κατηφόρι γιὰ τὸ ἔξω της τ' ἀρχοντικό. Μὰ ὡς θὰ στοιβεῖ κει ἀπ' τὸν κάβο, θ' ἀγναντέψει ἀπ' τὸ Κεντρί ἕνα—ἕνα τὰ καρῖα καὶ θὰ θαρρεῖ πὼς εἶναι καὶ τὸ μπρῖκι τοῦ καλοῦ της. Μπροστὰ ἀπὸ τὸ θολωμένο βλέμμα της θ' ἀναστηθεῖ ὁ γάμος της, ὁ μισμῶς, ὁ πῶτος γυρισμὸς μιὰ τέτοια μέρα. Καὶ τώρα, νά! τὸν βλέπει χαμογελαστὸ μέσα στὴ δάρκα νὰ τῆς γνέφει... Ἡ γοιὰ—καπετάνισσα, ποὺ χρόνια τώρα πρόσμενε πὼς κάποια μέρα θάσμιγε μὲ τὸν καλὸ της, θὰ τρέξει γιὰ νὰ τὸν καλοδεχτεῖ καὶ νὰ τὸν ἀγκαλιάσει. Ἔτσι, θὲ νὰ τὴ βροῦν καταμεῖς τοῦ δρόμου μπρούμινα περμένη, μὲ τὴν δόμωρη μαντίλα στὸ κεφάλι.

—Ἡ θειά—Τοικῶ, —Θεὸς σωφρέσ' τηνε! — μᾶς ἄφηκε χρόνους σήμερα, ὡς γύριζε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ».

ΝΙΚΟΣ ΧΙΟΝΙΔΗΣ

Νίκου Καζαντζάκη: «Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται», Μυθιστόρημα, Διφφρος, Ἀθήναι, 1954, σ. 465.

Στὸ «Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται» ὁ Νίκος Καζαντζάκης παρουσιάζει μὲ δύναμη καὶ ψυχισμό τὸ σημερινὸ δράμα τῆς ἀνθρωπότητας καὶ ἐκφράζει, μὲ ἀπαράμιλλη δεξιότητα, τὴν ἀγωνιώδη πορεία τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν προσπάθειά του πρὸς ἐπιβίωση. Τὸ ὄλο μυθιστόρημα ἐκτιλίσσεται κυρίως γύρω ἀπὸ ἕναν ἀπλοῦχο βοσκό, ὁ ὁποῖος—συμφωνὰ μ' ἕνα ἔθιμο τῶν κατοίκων τῆς Λυκόβουνης— ἐξελέγη ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες τοῦ χωριοῦ, ποὺ βρισκόταν ὑπὸ Τοῦρκο Ἀγῶ, νὰ ζωντανέψει τὸ Χριστὸ κατὰ τὴν ἀναπαράσταση τοῦ Θεῖου Δράματος ποὺ ἐπικρατεῖ νὰ γίνῃ τὸν ἐπόμενο χρόνο.

Ἐν τῷ μεταξὺ φθάνουν στὸ Ἑλληνικὸ χωριὸ ὁ ΠαπαΦώτης, μαζὶ μὲ ἄλλους συγχωριανοὺς του, ζητώντας «χῶματα νὰ οἰκίσουν», γιὰτί οἱ Τοῦρκοι ἔκαψαν τὸ χωριὸ τους καὶ σκότωσαν τοὺς κατοίκους, ὅσοι δὲ γλύτωσαν ἤλθαν νὰ ζήσουν στὴ πλούσια Λυκόβουνη. Ὁ Παπα Γρηγόρης, ἐφημέριος τῆς Λυκόβουνης, ἀρνείται κάθε βοήθεια πρόσκοντας κάποια ἀφορμή, πὼς τάχα οἱ πρόσφυγες φέρνουν μαζί τους τὴ χολέρα.

Ἡ ὅλη δράση τοῦ ἀφιγήματος ἀρχίζει κυρίως ἀπ' αὐτὸ τὸ σημεῖο μὲ κεντρικούς ἥρωες τοὺς δυὸ ἱερεῖς καὶ τρεῖς νεαροὺς Λυκόβουσιώτες ποὺ ἔβαναν τὸ πᾶν γιὰ νὰ βοηθήσουν τὰ δυστυχισμένα ἀδέλφια τους.

Σημασία ὅμως δὲν ἔχει ἡ ὑπόθεση, ἀλλὰ ἡ χαρακτῆρες τοῦ ἔργου. Κάθε πρόσωπο ἀντιπροσωπεύει καὶ μιὰ δόκλιση τάξη ἀνθρώπων—κάθε φράση καὶ μιὰ κοινωνικὴ θεωρία—κάθε διάλογος καὶ μιὰ ἐπισκόπηση τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων κοινωνικῶν ρευμάτων καὶ ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς μας. Σὲ πολλὰ σημεῖα ὁ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου σταματᾷ γιὰ νὰ ὑποβάλει στὸν ἐαυτὸ του τὰ ἴδια ἐρωτήματα καὶ νὰ σκεφθῇ ἂν συμφωνεῖ ἢ ὄχι μὲ τίς ἀπαντήσεις καὶ τίς λύσεις ποὺ δίδουν οἱ ἥρωες τοῦ Καζαντζάκη.

Βέβαια σὲ μερικὰ σημεῖα ὑπερβάλλει κάπως ὁ συγγραφεὺς παραιορόμενος ἴσως ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του νὰ πραγματοποιήσει τὸν ἀρχικὸ σκοπὸ του, δίδοντας του τέτοια μορφή καὶ περιεχόμενο ὥστε νὰ τὸν κάμει εὐκολοχώνευτη τροφή γιὰ τοὺς περιοσότερους ἀνθρώπους τοῦ αἵωνα μας.

Ὁ Καζαντζάκης ἐπιδίδει μὲ τὸ βιβλίον αὐτὸ νὰ προβάλλει τὴ συνεχῆ καταδίωξη τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του, τὴν προσήλωσι στὰ ἄ-

τομικά συμφέροντα, την xenότητα των ανθρωπίνων αισθημάτων, την έλλειψη άνωτέρων πνευματικών ενδιαφερόντων. Όπως στην κοινωνία έτσι και στο βιβλίο υπάρχουν θέματα οι εξαιρέσεις, αυτές όμως είναι πολύ λίγες και συνήθως ενώ είναι δυνατές σε ψυχική δύναμη είναι άνισχυρες στην τελική ανάμειξη τους με το δίχρω του ισχυρού...

«Απάντηση στην άτομική δόξα» και «μαρτυρία ενός μαχητικού Χριστιανισμού που ζυγίζει όχι τις λέξεις αλλά τις πράξεις» χαρακτηρίζει το έργο αυτό του Καζαντζάκη ο Όλλανδός ποιητής Den Doolder στον πρόλογο του στην όλλανδική μετάφραση του Έλληνικού μυθιστορήματος. Έγώ θα το χαρακτηρίζα «η πιεχή άληθινή πραγματικότητα της σημερινής κοινωνικής ζωής». Γι' αυτό άλλοτε ο «Χριστός ξανασταυρώνεται» γνώρισε τόση επιτυχία και μεταφράστηκε σε τόσες γλώσσες, αλλά και γι' αυτό ίσως προκάλεσε τόσες συζητήσεις. Γι' αυτό αιχμαλωτίζει τη ψυχή το άναγνώστη, κρατάει αδιάπτωτο το ενδιαφέρον και δημιουργεί δραματική ένταση. Γιατί μιλά με τη γλώσσα όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως εθνικότητας, θρησκείας και γένους, γιατί συγγεντώνει όλες τις αρετές και τις κακίες του ανθρώπου και μαζί όλες τις αγωνίες και τις αναζητήσεις του.

ΧΑΡΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ίταλοί εκδότες — «Λεξικό έργων και προσώπων» — Βιβλία — Βραδεία — Το XVII Συνέδριο Φιλοσοφίας στη Νάπολη.

Ένας από τους πιο «μαχητικούς» εκδότες της Ιταλίας είναι ο Εινάουτι, που διακρίνεται πάντα για τις καλλιτεχνικές του εκδόσεις, το γούστο και την πρωτοτυπία του. Το 1951 άρχισε τη σειρά εκδόσεων «I Gettoni», που τη διευθύνει ο ξεχωριστός λογοτέχνης Έλιο Βιτορίνι. Σήμερα η σειρά αυτή βρίσκεται στον πέμπτο χρόνο της και έχει δώσει 31 Ιταλικά βιβλία και τέσσερα ξένα. Σκοπός της είναι να παρουσιάσει καινούργιους λογοτέχνες, ή να δημοσιεύει έργα άλλων γνωστών συγγραφέων. Η πρωτοβουλία αυτή του Εινάουτι είναι από τις λίγες εκδοτικές πρωτοβουλίες μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, που δείχνουν ένα δρόμο σταθερό και την πίστη σε μια αισθητική γραμμή. Τα περισσότερα βιβλία της σειράς των «Gettoni» έχουν θέμα τον πόλεμο και την αντίσταση.

— Στο τελευταίο συνέδριο της Έθνικής Ακαδημίας των Lincei στη Ρώμη, στη Σχολή των Ιστορικών, φιλολογικών και ή-

θικών επιστημών, ο Ακαδημαϊκός Φραντζέσκο Γκαμπριέλι παρουσίασε τους εννιά τόμους του «Λεξικού Έργων και Προσώπων» που έγραψε τελευταία ο Οίκος ΜπOMPIANI.

Πρόκειται για ένα μνημειώδες έργο, ένα περίφημο λογοτεχνικό ρεπερτόριο (που άπλωταται και ως τα κυριώτερα έργα της επιστήμης και της μουσικής) πλούσια εικονογραφημένο, μια πραγματική εγκυκλοπαίδεια σ' αυτόν τον τομέα, για την οποία έχουν επί έξη χρόνια συνεργαστεί εκατοντάδες ειδικοί, κάτω από τη διεύθυνση επιτελούμενη από μεγάλους Δασκάλους για τα διάφορα είδη της λογοτεχνίας. Το έργο είχε μεγάλη κυκλοφορία στην Ιταλία και στο εξωτερικό. Μεταφράστηκε άμέσως στα Γαλλικά και τώρα ετοιμάζεται να εκδοθεί στ' Αγγλικά και Ισπανικά. Τέλος η Unesco αναγνωρίζοντας την σπουδαιότητα του έργου, με ψήφισμα του παραχώρησε την προστασία της.

— Στη σειρά «Οι μεγάλοι Ίταλοί πεζογράφοι» ο εκδότης Μονταντόρι πρόλαβε το μυθιστόρημα του Τριστάνου Βάρντι «ο άποδιωγμένος», που το 1952 είχε τιμηθεί με το θραύτο Βενετίας. Πρόκειται για ένα δυνατό μυθιστόρημα γύρω από τη μεταπολεμική κρίση, που σήμερα είναι πιά ξεπερασμένο και έχει αξία μοναχά σαν ντοκουμέντο. Ο πρωταγωνιστής του ζει τόση άπελπισία και τόση φρίκη, που δύσκολα μπορεί να την σπκάσει ανθρώπινο πλάσμα. Ένώ στις πρώτες σελίδες παρουσιάζεται το πορτραίτο ενός νέου έργατή, δειλού, προωρισμένου ν' άναζητήσει στη μοναξιά τον εαυτό του, ύστ'ρα από ένα βουβαρισμό, άφου κάνει τη μάνα και την άδελφή του, θγαίνει από το νοσοκομείο με το πρόσωπο φρυγτά παραμορφωμένο, καταρακιδάει στην ύποπτη ζωή και είναι τώρα μόνο το τέρας (με μία τερατώδη όδύνη μεταφυσική) που ζει σ' έναν κόσμο από λάμψεις — έναν κόσμο καθώς μπορούσε να φαίνεται άμέσως μετά τον πόλεμο. Στο τέλος σκοτώνει την κόρη μιάς γριάς — του μοναδικού ανθρώπου που του είχε δείξει συμπόνοια.

Το μυθιστόρημα ξετυλίγεται στα χαλάσματα ενός παλιού στρατώνα που έχει βουβαριστεί και που ο πρωταγωνιστής κάνει το φύλακα μόλις θγαίνει από το νοσοκομείο.

— Το Premio Titanus για διήγημα (500.000 λιρέτες) δόθηκε στον Μάσιμο Φραντσιόζα, ένα νεαρό λογοτέχνη συνεργάτη της «Φιέρρα Λεττεράρια», για το διήγημά του «Ένα γυναικείο φουστάνο».

— Το XVII Έθνικό Συνέδριο Φιλοσοφίας έγινε στην Νάπολη από τις 18 έως τις 22 του Μάρτη. Συζητήθηκαν τρία θέματα: «Το πρόβλημα της ιστορικής έμπειρίας» και «Τέχνη και λεκτικό».

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΔΑΛΜΑΤΗ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ή Λογοτεχνία

Ο καθηγητής κ. Μπρούνο Λαβανίνι, διευθυντής του Ίταλικού Ίνστιτούτου, προσέφερε στον ύπουργό παιδείας κ. Γερκουστόπουλο το γινωστό «Νεοελληνικό Τρίπτυχο» καθώς και τα δυο πρώτα Βυζαντινά κείμενα «Επιστολά Βαρλαάμ» και

«Ζωή» του «Αγίου Λουκά από την Ίζολαν», έημοσιευμένα σε, συλλογή του Ίνστιτούτου Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών στο Παλέρμο, που διευθύνει ο ίδιος. Ο κ. Λαβάνι σαν μία ακόμα έκδηλωση της πνευματικής σφύριξης σχεσεν «Έλλάδας—Ιταλίας, την οποία τόσο θερμά προεβούει, παρεχώρησε στις 31 Μαρτίου την αίθουσα του Ίταλικού Ίνστιτούτου Ἀθηνών, για μία διάλεξη του κ. Γ. Πράτσικα. Ο έκλεκτος λογοτέχνης μās μίλησε και άνάλυσε περιεχνα τρία εξομολογητικά θέβλια, ίνα «Αναβίωση» του Κ. Ουράνη, τη «Βιονοσφία» του Κλ. Παράσγου, και τη «Νοσταλγία» του Κλαύδιου Μαρκίνα. Ἡ καλλιτέχνιδα του θεάτρου Ἀθηνά Κασσαθέη διάβασε με πολλή κατανόηση άποσπάσματα από τα παραπάνω κείμενα.

Με έγκαρδιότητα γιορτάστηκαν στο θέατρο Μουσούρη τα λογοτεχνικά 50χρονα του ποιητή Ἀγι Θέρου. Την οργανωτική έπιτροπή άποτέλεσαν εκπρόσωποι άπ' όλα τα λογοτεχνικά σωματεία, και 50 περίπου όνόματα τών γραμματιών, τών τεχνών και της έπιστημης ήσαν τα μέλη της τιμητικής έπιτροπής. Μίλησαν: ή κ. Λιλή Πατρικίου — Σκαζίκη, ό κ. Λ. Κουκούλας, ό κ. Γ. Σταμπολής, ή κ. Τατιάνα Σταύρου ή κ. Είρ. Κορηλάκη, ό κ. Ροζέ Μιλλιέξ, ό κ. Μελίης Νικολαΐδης, ό δέ ποιητής Κλαύδιος Μαρκίνας έκαμε έμμετρη προσφώνηση. Μ' αυτή την ευκαιρία, εύρτάτους λόγους έβινε γύρω στη λογοτεχνική δράση του Ἀγι Θέρου σ' όλες τις Ἀθηναικές έφημερίδες από γνωστούς λογοτέχνες και δημοσιογράφους.

Οι έφημερίδες της Θεσσαλονίκης δημοσίευσαν ένθουσιωδέστατα σχόλια για την διιλία του έδωσε ό κ. Θεμιστ. Ἀθανασιάδης—Νόβας στη Μακεδονική πρωτεύουσα με θέμα: «Ἡ Ψυχή της Ρουμελίας: στα τραγούδα τών θούων» του Γ. Ἀθανάου. Ἐν τώ μεταξύ ευμενέστατες κριτικές γράφτηκαν και για τη νέα ποιητική συλλογή «Ευδοκία» του Γ. Ἀθάνου. Τό τελευταίο αυτό θέβλιο του έκλεκτου ποιητή περιλαμβάνει, στις διακόσιες σελίδες του, μία σειρά τραγούδια πατριωτικά, φυσιολατρικά, αίσθηματικά, που ένωσαμε από τό 1940 και πέρα. Ο κ. Γ. Ἀθάνος εξέλεγή Ἀκαδημαϊκό. Κατέλαβε την έδρα της Λογοτεχνίας που είχε κενωθεί μετά τό θάνατο του Σωτ. Σκιπη.

Από τις ένδιαφέρουσες έκδόσεις που κυκλοφόρησαν τις μέρες του Πάσχα σημειώω τό δεύτερο τόμο τών «Απάντων του Διον. Σολωμού» με την έπιμέλεια του καθηγητή του Πανεπιστημίου κ. Λίνου Πολίτη, τρεις έκδόσεις του Κολλάρου, «Γλαυκοί Δρόμοι—Βορείνες Θάλασσες» Κ. Ουράνη, «Αιολική Γη» Ἡλ. Βενέζη, «Συνταγματάρχης Λιάτικιν» Καραγάστη, και μία έκδοση του Ἄετου «Μακεδονικές Ιστορίες» Γεωρ. Μόδη.

Ο διευθυντής της «Νέας Έστίας» κ. Πέτρος Χάρης που επέστρεψε τελευταία άπ' τη Νέα Υόρκη, έδωσε έκτεπέρα διάλεξη με θέμα «Μηνύματα από την Έλλάδα». Ἡ διιλία είχε μεγάλη έπιτυχία και πλήθος κόσμου κατέκλυσε την αίθουσα δι-αλέξεων του μεγάλου ξενοδοχείου Μάρμπιζον Πλάζα.

Γιά τό θάνατο της έκλεκτης και σεμνής πεζογράφου Είρηνης Ἀθηναιας, χήρας του Πολ. Δημητρακοπούλου, που, έκτος από τα διηνήματα, της και την άλλη εργασία της άφησε και σημαντικό άνέκδοτο έρ-

γο, τό διοικητικό Συμβούλιο της Έθνικής Έταιρείας Λογοτεχνών, άπέφασσε σε έκτακτη συνεδρίαση του:

1) Νά σταλεί συλλυπητήριο γράμμα στους συννενας, 2) Νά όργανωθεί λογοτεχνικό μνημόσυνο για τό έργο της συγγραφέως, 3) Νά δοθεί δωρεά 300 δρχ. σε άναξιοπαθέ: μέλος της Έταιρείας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνών εβράβευσε με άργυρο μετάλλιο τρεις γυναικες που έτιμησαν την Έλλάδα. Την Έλδα Νάζου, την Ἄννα Ἀποστολάκη και την Ἀγγελική Χατζημιάλη.

Τό Θέατρο

Τό μεγάλο θεατρικό γεγονός του Ἀπριλίου ήταν ό έρχομος στην Ἀθήνα του Έθνικού Γαλλικού Λαϊκού Θεάτρου, που έδωσε σειράν παραστάσεων στο θέατρο Κοτοπούλη. Τούτο τό Λαϊκό Θέατρο έκανε τη πρώτη εμφάνισή του πριν τρία χρόνια περίπου, με διευθυντή και σκηνοθέτη τον Ζάν Βιλάρ, στο θέατρο του Ἀνακτόρου του Σαγιο. Από τότε ό θίασος παίζει στο Παρίσι, και σ' όλες τις μεγάλες πόλεις αλλά και μικρές έπαρχιες της Γαλλίας. Σε διάστημα τριών χρόνων έδωσε 739 παραστάσεις σε 84 πόλεις.

Στάς Ἀθήνας τό Λαϊκό Θέατρο παρουσίασε τρία έργα. Τό «Σίντ» του Κορηλίου, τό «Ντόν Ζουά» του Μολιερου και τον «Ρουί Μπλάς» του Ουγκώ, με μεγάλη έπιτυχία. Κατάμστο ήταν κάθε φορά τό θέατρο Κοτοπούλη, στη δέ πρεμιέρα παρευρέθηκαν οι βασιλεις, τό διπλωματικό σώμα, πολλοί ύπουργοί και άλλοι έπισημοι. Έκτος του Ζάν Βιλάρ που είναι ό έμπυχωτής του Λαϊκού Έθνικού Θεάτρου, ό θίασος περιλαμβάνει και τόν γνωστό και συμπαθέστατο ζέν-πρεμιέ, Ζερά Φιλίπ, καθώς και άλλα γνωστά όνόματα της γαλλικής σκηνης.

Ο διάσημος Έλληνας σκηνοθέτης του Χόλλυγουντ, κ. Ἡλίας Καζάν ήλθε με τη σύζυγο του για λόγους άναφυξης στην Ἀθήνα. Ο κ. Ἡλίας Καζάν μελετά τις δυνατότητες να γυρίσει μελλοντικά ταινίες στην Έλλάδα και στη Τουρκία με πιθανή συνεργασία Έλλήνων ήθοποιών.

Θεωρείται θέβαιο ότι θά πραγματοποιηθεί στην Έλλάδα τόν Σεπτέμβριο, μεγάλο μουσικό και δραματικό Φεστιβάλ με ποικίλες έκδηλώσεις στο Ἀρχαίο Θέατρο Ἡρώδου του Ἀττικού, πιθανόν και στο θέατρο Ἐπιδαύρου. Ὁργανωτής του Φεστιβάλ θά είναι ό σκηνοθέτης της Μετροπόλιταν κ. Ντίνος Γιανόπουλος, ό όποσ εβρίσκεται εδώ, και έχει συνεχές επαφές με τούς ύπουργούς προεδρίας της Κυβερνήσεως και Παιδείας κ.κ. Γ. Ράλλη και Ἀχ. Γεροκωτόπουλο, και τούς γενικούς διευθυντάς τών κρατικῶν Σκηνών, κ.κ. Ί. Οικονομίδη και Αίμ. Χουσιούζιο. Σε τούτο τό Φεστιβάλ θά κληθούν να λάβουν μέρος και διάσημοι Έλληνες του έξωτερικού καθώς και ξένοι καλλιτέχνες.

Τό διοικητικό συμβούλιο της «Πανελληνιας Ένωσης Έλευθέρου Θεάτρου» συνήθε σε συνεδρίαση για να άποφασίσει με ποιο τρόπο τά έλεύθερα θεάτρα θά συμβάλουν στην πανελλήνιο εισφορά ύπέρ τών σεισμοπλήκτων Βόλου.

Γιά να τιμήσει τη μνήμη του Πώλ Κλωντέλ τό Έθνικό Θέατρο δίδει αυτόν τόν καιρό «Τόν Εύαγγελισμό» με σκηνοθεσία του Σολομού, και στους δύο πρώ-

τους γυναικείους ρόλους, τις κ.κ. Ρ. Μυράτ και Έλσα Βεργή.

Ή Μουσική.

Ή κ. Ζουζού Γαζή έδωσε ένα ρεσιτάλ χορού που έκανε ιδιαίτερη έντυπωση στους καλλιτεχνικούς κύκλους της πρωτεύουσας.

—Μεγάλη έπιτυχία έσημείωσε η συναυλία του πιανίστα Γ. Χατζήνικου. Ή Άθηνάικη κριτική τον κατέταξε σαν ένα από τα πλέον αξιόλογα ταλέντα του τόπου μας.

—Ή Έλλη Φαραντάτου, όπως κάθε χρόνο, εξέτελεσε μία συναυλία έργων Μπάχ σε άκκλησιαστικό όργανο τη Μεγάλη Δευτέρα.

—Ο Μουσικός και Καλλιτεχνικός όμιλος Άμαρουσίου διοργάνωσε μία συναυλία μικτής χωρωδίας υπό την διεύθυνση του κ. Κ. Χάγιου στις 6 και 7 Άπριλιου στο θέατρο Διάνα του Μαρουσιού. Το άξιολογώτερο σ' αυτή τη χωρωδία είναι ότι άπαρτίζεται από νέους και νέες της έργατικής τάξης, που ό κ. Χάγιος μέσα σε τέσσερις —πέντε μήνες έπλασε κι' έφτιαξε μουσικά στελέχη.

ΛΟΥΛΑ ΙΕΡΩΝΥΜΙΔΗ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΠΟΚ

Ο Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου προκηρύσσει διά το τρέχον έτος τον καθιερωθέντα ύπ' αυτού έτήσιον διαγωνισμόν διηγήματος με έπαθλον δέκα λιρών.

Ο διαγωνισμός διεξάγεται μεταξύ Έλλήνων Κυπρίων λογοτεχνών.

Τά διηγήματα πρέπει να είναι άνέκδοτα και έμπνευσμένα από την έλληνικήν ζωήν, εκτάσεως δέ ούχι μικρότερας των 6 δακτυλογραφημένων σελίδων έξαστον.

Τά ύποβληθησόμενα έργα πρέπει να σταλούν μέχρι της 31. Οκτωβρίου 1955 προς τών γραμματέα του Έλληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου κ. Μ. Κιτρομηλίδην, καθηγήτην του Παγκυπρίου Γυμνασίου, ταχ. νιβ. 34 εις Λευκωσίαν.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στις 4 Μαΐου ό κ. Πάτρικ Λη Φέρμορ μίλησε στη σειρά των διαλέξεων του Βρετανικού Ίνστιτούτου Λευκωσίας με θέμα: «Τά προβλήματα ενός συγγραφέα ταξιδιώτη».

—Στις 7 Μαΐου σε ειδική φιλολογική δειξίση στο σπίτι του κ. και της κ. Κ. Χρυσάνθη ανακοινώθηκαν τά έξης: Ν. Κραυδιώτη «Θέματα της Κυπριακής Λογοτεχνίας, Κ. Χρυσάνθη «Μαίρη Ο' Κόνορ» (μέ άπαγγελίες ποιημάτων της υπό της κ. Λούλας Χρυσάνθη) και Α. Πανάρετου «Γεωργικά λαογραφικά».

—Στις 11 Μαΐου ό κ. Κ. Κύρρης μίλησε στη σειρά των διαλέξεων του Έλληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου με θέμα:

«Εισαγωγή στην αίσθητική των Όμηρικών έπών και τών ήρωικών εποχών».

—Στις 22 Μαΐου ό Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου ώργάνωσε στο θέατρο «Ρόγιαλ» φιλολογικήν έορτή εις μνήμην του ποιητή Δημήτρη Λιπέρτη. Κατόπιν εισαγωγικής όμιλιας του προέδρου κ. Κ. Σπυριδάκι, ό κ. Χρ. Παπαχρυσόστομος μίλησε για τη ζωή και το έργο του ποιητή. Έν συνεχεία άπαγγέλλθηκαν χαρακτηριστικά πρηνήματα και εξέτελέσθησαν υπό του Μουσικού Συλλόγου Μότσαρτ συνθέσεις επί στίχων του Κυπρίου έαδρου.

—Έρωτάσθη στην Άμιμόχωστο η 25ετηρίς του Λυκείου Έλληνίδων Άμμοχώστου. Ή πρόεδρος κ. Μαρία Π. Ίωάννου εις γλαφυρόν λόγον της: άπέπτυξε την πλουσίαν φιλολογικήν, καλλιτεχνικήν, κοινωνικήν και έθνικήν δράση του Συλλόγου.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Λάμπρου Κ. Ρήγα: Το Βαγιόκλαδο. Παιδικό Θέατρο. Λευκωσία.

Πέτρον Χάρη: Έλληνες Πεζογράφοι. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ίωάννου Δ. Κολλάρου & Σίας Α. Ε..

Jean Lhermitte, της Γαλλικής Ίατρικής Άκαδημίας: Ο έγκέφαλος και η σκέψις. Η ένσάρκωσις του πνεύματος. Μετάφρασις Δημ. Ε. Χαροκόπου, ίατρού. Άθήναι, 1954. Έκδοσις Ίνστιτούτου Ίατρικής Ψυχολογίας και Ψυχικής Ύγιεινής.

Κώστα Τσαγκαράδα: Μωχάμετ Ναγκίπ, ό Έβνάρχης της Αίγυπτου. Άλεξάνδρεια, 1953.

Ι. Θ. Κακριδίη: Από τών κόσμου τών αρχαίων. Τόμος πρώτος: Όμηρικά θέματα. Άθήνα, 1954.

Νέαρχου Κληριδίη: Κυπριακά παραμύθια για παιδιά. Λευκωσία Κύπρου, 1954. Τιμή 1/-.

Μήτσου Ν. Δημητρίου—Νικηφόρου: Η καμπάνα της Άγόριανης. Δράμα σε δυό έποχές και' έξη σκηνές. Άθήνα, 1954.

Γιώργου Α. Γληνού: Όρες Σκηνής. Άθήνα, 1953.

Παναγιώτου Κ. Περσιάνη: Ρωμανού του Μελωδού, Ωδή εις τούς Άγίους Όμολογητάς Γουρίαν, Σαμωνάν και Άβιδόν. Έν Άθήναις. Τυπογραφείου Μηνά Μυρτίδου, 1954.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Α ν ε ρ ε ν λ η ρ ο ν, Λευκόνικον. Τά ποιημάτα σας είναι πρωτόλεια. Χρειάζεστε άκόμη πολλή μελέτη και άσκησις.—Α. Σ α ε θ ι δ η, Λευκωσία: Το «Ο Βράχος» καλό, άν παραλειφθή η τελευταία κοινότυπη στροφή.—Σ. Π α ρ ά σ χ ο, Παλλουριώτισσα: Στο «Φύγε» ύπάρχει ποιητική διάθεση, η έκφραση όμως άκόμη ύστερη. Το «Ανοιξιάτικο» είναι έντελώς πρωτόλειο.

Ψηφιοποίηση: Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

Ο κ. Τάκης Μ. Φραγκοῦδης γεννήθηκε στὴ Λεμεσό καὶ εἶναι ἄρα ἀπὸ καιρὸ ἐγκαταστημένος στὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ μικρὸς εἶχε κλίση στὴ ζωγραφικὴ καὶ εἶχε πάρει μαθήματα στὴν Κύπρο ἀπὸ τὸ Γιώργο Φασουλιώτη καὶ τὸ Νίκο Νικολαΐδη καθὼς καὶ μαθήματα σχεδίου στὸ Πολυτεχνεῖο Ἀθηνῶν. Ἐπειτα ἐξακολούθησε νὰ σπουδάζει μονάχος του καὶ ἔλαθε μέρος πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο σὲ δύο ὁμαδικὲς ἐκθέσεις, τὸ 1939 καὶ τὸ 1940, ποὺ ἔγιναν στὴ Γκαλερύ Στρατηγοπούλου, στὴν Ἀθήνα. Τὴν πρώτη του ἀτομικὴν ἐκθεση τὴν ἔκαμε τὸ 1951 στὸ Ζάππειο καὶ ἀργότερα, τὸ 1952 στὴν Κύπρο (Πλάτρεις). Τὸ 1955 πῆρε μέρος σὲ μιὰ ἄλλη ὁμαδικὴ ἐκθεση στὴν Ἀθήνα. Τὸ «Νησιώτικο» ποὺ δημοσιεύουμε στὴν ἐπόμενη σελίδα, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ θὰ παρουσιάσει τὸ φθινόπωρο σὲ μιὰ νέα του ἐκθεση στὴν αἶθουσα «Ἰλισός» τῶν Ἀθηνῶν.

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΤΑΚΗ ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ

Νησιώτικο.